

nordisk ARKIVNYT

4 • 2005

Hvordan kan arkivene
lage skoleprosjekter?

159

Digitalisering i
arkivverkets regi

167

Alternativrörelsen
i Riksarkivet
– myt eller verklighet?

173

44 km. amtsarkivalier
og en kommunalreform

179

Arkivernes Dag
i Norden 2005

191

HOVEDREKAKTØR

Eiríkur G. Guðmundsson
Nationalarkivet, Reykjavík
e-post: eirikur@skjalasafn.is

LOKALREKAKTØRER

Danmark

Leon Jespersen
Rigsarkivet
Rigsdagsgården 9
DK-1218 København K
Tel.: (+45)33 95 41 01
fax: (+45)33 15 32 39
e-post lj@ra.sa.dk

Finland

Pertti Hakala
Riksarkivet
Box 258, FIN-00171 Helsingfors
Tel.: (+358) 22 85 21
fax: (+358)9 17 63 02
e-post pertti.hakala@narc.fi

Norge

Maria Press
Statsarkivet i Trondheim
Postboks 2825 Elgesaeter
N-7432 TRONDHEIM
Tel.: (+47)73 88 45 00
fax: (+47)73 88 45 40
e-post maria.press@riksarkivaren.dep.no

Sverige

Maria Nordström Jarnryd
Riksarkivet
Box 12541
S-10229 STOCKHOLM
Tel.: (+46)87 37 63 36
fax: (+46)87 37 64 74
e-post: maria.nordstrom@riksarkivet.ra.se

NA udkommer fire gange om året.
ISSN 0546 2851

Layout: Prentsnið ehf
Trykkeri: Prentmet ehf

Retur

Þjóðskjalasafn Íslands
(Islands Nationalarkiv)

Hovedredaktøren

Kære læsere,

Det fjerde nummer af Nordisk Arkivnyt i 2005 hilser i adventen. Det er blevet lidt større end planlagt, men artiklerne er stømmet ind. At udskyde artikler til næste nummer forringer nyhedsværdien og er derfor ikke en god løsning. Måske må redaktionen stramme kravene til artiklernes længde.

Bladet indholder som sædvanligt de faste spalter og forskellige artikler fra arkivernes hverdag. I Norge er riksarkivet i gang med et netprojekt for skoler. Vi kan læse om digitalisering i Finland, digital formidling i Sverige og i Norge, hvor kirkebøger er blevet lagt ud på nettet. Alt dette er vidnesbyrd om, at arkiverne er aktive i formidling af kulturarven. Vi kan læse om store og spændende opgaver for Statens Arkiver i Danmark i tilknytning til den forestående, store reform, hvor kommuner og amter slås sammen til storkommuner og regioner. En sag som også er relevant for de andre lande, hvor kommunalreformer ikke er ukendte.

I nordisk sammenhæng skrives der om Arkivernes dag, som nu i næsten fuld nordisk fællesskab har været holdt fem gange. Og øboerne i det vestlig Norden holdt for tredje gang en fælles arkivkonference, denne gang i Grønland. Som sagt, i bladet er der nyheder, der afspejler levende og kraftige arkivorganisationer.

Folketællingen i Island fra 1703 afslører den gamle skik at tælle alder efter, hvor mange julenætter man har levet. Om en pige siges det: „har ingen julenat“. Den første årgang af Nordisk Arkivnyt under islandsk regi er udkommet, men den har ingen julenat – endnu. Men efter den kommende jul er bladets julenætter blevet femti, og så er der jubilæum.

Det er lykkedes at udgive bladet regelmæssigt. Der takkes for godt samarbejde i redaktionen og de mange forfattere, der til tiden har leveret så meget godt materiale i årets løb. Tak alle sammen. Med ønsket om en god jul og et godt nyt år.

Eiríkur G. Guðmundsson

Nordisk Arkivnyt

udgives af Þjóðskjalasafn Íslands (Islands Nationalarkiv)
Laugavegur 162 • IS-105 Reykjavík, Island
Tel.: +354 590 33 00 • fax: +354 590 33 01

Hvordan kan arkivene lage skoleprosjekter?

Arkivformidlingsprosjektet „Læreplanverket og arkivene“

Gunn Løwe

Riksarkivet satser på å nå skoleungdom i sitt nye nettprosjekt med kilder fra 2. verdenskrig. Målet er å lære elevene kildekritikk med basis i originalt arkivmateriale. Prosjektet er rettet direkte mot læreplanen for skolen både når det gjelder metode og faktakunnskap.

Bakgrunn

Prosjektet, kalt „Læreplanverket og arkivene“, er initiert av ABM-utvikling (Statens senter for arkiv, bibliotek og museum), og er et samarbeid mellom flere arkivinstitusjoner. Hensikten med prosjektet er å undersøke hvilke muligheter som finnes i læreplanverket for samarbeid mellom skoler og arkivinstitusjoner.

Riksarkivet ble sammen med Oslo byarkiv, Statsarkivet i Stavanger, Fylkesarkivet i Vestfold og Arkiv i Nordland invitert til å delta i prosjektet. Hver arkivinstitusjon utvikler sitt eget delprosjekt. Kravene som ble stilt, var at delprosjektene skulle resultere i et konkret formidlingstilbud til en eller flere skoler, de skulle utvikles i samar-

beid med skolene og være forankret i læreplanverket. Videre var en viktig betingelse fra ABM-utviklings side, at det endelige formidlingstilbudet fra arkivinstitusjonene til skolen skulle innebære at elevene selv arbeider aktivt med prosjektmaterialet de blir presentert for.

Hver av de fem arkivinstitusjonene stilte opp med to personer hver, og vi har alle deltatt i en felles prosjektgruppe hvor også ABM-utvikling har vært fast representert med tre personer. Prosjektgruppen har hatt møter underveis, hvor vi har diskutert prosjektplaner, utfordringer, erfaringer og fremdrift. Vi har også vært på studietur til Skånes Arkivförbund og Malmö Museer høsten 2004, hvor svenske erfaringer med skoleformidling var temaet.

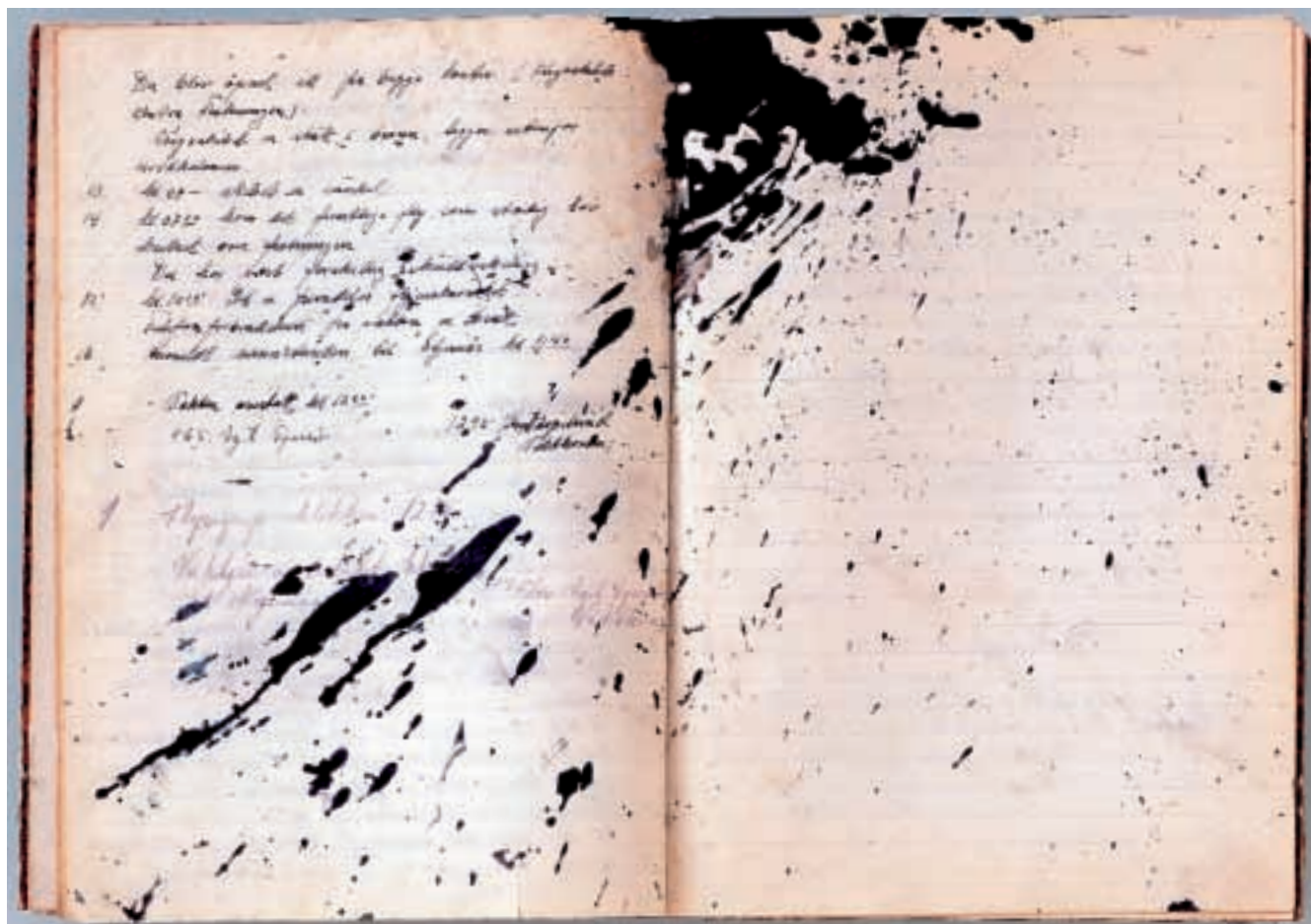
Økonomi

Hver av de deltakende institusjonene har fått et tilskudd på kr. 40.000 til utvikling av prosjektene i 2004, og kr. 10.000 til rapportering/oppsummering i 2005 fra

ABM-utvikling. Ut over dette har ABM-utvikling gitt støtte til reiser til møtene i prosjektet, og til studieturen til Sverige. Utgifter til prosjektene utover dette, er dekket av deltakerinstitusjonene selv.

Hva er arkivene særlig godt egnet til å lære bort?

Den overordnede tanken bak prosjektet er at arkivene har mye å tilby skolene. Arkivene har autentiske dokumenter som gir nærhet til historien, og muligheter for møter med virkelige mennesker, virkelige hendelser og virkelige miljøer i fortiden. Arkivmateriale gir derfor god anledning til å arbeide med lokalhistorie. I arbeidet med primærkilder, der man selv søker informasjon, vurderer og sammenligner kilder, kan man lære om hva forskning er og utvikle ens egen kritiske sans til kunnskap og kunnskapsproduksjon. Alt dette vet jo vi i arkivene godt. Utfordringen er å nå frem med det vi har til lærere og elever, og å presentere dette for skolene i en brukervennlig form, altså slik at lærerne og elevene ser

■ Vaktprotokollen fra Oscarsborg festning 9. april 1940 er en av kildene som brukes i skoleprosjektet. Blekk rant ut over protokollen under flyangrepet. Foto: Stein Jørgensen

nytteverdien av et slikt samarbeid i forhold til læreplanen.

Læreplanverket og forutsetningene i det

Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen, fastsatt av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet i 1996, også kalt L97, og læreplaner for forskjellige fag i videregående skole, er utgangspunktet for arbeidet. All opplæring i grunnskole, videregående skole og i voksenopplæringen skal foregå i samsvar med læreplanverket, og det er derfor viktig å forholde seg konkret til de retningslinjene som gis. Både de generelle delene og fagplanene for både grunnskole og videregående skole gir nesten ube-

grensede muligheter for forankring av arkivformidling i læreplanverket. Blant annet presiseres det i den generelle delen, som altså gjelder for all opplæring, at utdanningen ikke bare skal overføre lærdom, men også lære elevene hvordan vinne ny kunnskap. De skal ikke bare vite at noe hendte, men også vite hvordan vi kan vite at noe hendte. Det skal innebære evne til å stille nye spørsmål og finne forklaringer på observasjoner, og „evnen til gjennom kildegransking, eksperiment eller observasjon kontrollere om forklaringene holder“. Det understrekes i fortsettelsen at utdanningen skal gi respekt for etablert viten, men samtidig en kritisk holdning til den, og forståel-

se av de begrensninger de fremherskende tenkesett alltid vil ha. Arbeid med arkivmateriale vil gi gode muligheter til å utvikle forståelse for og kritisk holdning til kunnskapsproduksjon.

Riksarkivets delprosjekt – en digital skolepakke om kildekritikk

Prosjektet „Læreplanverket og arkivene“ består av fem forskjellige arkivinstitusjoner som har arbeidet med fem ulike måter å presentere arkiv for skolen på. Felles for de fire regionale arkivinstitusjonene er at de alle har prosjekter rettet mot skolen i nærmiljøet og med vekt på lokalhistorien, fra tradisjonell slektsgransking på sørvestlandet, til byvandring og gammel oslohis-

torie. En viktig del av disse prosjektene er også det fysiske møtet mellom elever og arkiv, der elevene får anledning til et arkivbesøk. Godt over hundre skolebarn har hittil møtt arkivinstitusjonene, mange for aller første gang, gjennom prosjektet så langt. Riksarkivet skal imidlertid dekke hele landet, og hovedtanken for oss var å lage et undervisningstilbud rettet til alle skoler som ønsker det, uavhengig av lokal tilhørighet. Direkte kontakt og arkivbesøk er derfor ikke en integrert del av vårt ferdige produkt, men i arbeidet med prosjektet har vi vært i kontakt med, og på besøk hos, både lærer og elever ved Østerås ungdomsskole i Bærum. De vil også komme til oss nå før jul.

Tanken og idéen om nettbasert formidling av arkiv til skoleverket var ikke ny hos oss, og vi ville utvikle en digital (nettbasert) skolepakke om kildekritikk. Vi så for oss en nettside med et undervisningsopplegg der elevene får øvelse i hvordan man skal forholde seg til historiske kilder, slik andre arkivinstitusjoner også har gjort, for eksempel The National Archives' The Learning Curve. Vi valgte dokumenter knyttet til 2. verdenskrig i Norge. Krigen er en dramatisk del av historien som lett vekker elevenes interesse, i tillegg til at det er en sentral del av pensum. Kildene er også mange på dette feltet. Under arbeidet ble det tydelig at materiale må passe inn med skolens behov. Målgruppen vår er elever og lærere fra både slutten av ungdomsskolen og videregående skole, der elevene altså er fra ca. 14/15–18 år gamle.

Vi startet med å dele inn temaet i fire deler; krigen kommer til Norge, jødene i Norge, okkupasjonsmakten i Norge og hverdagsliv under okkupasjonen. Under arbeidet med å finne frem aktuelle kilder, så vi ganske raskt at vi må-

te begrense oss til to av temaene til å begynne med.

I temaet omkring jødene i Norge, tok vi utgangspunkt i Espen Søbys bok „Kathe- alltid vært i Norge“, om en 14-årig jente som ble sendt til Auschwitz-Birkenau. Vi satset på kilder om henne spesielt og jødene i Norge generelt. Formidling mot barn og unge fungerer best når materialet relaterer seg til situasjoner målgruppen selv kjenner seg igjen i. Arkivmateriale om barn, passer best for barn.

Temadelen om jødene i Norge består av fem dokumenter, inndelt i tre deler, eller tre nivåer. Til hvert dokument er det knyttet spørsmål til elevene som illustrerer problemstillinger knyttet til kilder og kildekritikk, og hver del har en stigende vanskelighetsgrad. Tanken er at alle skal kunne bruke siden, fra de svakeste til de sterkeste elevene innen hver klasse og på hvert trinn. Vi starter med den enkle forståelsen av hva en kilde er, et fragment av en forsvunnet helhet, vi forklarer forskjellen mellom primær- og sekundærkilde, og hvordan lese og forstå én kilde. Videre ber vi elevene se på tre av kildene i sammenheng, og svare på om de på bakgrunn av disse kan finne ut hva som hendte med Kathe. Her kommer vi også inn på spørsmål om en kildes troverdighet. Hensikten med det siste nivået, er å gjøre det klart for elevene at historiske fremstillinger, slik de leser i læreboken, bare er en eller flere tolkninger av kildene.

Det andre temaet, som vi har kalt „Krigen kommer til Norge“, består bare av ett dokument; vaktjournalen for Oscarsborg festning, ført natten til 9. april 1940. Dokumentet forteller om senkningen av det tyske krigsskipet „Blücher“ i Drøbakssundet og fiendtlige flyangrep, og illustrerer på en tydelig

måte det dramatiske som hendte. Blekkhuset har enten veltet eller knust under angrepet, og siden som det er skrevet på er oversprutet med blekk. Kilden forteller på den ene siden om hva som faktisk hendte, og på den annen side visualiserer den historien for oss. Vi håper at kilden og oppgavene knyttet til den kan tydeliggjøre de to sentrale kildebegrepene levning og beretning for elevene.

I arbeidet med nettsiden, får vi hjelp fra Thomas Gabrielsen i Arton Networks. Det er viktig at siden er profesjonelt gjort, slik at målgruppens kresne internett-brukere blir fristet til å bruke den. Vi håper at vi vil finne midler til å gjøre ferdig de to andre temadelene, og vi vil da vektlegge bruken av fotografi som kilde.

Vi er nå inne i siste del av prosjektet, og skal prøve ut kildene og oppgavene slik de endelig har blitt på ungdomsskoleklassen „vår“ fra Østerås, samt en videregående skole nå i november. Det blir spennende å se hva de synes! Erfaringene fra prosjektet, om hvordan arkivinstitusjoner kan lage skoleprosjekter, skal oppsummeres i en prosjektrapport, og blir utgitt som et nummer i ABM-utviklings egen skriftserie i løpet av våren 2006.

Du vil finne kildesiden gjennom våre hjemmesider. Følg med!

ABM-Us satsning mot skolen fortsetter. Høsten 2005 samlet ABM-U en ny „skolegruppe“ med representanter fra 6 ulike arkiv som skal utvikle skoleprosjekter i 2005–2006.

Skribenten er arkivar i Riksarkivet

Gjestene er tilbake i Riksarkivbygningen

Tine Berg Floater

Etter en lang byggeperiode er Riksarkivet og Statsarkivet i Oslos nye publikumslokaler nå tatt i bruk. Gjestene er tilbake på lesesalen og tilbudene til publikum er blitt mye bedre.

Den nye delen av Riksarkivbygningen er tegnet av Kritt Arkitekter og tilbygget er på ca. 2000 m². Det er bygget om ca. 1700 m² i eksisterende lokaler i tillegg.

Offisiell åpning

Den offisielle åpningen foregikk 8. september med HMK Harald V til stede. Kong Harald åpnet de nye lokalene ved å signere i gjesteprotokollen. Signaturen vil senere bli satt opp på en messingplate og bli en del av vår „kongevegg“.

Den høytidelige seremonien fant sted i det nye auditoriet som har fått navnet Wergelandsalen etter vår første riksarkivar og kjente dikter, Henrik Wergeland. Wergelandsalen har plass til 140 personer, og det var en høytidsstemt forsamling gjester, representanter for byggeprosjektets ulike stadier og ansatte som overvar seremonien. Det er Statsbygg som er byggherre, og direktør Øivind Christoffersen overleverte den symbolske nøkkelen til kulturminister Valgerd Svarstad Haugland. Hun ga den videre

■ Riksarkivbygningens nye hovedinngang, der man kan lytte til Riksarkivets lydlogo som består av nykomponert middelaldermusikk. Foto: Vidar Øverland

til riksarkivar John Herstad som på vegne av Arkivverket nå kan ta det nye bygget i bruk.

Det deltok hele 220 personer under åpningshøytideligheten, og ikke alle fikk plass i Wergelandsalen. Det ble derfor satt opp storskjerm i den flotte vestibylen, slik at alle fikk med seg det som skjedde. Etter seremonien i Wergelandsalen fikk kong Harald omvisning i de nye utstillingslokalene. Deretter ble det servert kanapeer og godt

drikke til gjestene, og det var rom for hilsningstaler og gaveoverrekkelser. Alle de andre nordiske nasjonalarkivene var representert, og vi mottok hyggelige lykkønskninger i forbindelse med begivenheten. Dagen ble avsluttet med omvisninger i de nye lokalene og i utstillingen.

Vestibylen og kunsten

Det er først og fremst publikum som får nyte godt av utvidelsene av

■ Kong Harald mottok utstillingskatalog og Riksarkivets kongekrus av leder i Publikumsavdelingen, Tine Berg Floater. Foto: Ellen Marie Fodstad.

Riksarkivbygningen. Gjestene våre kan nå ankomme bygningen fra Sognsvann stasjon uten å måtte traske den lange og bratte bakken opp til inngangen. Vestibylen er stor og lys i glass og skifer, og med en monumental betongvegg dekorert av kunstneren Ole Jørgen Næss. Han har kalt verket „Askeladden i det liminale rom – 5–15“. I vestibylen møter gjestene resepsjonen med garderober. Der finner de også vår nye arkivbutikk hvor vi selger bøker og gaveartikler.

I vestibylen kan man også høre vår nye lydlogo komponert av Cecilie Ore. Musikken reflekterer arkivene som ligger gjemt inne i fjellet med dype klanger og lyse klokker i samspill med Olavshymnen Lux illuxit og hviskende stemmer. Musikken er digitalt satt sammen og vil aldri være lik. For hvert tmeslag endres sammensetningen av de ulike partiene.

Kunstneren Eivind Lentz er også involvert i dekoreringen av det nye bygget. Hans bidrag består av

fotografier tatt fra en satellitt og vil bli benyttet i ulike sammenhenger, blant annet vil publikumspc-ene bli satt opp med disse bildene som screensavere.

Utstillingsmuligheter for framtiden

Fra vestibylen kan man bese de nye utstillingene. I høst vil vi i montrene i vestibylen presentere „Arkivsaker og arkivering“ med eksempler på ulike typer arkivmateriale fra de gamle diplomene til elektronisk arkivering. Videre viser vi „Min historie“, en utstrakt hånd mot slektsgranskermiljøet, der en svensk innvandrerjente som giftet seg i Østfold i 1884, får fortelle sin historie gjennom arkivkildene. Serien Månedens dokument har også fått egen plass, og i år har alle dokumentene dreid seg om unionsoppløsningen i 1905. Disse historiene finnes som nettutstillinger på hjemmesidene våre. Utstillingene i vestibylen vil endre seg gjennom året og ha ulike tema og uttrykk.

Men det er uten tvil Skatt-

kammeret som er den aller største nyvinningen i den nye Riksarkivbygningen. Som navnet sier, finner man her skatter, dvs. utstilte arkivskatter. Dette flotte utstillingsarealet er ikke så stort, bare 50 kvadratmeter, og det er ikke plass til mer enn 20 personer der i gangen. Men det er klimatisert og sikret slik at publikum når som helst kan stikke innom for å ta en titt. Vi kan styre både relativ luftfuktighet og temperatur. Rommet er bygget av materialer som er frie for avgasser som kan være skadelig for arkivmaterialet, og det har høy utlufting slik at publikum ikke skal påvirke luft og klima.

Belysningen er spesialtilpasset og kan dempes og justeres ved behov. Lyset i montrene er av fiberoptikk og avgir ingen varme. Det er mulig å justere lysmengden slik at lyset som treffer dokumentene tilfredsstiller de strengeste krav. Montrene er lufttette og hver monter har egen klimastyring.

Det er første gang det er laget montere i en slik størrelse i Norge, den lengste er 5,5 løpemeter.

Montrene har det høyeste sikringsnivå det er mulig å ha, noe som har vært en betingelse for å kunne stille ut originaldokumenter fra egne arkiver og fra de uten-

■ Svein Warberg monterer dokumenter i de nye utstillingsmontrene.

Foto: Tine Berg Floater

landske institusjonene vi har lånt inn dokumenter fra. Selve rommet er også overvåket. Utstillingsarkitekt er Lars Nerli.

„Fritt eller bundet?“

Den aller første utstillingen som har fått plass i Skattkammeret er „Fritt eller bundet? Det norske rikets selvstendighet gjennom 750 år“. Utstillingen viser 25 dokumenter som forteller historier om hvorvidt Norge har vært et selvstendig rike i denne perioden. Vi har lånt inn dokumenter fra Archives nationales i Paris, Hansaarkivet i Lübeck, Statens Arkiver i København og Uppsala universitetsbibliotek for å fortelle denne historien, og disse dokumentene har ikke tidligere vært vist i Norge. Midtalderdokumentene har praktfulle segl. Vi viser også et grensekart fra 1754 som er flere meter langt. Det nyeste dokumentet er ennå ikke avlevert til Riksarkivet, nemlig tilleggssavtalen fra 1999 med Atomenergibyrået, årets Fredsprisvinner.

Til utstillingen er det utarbeidet en katalog med artikler som knytter opp mot temaet og dokumentene som vises. Skattkammeret er åpent så lenge lesesalen er åpen, og vi har omvisninger der en

gang i uka i tillegg til bestilte omvisninger. Utstillingen „Fritt eller bundet?“ vil stå oppe til 6. januar 2006.

Lesesalene

Veiledningsskranken, biblioteket og lesesalen har fått et løft med utbyggingen, og både gjestene som besøker oss og de ansatte har fått mye bedre arbeidsplass. I tillegg har vi bygget om den gamle kantine til lesesal til bruk for mikrofilm og digitalisert materiale. Det er satt opp 14 apparater til bruk for mikrofilm og mikrokort, og åtte pc-er. I veiledningsarealet er det også plass til pc-er til søk i web-katalogene. Bonus i publikumsarealet er et lite rom til bruk for lyd og film, og et eget samtalerom for veiledningssamtaler.

Tilbudet til forskerne er bedret ved at vi nå har åtte forskerrom tilgjengelig. Forskere med behov for å studere store mengder arkivmateriale over lengre tid, kan søke om plass her.

Kontorer, møterom og kantine

Gjestene og de ansatte kan nå også nyte sin mat og drikke i nye lokaler. Den fargesterke kantine har plass til 100 personer. Den viktigste endringen vil nok mange likevel si er møterommene vi nå har fått. Seks møterom av ulik størrelse, ett særlig bygget for dataundervisning, blir flittig benyttet. Konserveringsavdelingen har fått helt nye lokaler med seks arbeidsplasser og Publikumsavdelingen har fått nye kontorer i den gamle Konserveringsavdelingen.

Så langt driver vi fortsatt med finpuss i forhold til innflyttingen i de nye lokalene. Men fornøyde gjester er tilbake på lesesalen og glade medarbeidere er begeistret for endelig å kunne ta i bruk det nye bygget.

Velkommen alle sammen! ◆

Skribenten er underdirektør i Riksarkivet

Markeringen av 1905 i det norske Arkivverket

**Maria Press og
Per Øivind Sandberg**

Markeringen av at det er hundre år siden unionen mellom Sverige og Norge ble oppløst har foregått på bred front i Norge i 2005. Arkivverket har bidratt til markeringen på ulike måter – det har blitt laget utstillinger, bøker og det har blitt holdt foredrag. (Arkivenes dag ble også arrangert med unionsoppløsningen som tema – mer om det kan leses i en annen artikkel i dette nummer.)

Temaet har blitt angrepet på tre måter: Man har fokusert på at Norge ble en selvstendig stat i 1905 og belyst landets utvikling i det siste århundret. Ved noen arkiv – statsarkivene som ligger i grensetraktene mot Sverige (Hamar og Trondheim) – har man satt fokus på nordmennenes mange og lange relasjoner med svenskene gjennom tidene. Et tredje fokus har vært selve begivenhetene i 1905.

Riksarkivet har hele året lagt ut dokumenter med tilknytning til hendelsene i 1905 på sin hjemmeside, som månedens dokument. Der har vi kunnet lese om unionsforhandlinger på høyt nivå, traktater, militære planer, kvinneaksjon

■ Svenske og norske arbeidere i finstasen ved Åsnes glassverk ca. 1875. Svenske glassblåsere ble ofte importert til Norge på 1800-tallet. Dette er et eksempel av mange på arbeidsvandring over grensen. Bildet ligger i Statsarkivet i Trondheim, Lokalia 40. Fotograf: Lars I. Bakke.

for unionsoppløsningen og mye annet. Riksarkivet har også deltatt i utviklingen av nettstedet 1905 (omtalt i tidligere nummer av NA). I forbindelse med åpningen av de

nye publikumsarealene laget Riksarkivet også en utstilling med tittelen „Fritt eller bundet? Det norske rikets selvstendighet gjennom 750 år“ som bl.a. bygger på innlånte

Norske kirkebøker på Internett

Den 8. november 2005 ble norske kirkebøker gjort tilgjengelige på Internett. Arkivverket har satt i gang skanning av mikrofilmede kirkebøker, klokkerbøker og fødselsregistre og har som målsetting at hele det åpne materialet eldre enn 60 år skal være tilgjengelig på Internett i 2007. Så langt er 280.000 kirkeboks- og klokkerbokssider skannet, indeksert og lagt ut. Det er bøkene fra 1920-tallet som legges ut først, og deretter eldre materiale. Kirkebøkene finner man på Digitalarkivet, som er Arkivverkets nettsted for digitalisert arkivmateriale, og de kan leses gratis. „Nå blir det dårlig med nattesøvnen“ uttalte en ivrig slektsgransker som prøvet ut nettstedet. Han fortalte at klokken nå gjerne blir både 2 og 3 om nettene før han kan slite seg løs fra slekt og bygdefolk på skjermen. Det er nok grunn til å tro at nettstedet blir en publikumssuksess. ♦

Se etter selv på:
www.arkivverket.no/URN:kb_read

Maria Press

dokumenter fra flere land. Utstillingen omtales mer utførlig i en artikkel av Tine Berg Floater på side 162.

Statsarkivet i Tromsø har i samarbeid med Universitetet i Tromsø, Norsk Polarinstitut og Polarmuseet i Tromsø deltatt i utstillingsprosjektet polar-Norge 2005. Utstillingen viser viktige sider ved polarnasjonen Norge og hvilken betydning norsk aktivitet i Arktis og Antarktis har hatt for det norske folk og for utviklingen av Norge som nasjon.

Utstillingen konsentrerer seg om utviklingen etter unionsoppløsningen i 1905, og samtid og framtid gis vesentlig plass. Utstillingen vil i noe omarbeidet form sendes rundt i utlandet, i første omgang til Murmansk og Washington. Mer informasjon om den kan finnes på Internett: <http://uit.no/polarnorge2005>

Statsarkivet i Hamar har i samarbeid med Värmlandsarkivet i Karlstad utgitt en bok med tittelen „Naboliv“ som handler om de svensk-norske forbindelsene i grensdistriktene Hedmark – Värmland i unionstiden. Boken er på 160 sider og har bidrag fra svenske og norske forskere og arkivarer. En omtale av boken finnes under avdelingen Publik-

asjoner lengre bak i dette blad. Boken ble presentert i forbindelse med et seminar som ble arrangert på Hamar i oktober. Seminaret er et samarbeid mellom Universitetet i Karlstad og Høgskolen i Hedmark. En av foreleserne på seminaret var statsarkivar Per-Øivind Sandberg.

Statsarkivet i Trondheim laget en utstilling med navnet „Svensk-norske relasjoner før og etter 1905“, som åpnet 6. juni. Dagen er Sveriges nasjonaldag, og dagen før den norske offisielle „unionsoppløsningsdagen“ 7. juni. Ved åpningen ble utstillingen presentert, og historiker Svein-Henrik Pedersen holdt et personlig foredrag om unionen. Det ble servert kalde „köttbullar“ på pinner og servert drikke til, noe som slo godt an hos de ca. 50 personene som møtte opp, av hvilke flere var svensker. I utstillingen ble det vist eksempel på ulike typer innvandrere fra Sverige – rømlinger, lykkejegere, eksperter, og de som kom for kjærlighetens skyld. Det ble også vist fram svenske synspunkter på 17.mai feiringen i 1824, dokumenter fra krigen i 1718 og spionrapporter fra 1905 m.m. Utstillingen blir hengende ut året. ♦

Digitalisering

i arkivverkets regi – en översikt

Eljas Orrman

I Finland är arkivverket en av de aktörer, visserligen en viktig sådan, som ägnar sig åt digitalisering av det dokumentära kulturarvet. Andra aktörer som är aktiva i denna verksamhet är ett antal andra arkivinstitutioner, bibliotek och museer (se NA 4/2004 s. 182). Också företrädare för nyttjarintressen, t.ex. en del universitetsinstitutioner, men även vissa kommunala organisationer ägnar sig åt digitalisering i betydande omfattning. Följande presentation av digitaliseringsverksamheten vid arkivverket berör helt kort även digitaliseringen av handlingar vid andra finländska institutioner. – Med digitalisering avses här överföring av information från traditionellt pappersformat till digitalt format; det material som tillkommit i digital form (born digital) faller utanför denna översikt.

Digitaliseringen i arkivverkets regi vidtog vid millennieskiftet, då medel som undervisningsministeriet anvisat för utveckling av informationssamhället gjorde det möjligt att utrusta Riksarkivets tekniska enhet med ändamålsenlig apparatur. Vid Riksarkivet har utvecklats ett helhetssystem för lagring och tillgängliggörande av det digitaliserade materialet, arkivverkets

Fräck stöld från arkiv- utställning

Lördagen 4.11.2005 vandrade två unga män vid lunchdags helt sonika in i tidningen Päivälehti (dvs. Helsingin Sanomats) museum, bröt upp en monter och stal ett litet anteckningshäfte där författaren Mika Waltari tecknat ner korta gestaltkaraktistiker för romanen *Sinuhe, egyptiern* som utkom 1945. Händelsen videofilmades, vilket dock inte hindrade förövarna, som till råga på allt kom undan. Utställningen med anledning av att 60 år förflutit sedan utgivningen av detta även internationellt kända verk sällar sig därmed till offren för de allt vanligare arkivstölderna. Häftet hade lyckligtvis digitalfotograferats före utställningen vilket förstås är en klen tröst. I de angränsande utrymmena pågår en pressutställning, rubricerad *Censurerat*. Det är väl något som presumtiva arkivutställare också får börja göra. Censurera.

Den väldiga uppståndelsen i media fick tjuvarna att returnera stöldgodset.

P.H.

digitalarkiv. Utvecklings- och planeringsarbetet har utförts vid tekniska enheten och enheten för informationsteknik av Antti Laukko och Jani Laatikainen. Det digitaliserade dokumentmaterialets läsbarhet har därvid ägnats särskild uppmärksamhet. Digitalarkivets databas är strukturellt ansluten till arkivdatabasen VAKKA, arkivverkets referensdatabas som innehåller arkivförteckningarnas uppgifter om arkivmaterialet i Riksarkivet och landsarkiven. Denna koppling gör det möjligt att från VAKKA-arkivdatabasens enhets(volym)-nivå förflytta sig direkt till motsvarande enhet i digitalarkivet – om ifrågadevarande handling har digitaliserats. Digitalarkivet med tillhörande specialregister är också tillgängligt direkt via arkivverkets hemsida (www.narc.fi).

Arkivverkets nuvarande digitaliseringspolicy kan sammanfattas på följande sätt:

- Digitalisering företas i syfte att stöda och komplettera ovan nämnda referenssystem för material i arkivverkets värjo, VAKKA-arkivdatabasen, vilket sker genom att viktiga serier av handlingar som fungerar som register till myndighetsarkiv (t.ex. diaries) digitaliseras. De digitaliserade serierna kopplas till arkivdatabasen.
- Helheter av handlingar av central betydelse för den vetenskapliga forskningen digitaliseras, men endast då materialet är av sådan karaktär att det är skäl att göra det tillgängligt i webbmiljö.
- Kopieringen av handlingar i syfte att trygga långtidsförvaring

bygger än så länge på mikrofilmningsteknik, inte på digitaliseringsteknik.

- Det material som arkivverket digitaliserat bör vara kostnadsfritt tillgängligt i webbmiljö.

Arkivverkets nuvarande strategi, som fastställts till år 2010, innehåller också en del linjedragningar beträffande digitaliseringen av material i analog form. Stor betydelse tillmäts där sådana lösningar som möjliggör sambruk av material (och koordinerat tillhandahållande) hos olika aktörer inom arkiv-, biblioteks- och museisektorerna. Arkivverket fäster enligt strategidokumentet särskild uppmärksamhet vid utvecklandet av samarbetet inom ABM-sektorerna för uppnående av synergieffekter ifråga om bevarande, digitalisering och informationstjänst. Det strukturella samarbetet anses, enligt strategidokumentet, öka effektiviteten i verksamheten och minska kostnaderna.

Arkivverket deltar i det frivilliga eABM-samarbetet mellan de centrala aktörerna inom arkiv-, biblioteks-, och museisektorerna. Syftet med detta samarbete är att främja digitaliseringen av kulturegendom och tillgängliggörandet i öppen webbmiljö. Medlet och målet är bättre teknisk beredskap och ett gynnsammare finansieringsläge.

Med anledning av de högt ställda förväntningarna på digitalisering av dokumentär kulturegendom är det skäl att framhålla att blott en bråkdel kan ens på lång sikt göras tillgänglig i digital form. Enbart i Riksarkivet och landsarkiven förvaras mer än 100 hyllkilometer handlingar; därtill innehar

de statliga myndigheterna och kommunalsektorn tre gånger så mycket handlingar som skall förvaras varaktigt.

Arkivverkets digitalarkiv innehöll sommaren 2005 drygt 100.000 tagningar, i huvudsak tillgängliga via Internet. Bland det digitaliserade materialet finns de viktigaste aktförteckningarna som upprättats av generalguvernörskansliet och statssekretariatet, de två myndigheter som fungerade som länkar mellan det ryska kejsardömet och ryska storfurstendömet Finland. Bland det övriga materialet kan nämnas registren till skatteköpsakterna, 1875 års jordebok och vissa karthelheter. Digitaliseringen av överdomstolens för statsbrytelser personakter, vilka belyser inbördeskrigets juridiska efterspel 1918–19, pågår som bäst – detta material kan dock inte göras tillgängligt via Internet, endast via arkivverkets Intranet. Man planerar också att digitalisera senatsprotokollen (senaten var den högsta inhemska myndigheten i Finland 1809–1917) och guvernersberättelser från autonomins tid. Dessutom håller Riksarkivet och Jalmari Finnes stiftelse på att inleda ett stort samprojekt: digitaliseringen av det s.k. Generalregistret över bosättningen i Finland där uppgifter om hemmansinvånare i stora delar av Finland 1540–1809 sammanställts på basis av skattehandlingar. Materialet skall göras tillgängligt via Internet.

Som ovan konstaterats skall arkivverkets digitaliseringsverksamhet i princip resultera i tillgänglighet via Internet. Det är tyvärr inte alltid möjligt p.g.a. lagstiftningen om dataskydd och tillhörande bes-

tämmelser om skydd av persons integritet. Flitigt använt forskningsmaterial, som är offentligt enligt lagstiftningen om handlingars offentlighet och därför tillgängligt i analog form men som innehåller personuppgifter och därför inte kan tillgängliggöras via Internet, kan ställas till förfogande i digital form i Riksarkivets och landsarkivens forskarsalar, via arkivverkets interna nät. En sådan lösning innebär i praktiken att de digitaliserade handlingarna används på motsvarande sätt som originalhandlingarna.

Det historiska arkivmaterialets skiftande karaktär omöjliggör digitalisering med hjälp av OCR-teknik och därför är digitalisering i bildform den enda möjligheten. Riksarkivets digitaliseringsapparat består av tre skanners (två färgskanners och en gråtonskanner). Riksarkivet har därtill en skanner för rullfilm, som kraftigt ökat digitaliseringskapaciteten; de ca 25.000 mikrofilmrullarna i RA innehåller i huvudsak eget material.

Tack vare digitaliseringscentret i Riksarkivet har digitaliseringen i början av det nya millenniet befäst sin ställning som en av de funktioner som bidrar till att främja nyttjandet av det dokumentära kulturarvet. Centret utgör samtidigt en garant för att arkivverket även framdeles kommer att besitta nödig sakkunskap inom detta område, och även på detta sätt är det av stor betydelse för arkivverket. ♦

Skribenten är arkivråd vid Riksarkivet.

Arkivverket fick sin allmänna strategi

Den strategiprocess som presenterades i NA 2/2004 mynnade senaste vinter ut i en färdig slutprodukt: Arkivverkets allmänna strategi för åren 2006–2010. Strategidokumentet har därefter översatts till svenska och engelska, och lagts ut på arkivverkets hemsida www.narc.fi. Det har också getts ut i tryck.

Arkivverkets strategidokument är i det längsta laget, 32 sidor; sidantalet för motsvarande presentationer av fokus för verksamheten brukar i allmänhet hålla sig kring 10. Det utförliga greppet har dock sina fördelar. Efter studium av strategidokumentet är läsaren väl förtrogen med arkivverket och de prioriteringar och målsättningar som gäller där i dag och i morgon. Senast i det skedet är han/hon också på det klara med att arkivverket bedriver utvecklingsarbete på bred front.

Strategiprocessen är dock inte avslutad. Nästa steg är del- eller funktionsstrategierna för följande områden: värdebedömningen och gallringen; inspektionsprogrammet; informationsservicen; konserveringen, mikrofilmningen och digitaliseringen; privatarkiven; personalförvaltningen; verksamhetsutrymmena; beredskaps- och skyddsplanerna; kommunikationen. När de år 2006 är färdiga kan riktlinjerna beaktas vid formulering av resultatavtalen för arkivverkets olika enheter. Strategierna kommer också att påverkas av den pågående internationella evalueringen av Finlands arkivverk (varom mera i NA 2006). ♦

Pertti Hakala

Digitalarkivet

– från digitalisering av handlingar till integrerad systemhelhet

Digitaliseringen av handlingar i arkivverkets regi sker i strategiskt syfte, för att komplettera arkivdatabasen VAKKA, den referensdatabas som innehåller arkivförteckningarnas uppgifter om arkivmaterialet i Riksarkivet och landsarkiven. Det digitaliserade dokumentmaterialet i det s.k. digitalarkivet skall kunna nås via ett lättillgängligt gränssnitt och vara återgivet i så kvalitativ form som möjligt.

Utvecklingen av digitalarkivsystemets struktur och egenskaper har skett i Riksarkivet enligt dessa riktlinjer som ett samarbete mellan tekniska enheten och enheten för informationsteknik. Man gick in för att skapa en separat digitaldatabas som tillgodogör sig information i arkivdatabasen VAKKA, vilket gör det möjligt att studera digitala bilder antingen via arkivdatabasen eller via digitalarkivet, samt att röra sig från arkivdatabasen till digitalarkivet (eller vice versa).

Arkivverkets digitaliseringsprogram är i första hand inriktat på digitalisering av de högsta statsmyndigheternas dokumentregister, t.ex. protokollregister och diaries.

Bilddatabas och tillhörande apparatur

Då digitaliseringsverksamheten inleddes saknade Riksarkivet ett lagringssystem i egentlig mening. Det digitaliserade materialet med till-

**Pirkko Pirilä,
Antti Laukkonen &
Jani Laatikainen**

hörande index lagrades därför på CD-skivor. Redan i detta skede testade arkivverket möjligheterna att lägga ut digitala bilder på webben, vilket dock visade sig problematiskt eftersom mängder av viktig information försvann under packningen av stora filformat. Då det också visade sig problematiskt att läsa material som lagrats på CD-skivor, trots att dessa förvarats på rätt sätt, beslöt man att överföra det digitaliserade materialet till mer hållbara medier. Det blev nödvändigt att planera ett helhetssystem för förvaringen av digitaliserat material, uppgörandet av register och förbättrandet av bildåtergivning.

På grund av arkivmaterialets särskilda egenskaper har Riksarkivet hittills bara kunnat skaffa fyra skanners, en gråtonskanner, två färgskanners och en mikrofilm-skanner. Gråton- och färgskannern kan bägge användas för digitalisering av material i stort format (A0) och med stor tjocklek (max. 50 cm).

Mikrofilmning av material i Riksarkivet sedan 1950-talet

Överföringen av mikrofilmat material i digital form går betydligt snabbare än digitaliseringen av

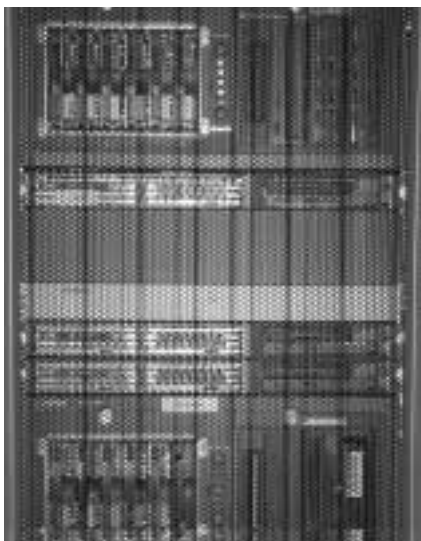
material i pappersform. Det digitaliserade materialet i digitalarkivet har därför ökat snabbt under några års tid.

Det digitaliserade materialets filformat varierar från 20 megabytes till 1500 megabytes beroende på arkivmaterialets kvalitet och format. Arkivbilderna lagras som opackade TIFF-bilder. Digitalarkivsystemet fövandlar i inmatningskedet arkivbilden till en för nyttjaren synlig packad JPEG-bild med snabb zoomfunktion.

Den apparatur som förvarar och upprätthåller digitalarkivet består av servrar, en bandrobot och ett hårddisksystem. Systemet har installerats i ett 19 tums rack med utrymme för framtida utvidgningar. I detta nu har digitalarkivet tillgång till fem servrar: en databasserver, en webbserver och tre servrar för kalkylering av bilder i realtid.

Servrarna är Intel-baserade och tillämpningen bygger på Linux. Servrarna och digitaliseringsapparaturen är sammanlänkade och kopplade till Riksarkivets övriga nät via ett lokalnät.

Till huvudservern har kopplats en hårddiskpacke med feltolerans; byte av en skadad hårddisk kan ske under pågående drift utan att systemet för den skull behöver köras ner. Informationen på hårddisken har kopierats på andra diskar, och informationen försvinner således

inte ens under fellägen. Systemet disponerar över ca 600 gigabytes i diskutrymme.

Kärnan i systemet är den serverstyrda bandroboten. Vid sökning av bild för robotens mekanik det rätta bandet till spelaren, avläser bandet och återbördar det till förrådet. Bandspelaren har valts så att flera apparater i framtiden skall kunna kopplas i kedja för höjande av kapaciteten. Servrarnas viktiga filer och hela databasen säkerhetslagras varje dag på SuperDLT-band i bandroboten. Informationen lagras på två band; det ena stannar kvar i roboten och det andra överförs till ett säkerhetslager.

Register

På grund av förteckningspraxis i arkivverket förblir sökuppgifterna i arkivdatabasen VAKKA på arkivenhetsnivå (kartong, volym eller motsvarande). Eftersom digitaliseringen av arkivmaterial inte kan ske med hjälp av OCR-teknik som skulle möjliggöra sökning av material i digital form enligt innehåll beslöt man att förse digitalarkivet med en separat registerfunktion. Nyttjarnas möjligheter att göra sökningar inskränker sig därför inte till referensuppgifterna om arkiv-

enhet; de kan göra noggrannare och snabbare sökningar med hjälp av elektroniska register över innehållet i sagda arkivenheter (sistnämnda register ingår inte i arkivdatabasen VAKKA). Det beror sedan på registerinnehållet hur lättillgänglig informationen om det digitaliserade materialet i bildform är. Uppgörandet av detaljerade register är dock mycket tidskrävande, och följaktligen är nivån på sökgistren beroende av de tillgängliga personalresurserna.

Vid användningen av digitalarkivet kompletterar arkivdatabasen VAKKA och digitalarkivets registerfunktioner varandra. Det faktum att digitalarkivet innehåller material vars referensuppgifter inte ingår i arkivdatabasen och inte heller i framtiden kommer att göra det har beaktats vid planeringen och förverkligandet av digitalarkivets söksystem.

Användningen av digitala bilder

Digitalarkivet används med hjälp av en ordinär webbläsare, adress: <http://digi.narc.fi>. Sidorna fungerar med s.g.s. alla moderna webbläsare, men bäst med den nyaste versionen av Internet Explorer. Sökning av material i digitalarkivet sker med hjälp av valfria sökord. Såväl egennamn (t.ex. ortnamn) som artnamn (t.ex. kvarn, jordebok) kan användas som sökterm. En sökning med vald sökterm omfattar samtliga materialregister i digitalarkivet. Systemet är försett med ett katalogträd som underlättar sökningarna.

Arkivmaterialets fysiska format och läsbarhet varierar kraftigt. Skillnaderna i läsbarhet kan vara

stora inom en och samma helhet och t.o.m. på en och samma sida. Med tanke på läsbarheten för de digitala bildernas del var det nödvändigt att planera ett zoomsystem för förstoring och förminskning av bilder, för att även svagt synliga anteckningar skulle kunna förstöras till läsbart format.

Ljudarkivet

Det digitala arkivsystem som utvecklats vid Riksarkivet handlar inte bara om förvaring och nyttjande av digitala bildfiler. Ljudupptagningar som förvaras i Riksarkivet konverteras till digitalt format, och kopplas därefter till det digitala arkivsystemet, som i fortsättningen utgör deras förvarings- och användningsmiljö.

Kriterierna för digitalisering av ljudupptagningarna är 24bytes, 48kHz och wav-format. De digitala kopiorna för arkivbruk lagras i digitalarkivets bandsystem, i likhet med det övriga digitaliserade materialet.

Av varje ljudupptagning föreligger också en lyssnarversion i mp3-format. De digitaliserade ljudupptagningarna kan avlyssnas med vilken apparat som helst som är försedd med ljudfunktion.

Till skillnad från de ordinära handlingarna är ljudupptagningarna i regel underkastade upphovsrätt. Följaktligen är det än så länge inte möjligt att använda ljudupptagningarna i arkivverkets digitalarkiv, eftersom de upphovsrättsliga problemen i anslutning till materialet inte blivit lösta till alla delar. ♦

Skribenterna är anställda vid Riksarkivet.

Utställning

i Riksarkivet kring den finska kyrkans 850-åriga historia

Pertti Hakala

Utställningen *Den finska kyrkans århundraden* öppnades i Riksarkivet 29.9.2005 av ärkebiskop Jukka Paarma, som ett led i firandet av att 850 år förflutit sedan det s.k. första korståget till Finland 1155, en händelse som av hävd betraktats som fröet till den finska kyrkan. Ett stort antal dokument, böcker, textilier och heraldiska objekt belyste den finska kyrkans historia och utveckling från 1100-talet ända till 1900-talet. Utställningen arrangerades av Riksarkivet, Nationalbiblioteket (dvs. Helsingfors universitetsbibliotek), Finska Litteratursällskapet, Heraldiska Sällskapet i Finland och Konstindustriella högskolan.

Flera unika dokument var utställda för första gången. Bland de verkliga rariteterna kan nämnas

t.ex. det morgongåvobrev som fältmarskalken Åke Tott gav maken Christina Brahe 1639. Dokumentet är försett med en rad svenska stormäns lacksigill, börjande med rikskansler Axel Oxenstiernas.

Ett annat intressant dokument är Alexander I:s brev till biskopen i Borgå Magnus Jacob Alopaeus 26.10.1811 där kejsaren meddelar om sin avsikt att återansluta det s.k. Gamla Finland (f.d. Viborgs län) till det övriga Finland. Området anslöts mycket riktigt 1812 till det ryska storfurstendömet Finland. Brev från förgrundsgestalter inom de tidiga väckelserörelserna – Paavo Ruotsalainen och Lars Levi Laestadius – fanns till påseende liksom missionären Martti Rautans dagböcker och bibelöversätt-

ningstexter. Rautanen hörde till förgrundsgestalterna inom Finska Missionssällskapet, och ledde missionsarbetet i Amboland i nuvarande Namibia 1885–1919.

Inkunabler, såväl handskrivna som tryckta, och litteraturfragment som påträffats i fogderäkenskaper bildade också i denna utställning dekorativa helheter. De medeltida fragmenten har sedan mitten av 1800-talet varit föremål för de finländska forskarnas och sedermera också de svenska forskarnas intresse.

Det äldsta utställda textilföremålet, en mässshake från Askais kyrka, var från 1653. Den nyare kyrkotextilkonsten företrädades av alster av t.ex. konstnärerna Rut Bryk, Dora Jung, Greta Skogster-Lehtinen, Agneta Hobin, Päikki Priha och Hanna Loimaranta.

Heraldikavdelningen presenterade biskopars vapen, gamla sigill från domkapitlen i Åbo och Borgå samt sigill och vapen ur Heikki Klemetiläs och fader Robert de Caluwés samlingar. Besökarna kunde också bekanta sig med konservering av handlingar och textilier.

I samband med utställningen arrangerades en föreläsningsserie om kyrkan i Finland och dess historia, ett fält där docent Tuomas Heikkilä nyligen vågat ifrågasätta Finlands skyddshelgon S:t Henriks, och därmed också dennes banneman Lallis, existens. Påståendet rubbar fundamenta i finländarnas identitet. ♦

Utställningen pågick till 25.11.2005.

Alternativrörelsen i Riksarkivet

– myt eller verklighet?

Rubriken kan förefalla chockerande för dem som är vana att se vardagen i Riksarkivet som en ganska lugn och fridfull verksamhet, utan några störande moment av mera omfattande slag. Med arkivarier som mer eller mindre framgångsrikt försöker få arkivbildarna att skapa snygga och prydliga arkiv som i god ordning levereras i sinom tid. Eller med forskare av skilda slag som beställer sina volymer och utan knot ibland finner sig i besked som “den här volymen är filmad, du får inte se originalet”.

Nu är verkligheten bakom rubriken inte så omstörtande. Det är inte fråga om något uppror av yngre, lågavlönade arkivarier, som vill skynda på fyrtioalisternas uttag ur hävdagömmen. I stället är det papperen efter 1970- och 1980-talens svenska alternativrörelse, eller det som finns kvar av dem, som landat på hyllorna i Marieberg, Riksarkivets huvuddepå. Alternativrörelsen definieras i Nationalencyklopedin som “spontana, ibland tillfällighetsbetonade rörelser som växte fram under 1970–1980-talen och som hävdade behovet av alternativ till eller ersättning för vissa icke önskvärda företeelser i det storskaliga, etablerade samhället.”

En första leverans av material från alternativrörelsen har överlämnats som gåva till Riksarkivet.

■ Bilden är ur en tidskrift som är hämtad i Alternativrörelsens arkiv volym 3.

En kommitté med företrädare för rörelsen förbereder i samarbete med Riksarkivet nya leveranser. Hittills har en dryg halvmeter material överlämnats: affischer, tryck om alternativa idéer, protokoll från föreningar och grupper, program, pressklipp, grammofon-, ljud- och videoinspelningar. Det nu mottagna arkivet ger en god bild av mångsidigheten och kreativiteten inom rörelsen. Här finns ett rikhaltigt material om arbetet med att skapa alternativa former av skogs- och jordbruk med ekologisk inriktning. Kända kollektiv som Taråberg och Skogsnäs och verksamheten där är väl dokumenterade. Festivaler,

Lars-Olof Welander

kampanjer och turnéer var instrument för att föra ut rörelsens ideologi. Dessa är också väl representerade i materialet. Kontakterna med motsvarande rörelser i Danmark och Norge var flitiga och är dokumenterade. En vegetarisk livsstil var, särskilt på skogs- och jordbrukskollektiven, vanlig. För den vetgirige på detta område innehåller arkivet handledningen “Vild mat. 149 ätliga växter” av Jan Liljefors. Här kan man lära sig att baka tångbröd, göra chokladsoppa av lavgröt eller tillreda maskrossallad. Den senare består av hackade maskrosblad och rivna morötter jämte en mild salladssås.

Riksarkivet vände sig redan på 1970-talet till “nya” rörelser och aktionsgrupper av skilda slag och erbjöd dem att så småningom lämna sina arkiv. En hel rad arkiv har sedan dess överlämnats. De Förenade FNL – grupperna, Grupp 8, Folkkampanjen mot kärnkraft, Kvinno-Centrum och Jordens Vänner är några exempel på sådana arkiv. Förvärvet av alternativrörelsens arkiv ansluter sig väl till denna tradition. ♦

Skribenten är arkivråd vid Avdelningen för enskilda arkiv i Riksarkivet i Sverige.

Hitta rötterna hos SVAR

en guldgruva för släktforskare

I Nordamerika finns ungefär 5 miljoner svenskättlingar. Deras förfäders historia finns arkiverad hos SVAR (Svensk Arkivinformation) i Ramsele.

Med dagens teknik kan man sitta framför dataskärmen hemma i villan i Minnesota och plocka fram uppgift efter uppgift tills en bild av ens historiska rötter sakta tar form.

SVAR:s databaser är nyckeln till det svenska folkets historia. Databasen "Folk 1890" är rikstäckande och ger en tydlig bild av hur Sverige såg ut för 100 år sen.

Det är fascinerande att klicka runt bland de knastertorra uppgifterna och plötsligt upptäcka att det döljer sig människor av kött och blod bakom kolumnerna och spalterna.

För svenskättlingar som tappat kontakten med sina rötter är det här en guldgruva. SVAR:s arkiv kan vara ett sätt att hitta en tråd att börja nysta i. "Folk 1890" talar om var människor bodde den 31 december 1890.

En återfunnen person i en folkräkning ger grunddata så att man snabbt kan gå vidare in i andra arkivhandlingar, till exempel mantalslängderna och kyrkoböckerna som också är väldigt informativa. I dagsläget finns mantalslängder skannade från 1642–1820. SVAR jobbar också med att inom en snar

■ Bröllopskort från den 23 april 1882. Brudparet är Nils Anders Jönsson Näsström 1856–1957, han blev alltså 101 år, och Margaretha Johanna Norqvist 1864–1919.

framtid kunna serva kunderna med en komplett upplaga av kyrkböckerna.

- Vi jobbar för fullt med att skanna det materialet och vi har kommit en bra bit på väg, säger Tommy Dahlberg som är marknadsansvarig på SVAR.

Ett avlägset Sverige tittar fram

Lejonparten av Sveriges befolkning var för 100 år sen bönder och på gårdarna bodde oftast flera generationer, barnkullarna var stora och pigor och drängar hörde också till hushållet.

En adress kunde rymma många personer, ibland flera familjer.

En bild av ett avlägset och anorlunda Sverige växer fram. I dagens västvärld bor vi som regel bara en generation under samma tak, singelboendet är utbrett och de sociala nätverken oförutsägbara. På bara drygt 100 år har vi fått ett helt annat livsmönster. Utvecklingen har gått väldigt snabbt men just därför är det desto viktigare att emellanåt titta i backspegeln och vinka åt sina förfäder. Lösa rotträdar som hänger och dinglar mår ingen bra av.

I materialet från 1890 får man reda på var personen är född, hur gammal hon eller han är och det intressantaste av allt yrket. Här trä-

der konturerna av ett annat liv fram. Då kunde man nämligen arbeta som kittelflickare, dagakarl, repslagare, strykerska, stickerska eller hjälpkvinna.

Databasen "Folk 1890" ska snart kompletteras med "Folk 1900". Den har nu uppdaterats med 398 410 poster i 65 olika församlingar och fem olika län. Fyra län kvarstår att färdigställa i denna folkräkning.

Många amerikaner har redan hittat till SVAR och på kort tid har de hittat rätt på människor som de bara hade vaga uppgifter om.

- I september besökte vi bland annat Salt Lake City, Seattle och Vancouver och presenterade vårt material och intresset var väldigt stort. Jag tror att SVAR:s arkiv har väldigt mycket att ge amerikanare som söker sina rötter, säger Tommy Dahlberg.

Hittar man bara uppgifter om var och när personen är född är det lätt att sen via kyrkböckerna snoka sig bakåt i tiden. Kyrkböckerna och mantalslängderna är en väg att gå men det finns mycket mer att upptäcka. Bara inom de statliga arkiven finns nära 400 kilometer arkivhandlingar att ta del av.

SVAR är numera ett etablerat namn när det gäller digital forsk-

ning på Internet och en digital forskarsal håller på att växa fram.

Faktaruta

- Svensk Arkivinformatiön (SVAR) är en enhet i Riksarkivet.
- Enheten jobbar för att underlätta utnyttjandet av arkivmaterial och vänder sig till såväl professionella som fritidsforskare.
- Hos SVAR kan man söka i den Nationella Arkivdatabasen (NAD) och få överblick över det arkivbestånd som förvaras och på vilka olika sätt som materialet är tillgängligt.
- SVAR ligger i det natursköna Ramsele, en liten ort som ligger i norra Sveriges skogsland med Faxälven som en pulserande åder rakt genom samhället.
- Hit kan man komma och på ort och ställe leta sina rötter. Personalen på SVAR ger professionell hjälp och man får en plats i forskarsalen med all tänkbar utrustning inom räckhåll. Här finns tillgång till domböcker, militära rullor, mantalslängder, boupteckningar, provinsialläkarrapporter, emigrantmaterial och ett hundratal arkiv till som är mikrofilmade. ♦

Skribenten är frilansjournalist.

Nordiska Arkivdagarna 2006

2006 går de Nordiska Arkivdagarna av stapeln i Uppsala, den 23–25 augusti.

Fullständigt program, med praktiska detaljer och möjligheter att anmäla sig kommer att finnas på adress <http://www.akademikonferens.uu.se/arkivdagar2006> från om med februari 2006.

Vill du ha en påminnelse när materialet lagts ut, skicka redan nu en e-post till:

arkivdagar2006@akademikonferens.uu.se. I februari får du då en e-post direkt till dig, som talar om när det går att anmäla sig till evenemanget.

Programmet byggs kring fyra teman: Digitalt långtidsbevarande, Historiebruk,

Riskhantering och säkerhet samt Omvärldsrelationer, alla med det nordiska perspektivet i fokus.

Nordiska Arkivdagarna planeras och genomförs gemensamt av Riksarkivet och Landsarkivet i Uppsala.

Et studieophold i Islands Nationalarkiv

Nordisk støtte

I anledning af det lettiske rigsarkivs 85 år jubilæum slog det finske, norske og svenske rigsarkiv og det islandske nationalarkiv sig sammen og gav 2000 euros støtte til en måneds ophold for en lettisk arkivar i et af de nordiske arkiver til studie og information.

Det lettiske rigsarkiv afholdt en essay-konkurrence blandt de ansatte om, hvem den heldige skulle være, og vinderen blev Gunta Strade, en 26 årig matematiker, som har arbejdet ved arkivet siden 1999. Hun er nu vice-afdelingschef i Letlands nationalarkivs afdeling for personale- og arkivdirektion og arbejder især med udarbejdelse af overslag, projektprocedurer og undervisning af personalet. Det blev besluttet, at Gunta skulle tage til Island.

Ophold i Islands Nationalarkiv

Den 10. oktober indledtes Gunta Strades studieophold i Islands Nationalarkiv med en almen introduktion af arkivet, virksomheden og personalet.

Det er klart, at det skaber problemer, når folk hverken taler eller læser islandsk og har tænkt sig at studere og arbejde. Men Gunta var meget engageret og de kommende tre uger kom hun i alle afdelinger og fik undervisning med mand til mand metoden om, hvordan arbejdet udføres i Islands Nationalarkiv.

Gunta var især interesseret i at gøre sig bekendt med projektproce-

■ Ved en afskedssammenkomst, som blev holdt den sidste dag, Gunta var i arkivet, holdt hun en lille tale og sagde bl.a.: "It was very interesting to communicate with the staff of NAI and find out their personal opinions, ideas and to see how things happen. You are very few but you do great things."

Foto: Eiríkur G. Guðmundsson.

durer og metoder. Hun begyndte med at være sammen med arkivarer, som tager sig af service til afleveringspligtige institutioner og lære, hvordan opsynet i institutioner-

ne finder sted. Hun blev informeret om de regler og metoder, der er ved at blive taget i brug ved elektronisk arkivering. Og ligeledes forsøgsprojekter, som nu er i gang på det område.

Service til brugere var en del, der optog en ret så stor del af studiet/informationen. Gunta deltog i nogle møde med de grupper, der tager sig af behandlingen af forespørgsler, som arkivet modtager. Hun blev informeret om den procedure forespørgsler og behandlinger undergår og den beslutningsproces, det er nødvendigt at anvende ved håndtering af personlige oplysninger med hensyn til på den ene side loven om personbeskyttelse og på den anden side myndighedernes oplysningspligt. Gunta fik desuden lejlighed til at gøre sig bekendt med digital kopiering af dokumenter, som er under stadig udvikling.

Gunta er alles yndling og med sin oprigtighed bevægede hun alle, som lærte hende at kende. Udenfor arbejdet på arkivet fik hun lejlighed til at lære livet i Island og naturen en lille smule at kende. Hun rejste meget og var meget flittig til at tage billeder, hvilket er hendes hobby. ♦

Skribenten er økonomichef

Rettelse

Der opstod den kedelige fejltagelse i tekst til billede på side 131 i sidste nummer af bladet, at Ásgerður Kjartansdóttir blev skrevet forkert som Áslaug. Dette undskyldes hermed.

Eiríkur G. Guðmundsson

His Masters Voice Kommunalreform i Danmark

Hvilke forberedelser kan der gøres på arkivfronten?

Johan Peter Noack

Da regeringen Fogh Rasmussen tiltrådte i slutningen af 2001, stod en kommunalreform på programmet. Efter et par år barslede en dertil nedsat kommission med en betænkning, og for et års tid siden kom det til en forståelse omkring et konkret reformforslag mellem regeringspartierne og Dansk Folkeparti. Mange enkeltheder er siden forhandlet på plads. I juni 2005 kunne Folketinget vedtage de vigtigste love. Grunden er således ryddet for den nye konstruktion, som skal være opført, så den kan fungere fra 1. januar 2007.

Reformen indebærer en ny administrativ inddeling af Danmark og en omfordeling af en lang række opgaver. De eksisterende 275 kommuner vil blive sammenlagt til i alt ca. 100 nye større kommuner, der skal kunne overtage flere opgaver. De 14 amter (svarende til len eller fylker) vil blive nedlagt. De fleste af amternes opgaver overføres til kommunerne eller til staten. Dog oprettes der 5 regioner, der fra amterne skal overtage hele den offentlige sygehusdrift sammen med et antal mindre opgaver. Regioner-

ne får ingen mulighed for selv at udskrive skatter.

I princippet er det i lovgivningen fastsat, hvad der skal ske med kommunernes og amternes arkivalier. Såre enkelt, arkivalierne følger med opgaverne til de myndighed, som tager over. Når eksempelvis to til fire kommuner nedlægges, skal den nye fusionskommune leve op til ansvaret for varetagelsen af de arkivmæssige hensyn for alle arkivalierne. Når de 14 amter forsvinder, skal arkivalierne følge med opgaverne til et varierende antal kommuner, til normalt én region eller til en håndfuld ministerier i København.

Bestemmelsen fremgår af vores arkivbekendtgørelse. Om selve processen hedder det dertil blot, at de berørte myndigheder skal træffe aftale om fordelingen. Der er ikke i udgangssituationen tvivl om, at disse bestemmelser må finde anvendelse også på de omfattende omfordelinger, som kommunalreformen afstedkommer. For så vidt skulle alt være forholdsvis enkelt.

I praksis melder der sig store komplikationer. Fordi det kommer til at foregå i langt større skala end de standardsituationer, lovgivningen er modelleret til. Fordi amternes nedlæggelse rummer sine egne vanskeligheder. Og fordi arkiv-

håndtering næppe har politisk og bureaukratisk førsteprioritet, når så mange brikker skal falde på plads i et nyt administrativt Danmarkskort.

Hvad har så Statens Arkiver burdet gøre? Ja, selvom vi ikke umiddelbart har et direkte ansvar, så rummer udviklingen så mange udfordringer, at vi har ment at burde handle. Efter lovgivningen fører vi tilsyn med, at myndighederne varetager arkivmæssige hensyn. Vi har skønnet, at kommunalreformen kræver ekstraordinære tilsynsinitiativer.

Over for kommunerne har vi indledt et særligt tilsyn. Kernen i det er, at kommunerne skal udfylde et spørgeskema, der fortæller, hvilke arkivserier de har i deres varetægt, og hvor og hvordan de opbevarer dem. Kun et lille antal af de 275 kommuner har endnu ikke svaret. Vi gjorde os stor umage for at sikre, at skemaet blev vel modtaget. Vi bebudede det i flere omgange, længe før det blev udsendt. Og tilsynet blev tilrettelagt i forståelse med Kommunernes Landsforening.

Sigtet med spørgeskemaet er dobbelt. For det første tilstræber vi, at kommunerne under de mange processer, fusionerne omfatter, også retter opmærksomheden mod arkiverne. For det andet bidrager vi til, at der tilvejebringes materiale, som kan vise sig nyttigt, når de nye større kommuner har set dagens lys. Tidligere fusioner har givet erfaring for, at i de situationer kan overblik og viden om de simpleste forhold vedrørende arkiverne komme til at mangle.

I forholdet til amterne er situationen sværere. Den største vanske-

lighed består i, at der typisk vil være 10–15 myndigheder på forskelligt plan, der tager over. Denne heterogene gruppe af efterfølgermyndigheder skal i princippet enes om at fordele arkivalierne mellem sig. Da en opsplitting på mange måder er dyr og problematisk, skal de, hvis de kan enes, træffe aftale om arkivdrift med tilhørende udgiftsfordeling.

I efteråret 2004 rejste Statens Arkiver sagen over for Kulturministeriet. Efter drøftelse med Finansministeriet og Indenrigs- og sundhedsministeriet bad Kulturministeriet i marts i år Statens Arkiver om at nedsætte en arbejdsgruppe, der skulle udarbejde forslag til, hvordan arkivfordelingen på amternes område kan foretages. Faktisk lykkedes det i slutningen af august at tilvejebringe enighed om et arkivfagligt program. Punkterne omfatter bl.a. aflevering af elektroniske arkivalier og af papirarkivalier til 1992 samt oprettelse af mellemarkiver for yngre dokumenter.

Mens arbejdsgruppen var i sving, kunne der noteres to væsentlige politiske resultater. Der blev indgået aftale mellem Finansministeriet og Amtsrådsforeningen. Amterne er nu bemyndiget til at optage lån, der bl.a. kan bruges til ekstraordinære arkivindsatser. Og Folketinget vedtog en lovbestemmelse, der fjerner enhver tvivl om ansvaret for varetagelse af arkivmæssige hensyn og afholdelse af de udgifter, der er forbundet hermed. I skrivende stund venter vi spændt på, hvordan der ved politisk beslutning kan tilvejebringes den ledelse og koordination, som gennemførelse af det arkivfaglige program kræver. ♦

Jesper Skov og Christian Larsen

Som det fremgår af rigsarkivar Johan Peter Noacks bidrag (*His Masters Voice*), sker der 1. januar 2007 den mest omfattende omlægning af den danske lokaladministration siden kommunalreformen i 1970. Strukturreformen betyder blandt andet, at de 13 amter (svarende til län eller fylker) nedlægges, og at amternes opgaver fordeles mellem staten, de fem nye regioner og de 98 nye storkommuner. Det særlige ved denne reform i forhold til reformen i 1970 er, at amterne nedlægges og ikke erstattes af tilsvarende nye institutioner, som det var tilfældet for 35 år siden, hvor man sammenlagde to eller flere amtsråd til amter og flyttede amtmændens (läns- eller fylkesmandens) familie- og civilretlige opgaver til 13 statsamter. De nye regioner er således ikke afløser for amterne, har regeringen meldt klart ud.

Kommunalreformen i 1970

Ved reformen i 1970, da 25 amter blev reduceret til 14, var det statslige arkivvæsen på færde. Rigsarkivar Johan Hvidtfeldt rettede henvendelse til indenrigsministeren om de nødvendige ændringer i forbindelse med nyordningen. Hvidtfeldt nedsatte en styregruppe med repræsentanter fra amterne, amtsrådene og Amtsrådsforeningen (de danske amters interesseorganisation), der udarbejdede en ny journalplan, som amterne kunne tage i brug 1. april 1970, da reformen trådte i kraft. Der blev lavet et skel

44 km. amtsarkivalier og en kommunalreform

■ Foto: Christian Larsen.

i journaldelingen 1. april 1970, hvor der skulle oprettes nye journaler og nye sager, samt regler for eventuel overførelse af løbende sager til den nye journal og endelig et påbud om, at de tidligere amtsrådsarkiver ikke måtte samordnes med arkiver skabt efter 1. april 1970.^[1]

Statens Arkivers første udspil

Fra forarbejderne til de nuværende amtslige bevarings- og kassationsbestemmelser fra 2003 ved man, at der findes ca. 44 km. arkivalier i amterne: 35,6 km. journalsager fra amtsforvaltningen, 3,7 km. klient-sager fra de amtslige institutioner og 4,5 km. personalesager fra amtsforvaltningen og de amtslige institutioner. Der er i al væsentlighed tale om arkivalier skabt efter 1970, idet de fleste af amterne har afleveret til og med 1970.

I efteråret 2004 rettede rigsar-

kivar Johan Peter Noack henvendelse til Kulturministeriet og foreslog, at der blev iværksat en række tiltag ved amternes nedlæggelse. Der skulle afleveres en arkiveringsversion af de elektroniske arkivalier, som skal bevares i henhold til bestemmelserne. Ligeledes skulle bevaringsværdige papirarkivalier, der ikke var i administrativ brug, afleveres til Statens Arkiver frem til og med 1992. Bevaringsværdige papirarkivalier, der stadig var i administrativ brug, og kassabilia, der ikke havde nået kassationsfristen, skulle opbevares ved Statens Arkivers foranstaltning og under Statens Arkivers ansvar. Statens Arkiver skulle således fungere som mellemarkiv og sørge for udlån, behandling af spørgsmål om tilgængelighed til arkivalier samt klargøre de bevaringsværdige arkivalier til aflevering.

Baggrunden for dette forslag

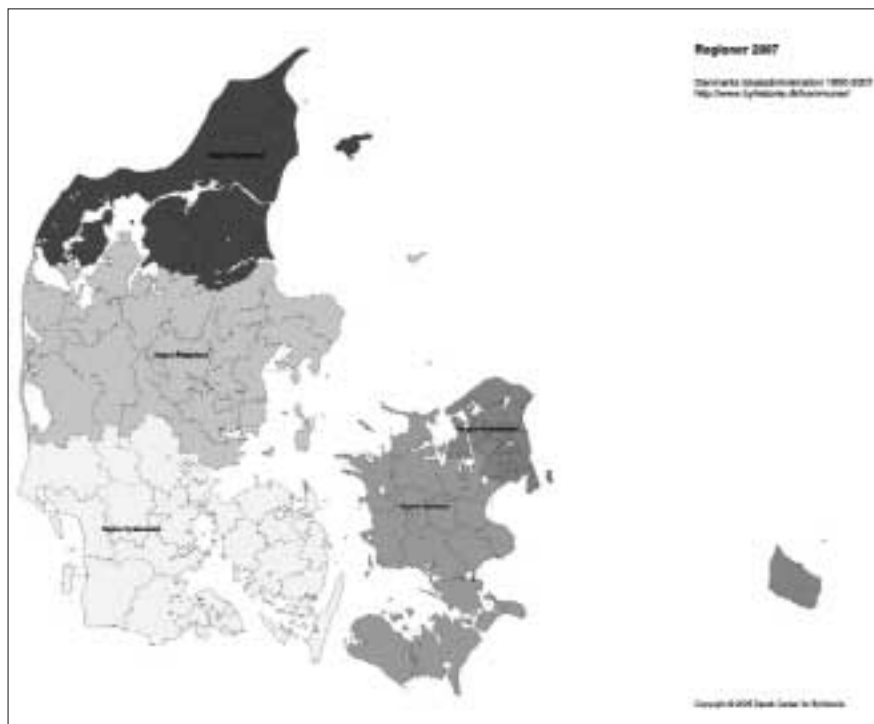
var blandt andet Statens Arkivers erfaringer fra nedlæggelsen af Hovedstadsrådet i 1989, da rådets arkiv blev splittet i seks dele og siden afleveret over flere gange – første portion var 270 flyttekasser uordnede sager som blev afleveret til Landsarkivet for Sjælland 2. nytårsdag 1990. Disse forhold har gjort det svært at bruge arkivalierne.

Amtsundersøgelsen

Statens Arkivers løsningsmodel blev afvist fra politisk hold, men Statens Arkiver fortsatte sit arbejde med at bidrage til en løsning. På et møde mellem rigsarkivaren og Amtsrådsforeningen i januar 2005 blev der aftalt et samarbejde om de arkivmæssige konsekvenser af kommunalreformen, herunder en undersøgelse i amterne.

I forlængelse af mødet blev det aftalt med Miljøministeriet, at ministeriet indgik i undersøgelsen. Et af de store amtslige områder, som får ny „ejer“, er miljøområdet, og ministeriet havde derfor i 2004 iværksat et projektarbejde, der skulle sikre, at miljøforvaltningen kan fungere i kommuner, regioner og stat, når reformen træder i kraft. Som led i dette arbejde fik man et konsulentfirma til at udarbejde to tværgående analyser, den ene om data og IT, den anden om sager og journalsystemer.^[2]

Amtsrådsforeningen pegede på Fyns Amt og Viborg Amt som grundlag for en undersøgelse af de danske amters arkivalier. De to amter har tilsammen ca. 10 % af

■ © Center for byhistorie og Karl-Erik Frandsen.

samtliges amsarkivalier. Forfatterne til denne artikel aflagde besøg på de to amtsgråde (en uge hvert sted). Besøget blev anvendt til opmåling af alle arkivalier i amternes varetægt: dels af journalsagsarkivet, dels de arkivserier, som ikke indgår i sagsarkivet (eksempelvis protokoller, journaler, personalesager). I journalsagsarkivet blev de enkelte hovedgrupper målt op for at vurdere, hvor mange meter sager staten, regionerne og kommunerne får ansvaret for.

Undersøgelsen viste, at det ville være forbundet med en del vanskeligheder, hvis man ønskede at fordele amternes journalsager sag for sag på efterfølgermyndighederne. Der ville være sager, som ikke kunne placeres hos en eller flere bestemte efterfølgere, men som bliver „hjemløse“ (blandt andet amternes økonomisager). Der ville opstå komplikationer i såvel Viborg Amt som Vejle Amt, som bliver delt mellem de kommende regioner, og hvor sagerne, som skulle overgå til de nye regioner, skulle

fordeles på to regioner, bl.a. inden for sygehusområdet.

Endvidere ville der blive vanskeligheder med arkivalier, som er af en overordnet karakter, for eksempel udvalgsprotokoller, generelle sager og personalesager. Informationerne i disse arkivalier skulle enten fordeles til flere myndigheder eller i det mindste være tilgængelige for disse. På samme måde skulle søgemidler (journaler og journalkort) enten fordeles eller være tilgængelige for efterfølgermyndigheder.

På de enkelte forvaltningsområder ville der også være problemer forbundet med en fordeling, især på miljø- og teknikområdene, hvor man i mange tilfælde ikke ville kunne overføre en journalgruppe til én efterfølgermyndighed, idet journalgruppen skulle fordeles på flere efterfølgermyndigheder. Det ville eksempelvis gøre sig gældende med sager om veje, vandløb og kystsikringer, som løber på tværs af både nuværende og kommende kommunegrænser.

Endelig fremgik det af analysen, at staten overtog 24,4 %, regionerne 21,7 %, kommunerne 35,7 % af arkivalierne, mens 18,1 % af arkivalier stod uden ny ejer.

Arbejdsgruppe nedsættes

I marts 2005 bad Kulturministeriet Statens Arkiver påtage sig koordinatrollen ved nedsættelse af en arbejdsgruppe, der skulle udarbejde løsningsforslag vedr. amternes arkivalier. I denne gruppe sad foruden Statens Arkiver, Kommunernes Landsforening (kommunernes interesseorganisation), Amtsrådsforeningen, Indenrigs- og Sundhedsministeriet samt Finansministeriet. Senere indtrådte Miljøministeriet, Undervisningsministeriet og Kulturministeriet som observatører.

Henover foråret drøftede arbejdsgruppen flere løsningsforslag og de problemstillinger, som amternes nedlæggelse medfører, f.eks. at visse opgaveområder fordeles på flere myndigheder. Og hvad skal man gøre med de generelle politiske og økonomiske sager, der var fælles for hele amtet, og som ikke kan overføres til én bestemt efterfølgermyndighed, de såkaldte „herreløse arkivalier“? Endelig var der det økonomiske spørgsmål: hvordan skal en løsningsmodel finansieres, og hvem skal betale?

Det økonomiske spørgsmål blev løst ved den årlige økonomiaftale mellem regeringen og Amtsrådsforeningen. Amternes låneramme blev forhøjet med 500 mio. kr., som kan anvendes i 2006–2007 til visse éngangsudgifter i forbindelse med reformen, herunder udgifter til håndtering af arkivalier.

Problematikken om de „herreløse arkivalier“ blev løst ved, at kulturministeren fik vedtaget en lovbestemmelse, hvori det blev fastsat, at ansvaret for amternes arkivalier, også det økonomiske, overgår til den eller de myndigheder, som overtager det sagsområde, arkivalierne stammer fra. Og at regionerne overtager ansvaret for de arkivalier, som ikke overgår til anden offentlig myndighed.

Den foreslåede løsning

Arbejdsgruppen besluttede at anbefale en løsningsmodel, som søger at tage højde for såvel varetagelse af arkivmæssige hensyn som hensynet til efterfølgermyndighedernes behov for adgang til aktuelle sager og dokumenter.^[3] Modellen består af nedenstående hovedelementer:

1. Aflevering af amternes bevaringsværdige papirarkivalier til og med 1992 til Statens Arkiver.
2. Aflevering af data fra amternes bevaringsværdige elektroniske systemer til og med 2006 til Statens Arkiver.
3. Amternes papirarkivalier 1993–2006 overgår til et antal midlertidige arkiver (mellemarkiver), som placeres hos regionerne, der opbevarer og udlåner sager (i digital form) samt styrer arkiverne. Mellemarkiverne underkastes et tværoffentligt organ med repræsentation fra de relevante myndigheder. Dette organ fastlægger ens vilkår for alle mellemarkiverne, blandt andet med hensyn til sagsfremfinding, leveringstider og kvalitetsmål for de ydelser, som arkiver-

ne tilbyder. Udgiften til drift af mellemarkiverne fordeles mellem alle efterfølgermyndigheder efter en på forhånd fastsat fordelingsnøgle. Efterfølgermyndighederne træffer aftale om mellemarkivernes levetid.

4. For at alle efterfølgermyndigheder kan fortsætte sagsbehandlingen, hvor amterne slipper, er det nødvendigt, at administrativt aktuelle sager gøres tilgængelige for den myndighed, der overtager sagen. Arbejdsgruppen har anbefalet, at videregivelsen til efterfølgermyndigheder af administrativt aktuelle sager så vidt muligt sker fuldt digitalt.
5. Etablering af et fælles elektronisk arkiv for alle de amtslige data, som efterfølgermyndighederne skal have adgang til. Der vil blive tale om ét fælles landsdækkende e-arkiv med alle data og dokumenter i amternes e-journaler (elektroniske journaler) og ESDH-systemer (elektroniske sags- og dokumenthåndteringssystemer). Herved vil det være muligt for efterfølgermyndighederne at få overblik over de sager, som findes i mellemarkiverne, idet der for alle amter findes elektronisk registrering af sagerne 1993–2006.
6. Etablering af en nøgle for fordeling af arkivmæssige udgifter på efterfølgermyndigheder. En mulighed er, at fordelingsnøglen baseres på den procentvis andel af amternes arkivalier, som de forskellige efterfølgermyndigheder overtager ansvaret for, baseret på et landsgennemsnit 1993–2000, idet resultatet

fra opmåling i Fyns og Viborg amters arkiver af Statens Arkiver og Amtsrådsforeningen anses for repræsentativ.

Og hvad koster det så?

Engangs- og etableringsudgifterne for denne model skønnes at blive 67,9 mio. kr. Hertil kommer årlige driftsudgifter på 14,6 mio. kr. Endvidere vil der være en udgift på 21,7 mio. kr., når papirarkivalierne 1993–2006 til sin tid afleveres til Statens Arkiver. Forudsætter man, at mellemarkiverne får en levetid på tre år, vil afviklingen af de danske amters arkiver komme til at koste 133,4 mio. kr.

Kulturministeriet har sendt forslag til udtalelse hos de berørte ministerier, Amtsrådsforeningen og Kommunernes Landsorganisation, og Statens Arkiver afventer nu en tilbagemelding om, hvordan modellen skal gennemføres. Hvis denne løsningsmodel bliver godkendt, betyder det, at Statens Arkiver i løbet af 2005 og især 2006 skal modtage cirka 7 km. papirarkivalier – og i løbet af 2006–2007 hen ved 150 e-journaler, ESDH-systemer og registre. ♦

Skribenterne er arkivarer i Rigsarkivet

- [1] Meddelelser om Rigsarkivet og landsarkiverne for årene 1966–1975, 1978, s. 22–24.
- [2] Rapporterne og flere oplysninger kan ses på projektets hjemmeside: www.miljofoforvaltning2007.dk.
- [3] Modellen kan ses i fuld længde på www.sa.dk under menupunktet Stat Amt Kommune.

Ny strategi for IT-bevaringsmedier – de første erfaringer

Kirsten Madsen

I 2004 valgte Statens Arkiver at ændre udmøntningen af sin strategi for bevaringsmedier. Siden da har de danske myndigheder kunnet aflevere deres elektroniske arkivalier på enten specifikt optisk medietype eller på flytbar harddisk. Derefter sørger Statens Arkiver selv for at skabe og kontrollere kvaliteten af bevaringsmedier. I dag er strategien for bevaringsmedier at risikosprede ved at gemme myndighedernes arkiveringsversioner både på harddisk og på optisk medietype.

Hvorfor ny mediestrategi

Baggrunden for ændringen var, at mediestrategien ikke længere blev anset for den mest optimale løsning hverken for Statens Arkiver eller for de offentlige myndigheder.

Udgangspunktet for den daværende mediestrategi var, at Statens Arkiver havde en binding mellem afleverings- og bevaringsmedier. Daværende regler pålagde de danske myndigheder at fremskaffe CD-R af høj kvalitet og aflevere deres elektroniske arkivalier på disse til Statens Arkiver. De samme afleveringsmedier blev derefter brugt som interne bevaringsmedier i Sta-

■ Poul Birner Pedersen i gang med at brænde en CD-R.

Foto: Leon Jespersen.

tens Arkiver. Det gav en absolut binding mellem myndighedernes afleveringsmedietype og den interne bevaringsmedietype.

Men Statens Arkiver oplevede stigende problemer med kvaliteten af CD-R, og myndighederne havde svært ved at skaffe CD-R-medier af passende kvalitet. Det svarer til den

produktlivscyklus, som også kendes fra 1980'erne, da de udbredte 9-spors magnetbåndes kvalitet pludselig sank. Når et produkt når til en bestemt fase i sin livscyklus, begynder producenterne at konkurrere på pris på bekostning af kvalitet. Statens Arkiver kunne konstatere en lignende udvikling indenfor CD-

R medietypen. Der kan stadig skaffes gode CD-R, der er egnede til langtidsbevaring, men det er blevet sværere, og det kræver større viden at gøre det.

Selv kvalitets-CD-R kræver en nøje og kontrolleret fremgangsmåde for at opretholde den høje kvalitet. For at bevare en høj kvalitet i CD-R, skal de for det første være under 6 mdr. gamle, før de bliver brændt. For det andet kan det konkrete produkt være påvirket af sammenhængen mellem CD-R-medietypen og det anvendte brændingsudstyr. Der kan opstå et kompatibilitetsproblem, som påvirker brændingskvaliteten og resulterer i bevarings-CD-R af dårlig kvalitet. Ændringer var nødvendige, og det gav samtidig andre fordele.

Nye forenklede og fleksible krav til afleveringsmedier for myndigheder

I dag er kravene til afleveringsmedier gjort mere fleksible for myndighederne. De kan aflevere deres arkiveringsversioner på:

- CD-R eller
- Flytbar USB harddisk

Kvaliteten af afleveringsmediet er stort set underordnet, da det udelukkende skal bruges til transport fra myndighed til arkiv. Se de aktuelle krav på Statens Arkivers hjemmeside.

Myndighederne slipper for besværet med at skaffe kvalitets-CD-R, og det bliver billigere og nemmere at aflevere små datamængder på CD-R og større datamængder på flytbare harddiske. Statens Arkiver undgår på sin side en arbejdskrævende kontrol af mediekvalitet ved modtagelsen.

Ny bevaringsmediestrategi

Udover adskillelsen mellem afleverings- og bevaringsmedietype, er der for bevaringsmediernes indført

risikospredning. Der er indført to sideløbende bevaringsmedietyper. Når de elektroniske arkivalier er modtaget, testet og godkendt, overføres de via et eget udviklet overførselsprogram til bevaringsmediernes, dvs. til Harddisk RAID og to CD-R til opbevaring på henholdsvis internt og eksternt magasin. Programmet til overførsel har indbygget logiske kontroller, og der skabes et elektronisk fingeraftryk. Det elektroniske fingeraftryk – i form af MD5 – skabes for at kunne måle, om data har ændret sig under opbevaring på bevaringsmediernes.

Erfaringer

Den nye udmøntning har nu eksisteret i mere end et år. Erfaringerne har vist, at det er en krævende opgave at finde frem til den bedste kvalitet af CD-R, dvs. hvilke mær-

ker der er bedst og til hvilket konkret produktionsudstyr. Der er større udgifter til anskaffelse af udstyr og løbende drift i takt med, at lagerbehovet stiger. Men heldigvis daler lagringspriserne til stadighed.

Kontrollen med kvaliteten er blevet forenklet, idet Statens Arkiver kun skal forholde sig til et fåtal af konkrete produkter og kontrollere kvaliteten af disse. Endelig er den centraliserede fremstilling af bevaringsmedier af høj kvalitet med til at give større lydhørhed hos leverandører af CD-R. Det betyder noget for leverandørerne, om et nationalt arkiv kan bruge deres medier til langtidsbevaring. ♦

Forfatteren er IT-arkivar ved Statens Arkiver, Bevarings- og kassationsafdelingen, IT-metodesektionen.

Perspektivrigt seminar om Kancelliets Brevbøger

Leon Jespersen

Oktober 2005 sluttede arbejdet med udgivelsen af Kancelliets Brevbøger – omfattende Danske Kancellis kopibøger fra årene 1551–1660. Ca. 120 års udgiverarbejde var slut, og det blev den 21. okt. markeret ved et seminar i Rigsarkivet, hvor foredragsholdere satte brevbøgerne i perspektiv.

Rigsarkivar Johan Peter Noack takkede for den foregående rigsarkivar Vagn Dybdahls beslutning om at fortsætte udgiverarbejdet, skønt det havde trukket ud, og at beslutningen viste, at stædighed kan være på sin plads. Der blev også rettet en tak til den sidste udgiver, fhv. arkivar, dr. Phil. Ole Degn, der i hurtigt tempo fik udgivet de sidste bind, samt til Carlsbergfondet, der har støttet det store udgiverarbejdet.

Ole Degn fortalte om udgiverarbejdet, om principperne for det og ikke mindst om de tekniske muligheder, der var en del af forklaringen på de mange bind, han havde færdiggjort. Teknikken havde også muliggjort bedre og mere ensartede registre.

Professor Gunner Lind filosoferede over fremtidige former for kil-

deudgivelse. Han så den traditionelle, trykte kildetransskription – repræsenteret af brevbøgerne – som fortid til fordel for blandt andet scannede kilder, ledsaget af et kort indholdsreferat.

Seniorforsker Leon Jespersen illustrerede, hvordan man med brevbøgerne – udnyttet som levn – kunne se datidens sekretærer over skuldrene og skildre forvaltningsgang og tænkemåde.

Professor Troels Dahlerup causerede over brevbøgerne udnyttet som beretning, og nævnte kildeud-

gavens mange anvendelsesmuligheder som kilde til 15–1600-tallets Danmarkshistorie.

Landsarkiver Jan Dahlin fra landsarkivet i Lund benyttede brevbøgernes oplysninger om Skåne til at understrege behovet for at behandle datidens statsdannelse i sin helhed. Et forhold mange har forsyndet sig imod, og som kan efterlade Skåne i et tomrum.

Det blev således et perspektivrigt seminar, der viste, at den store kildeudgave fremover har mange anvendelsesmuligheder. ♦

Kancelliets Brevbøger afsluttet

Ole Degn

■ Ole Degn foran den samlede udgave af Kancelliets Brevbøger.

Foto: Leon Jespersen.

I oktober 2005 udkom bindet Kancelliets Brevbøger 1660 indtil 18. oktober. Dermed har Rigsarkivet nået det mål, som man efterhånden satte sig, efter at arbejdet med gengivelsen i uddrag af den danske centraladministrations kopibøger var påbegyndt i 1884 med bindet om 1551–1555.

Dengang forestillede man sig, at hvert bind skulle indeholde fem årgange af kopibøgerne. Det holdt

også for de første fem bind, men efterhånden blot fordi man foretog flere forkortelser. For brevbogsmaterialet voksede, og med bindet 1576–1579 gik det galt, det rummede blot fire årgange. Siden faldt tallet af årgange yderligere, til tre, til to, og fra og med 1646 har hvert bind blot rummet én årgang. Derfor er den store kildeudgave blevet væsentlig større, end man dengang har kunnet forstille sig: ikke 22

bind, men 39 bind på tilsammen ca. 28.000 sider, hvoraf en ganske væsentlig del er person-, sted- og sagregistre. I alt rummer værket uddrag af ca. 117.000 kopibogssider.

Med en så lang udgivelsesperiode har det naturligvis ikke kunnet undgås, at der er sket ændringer undervejs, ikke blot i det typografiske layout, men også i teksternes udformning. I de første bind havde

man således valgt at gengive person- og stednavne i den form, hvori de stod i kopibøgerne, dog i det samme brev med bibeholdelse af den form, hvori navnene forekom første gang. Senere er der foretaget forskellige normaliseringer, og det har også været tilfældet i de seneste ti bind, der er skrevet i et tekstbehandlingsprogram, således at det har været værdifuldt, at der kunne søges på navnene.

Iøjnefaldende er det også, at brevene fra og med 1646 af hensyn til overskueligheden står enkeltvis med mellemrum, og at det tidligere kombinerede person- og stednavneregister er delt i to. Dette har også været praktisk af hensyn til tekstbehandlingsprogrammets registerfunktion. Det gælder så meget mere, som disse ti bind medtager alle de i brevene forekomne personnavne, også bøndernes noget ensformige navne, hvilket har fordoblet eller tredoblet tallet af personnavne.

Den lange tilblivelsesproces har også uundgåeligt præget sagregisterne, deres valg af ord og disses placeringer, for hele syv udgivere har arbejdet med udgivelsen, og valget af ord må bero på et skøn. Her har den seneste udgiver dog haft en stor fordel i tekstbehandlingssystemets registerfunktion. Ved brug af konkordansfiler med sagord, ligesom også med person- og stednavne, har det ikke af ressourcemæssige grunde været nødvendigt med begrænsninger.

Kancelliets Brevbøger har undertitlen i uddrag, men disse uddrag er formentlig af de fleste af udgiverne foretaget på en sådan måde, at brevenes indhold er gengivet, og at kopibøgerne ikke kan oplyse yderligere. Forkortelsen af kopibogsteksterne, som svinger fra 3,1 til 5,8 kopibogsside pr. trykside, er foretaget ved, at overflødige ord

og gentagelser er udeladt. Således kan kancellistilens flotte formuleringer som at kongen beder, byder og befaler, let gengives med blot et befaler, og således er det i stort omfang. Det gælder også, når kongen af hensyn til helt klare formuleringer i breve først skriver, at han har fået en henvendelse om at gøre et eller andet, derefter meddeler, at han vil gøre dette og til sidst konstaterer, at han gør det med det pågældende brev. Variationerne i omfang fremkommer bl.a. ved, at lovtekster og tekster med mageskifter og landgildenedslag ikke har kunnet forkortes i samme omfang som eksempelvis forleningsbrevene, der kan gengives på få linjer med henvisning til en skabelon.

Mens det originale kopibogsmateriale er indført i kronologisk orden i hele ti rækker kopibøger, Sjællandske Registre og Tegnelse, Skånske Registre og Tegnelse, Fynske Registre og Tegnelse, Smålandske Registre og Tegnelse og Jyske Registre og Tegnelse – hvortil egentlig også kommer Norske Registre og Tegnelse – er materialet i udgaven samlet i én kronologisk række, under de enkelte datoer gengivet i nævnte orden.

Siden begyndelsen har Kancelliets Brevbøger haft undertitlen vedrørende Danmarks indre forhold. I formentlig de første mange bind er da også udeladt breve, som man har ment ikke faldt ind under dette begreb. Men i hvert fald i en længere række af de seneste bind er alt kopibogsmateriale medtaget, og man vil derfor finde en del stof også om norske forhold, under krigen også om svenske.

Med udgaven er i en lettilgængelig form fremlagt et meget stort materiale til belysning af Danmarks historie. En række årtier i 1500–1600-årene passerer revyen over siderne. Endda har udga-

ven yderligere en vigtig kvalitet: efter hvert brev er anført muligt forekommende koncepter og givet henvisninger til originale breve og indlæg. De originale breve er støvet op i Rigsarkivet i Danske Kancellis og Rentekammerets arkiv, i lensregnskaber og privatarkiver og i landsarkivernes lensarkiver, bispearkiver, rådstuearkiver m.m. Indlægge-
ne er de breve, memorialer m.m., der har givet anledning til udstedelsen af brevene i kancelliet eller er en følge af disse. De kan især for årtierne før 1660 være af et større omfang, på en halv eller hen imod én hyldemeter hvert år. Da disse indlægs datoer er anført i udgaven, kan man herudfra få et indtryk at sagernes gang og omfang.

Bindet 1660 slutter med 18. oktober, dagen for arvehyldningen af Frederik 3., og dermed i realiteten også enevældens indførelse. Denne dato fandt man dengang så vigtig, at man afbrød alle kopibogsrækkerne og begyndte på ny – idet dog Skånske Registre og Skånske Tegnelse jo ikke længere var med.

Allerede sagregisterne kan give et indtryk af det store, meget afvekslende materiale, Kancelliets Brevbøger rummer. Ser man alene på sagtyperne, finder man et meget stort antal, som bevillinger, besigtigelser, forordninger, landgildenedsættelser, mageskifter, ægteskabsbevillinger osv. Tidligere har man set brevbo-
gerne anvendt mere eller mindre grundigt i søfartshistorien, byhistorien, socialhistorien, lokalhistorien osv. Men det må forekomme, at Kancelliets Brevbøger ikke har været anvendt i det omfang, de fortjener. Meget arbejde ligger og venter. ♦

Forfatteren er fhv. arkivar og seniorforsker ved Landsarkivet for Nørrejylland

Nyt magasinbyggeri til Erhvervsarkivet i Århus

Chr. R. Jansen

I forbindelse med ændringsforslag til den danske finanslov 2004 blev der bevilget etablering af et fælles magasin i Århus for Statsbiblioteket og Erhvervsarkivet. Der blev afsat 60 mio. kr.

Med dette nye magasin skulle de to institutioners magasinbehov frem til ca. 2020 løses. Når det nye magasin står færdigt, flytter Er-

hvervsarkivet og Statsbiblioteket fra midlertidige magasinlejemål bl.a. i Brabrand ved Århus og Ballerup ved København.

Projektet blev anbefalet i den udredning om bevaring af kulturarven, som Kulturministeriet udsendte i 2003. Udvalget bag udredningen anbefalede, at Kulturministeriet „...igangsætter flere og mere

målrettede samarbejdsrelationer på bevaringsområdet og ser bl.a. muligheden for udviklingen af fælles magasiner“.

Allerede i efteråret 2004 blev der taget fat på de indledende øvelser. En styregruppe for byggeriet blev nedsat bestående af Statsbibliotekets direktør, Erhvervsarkivets overarkivar, en kontorchef og en

arkitekt fra Kulturarvstyrelsen (Kulturministeriets repræsentanter) samt en arkitekt fra Slots- og Ejendomsstyrelsen. En bygherre-rådgiver fra firmaet Rådgivende ingeniører og planlæggere Niras blev hurtigt udpeget, ligesom der blev indhentet tilbud fra Århus kommune på en grund. Der blev tilbudt en på ca. 8.650 m² på adressen Tangen 2 ca. seks kilometer fra bymidten ad gode trafikveje og tæt ved motorvej. Prisen var ca. 3,5 mio. kr. Grunden, der ses på billedet, er ikke alene centralt, men også meget smukt beliggende i et område, der ifølge lokalplanen er udlagt til offentlige formål samt erhvervsformål i form af kontorer, forskningsvirksomhed m.m. Også reolløsninger blev drøftet med en leverandør. Det blev besluttet, at magasinerne skulle installeres

med en såkaldt mezzanin-løsning, dvs. compactusreoler i to etager med et mellemdæk.

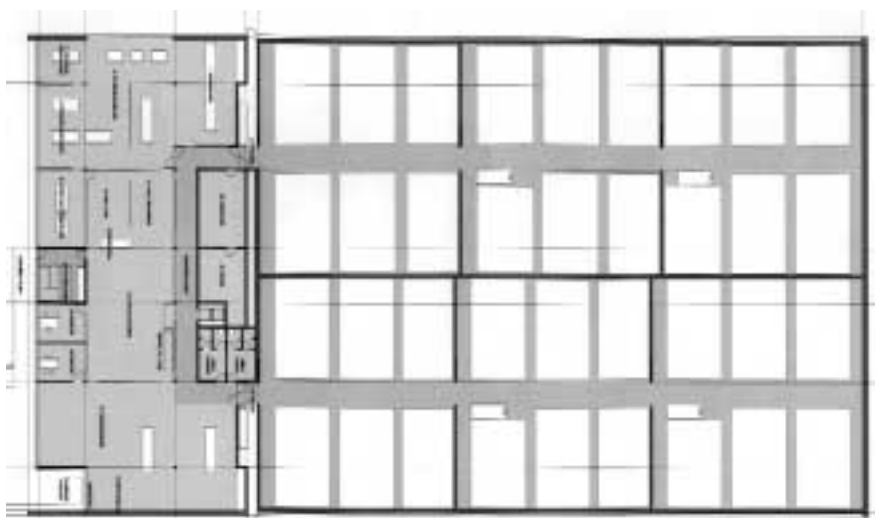
Selve byggeriet gennemføres som en totalentreprise. En EU-prækvalificeringsrunde resulterede i, at 19 entreprenører med arkitekter og ingeniører meldte sig. I januar 2005 valgte styregruppen fem af disse til at komme med deres bud, der blev afleveret i marts 2005. Over flere møder blev de fem projekter diskuteret af styregruppen, hvor et meget sindrigt pointsystem, der var udarbejdet allerede i januar, blev anvendt. Vægtet blev bl.a. rumdisponering, funktionalitet, arkitektur, driftsomkostninger samt endelig, men ikke mindst, samlede anlægsudgifter. På det grundlag kunne vinderen udpeges. Samtidig måtte imidlertid en af de fem entreprenørers besvarelse

dømmes ukonditionsmæssig, idet tilkørselsforholdene ikke var som ønsket i udbudsmaterialet. Det gav anledning til, at sagen blev indbragt for Klagenævnet for Udbud, og hele den store musik blev bragt i stilling med advokat for entreprenøren og Kammeradvokaten for statens vedkommende. Kontraktunderskrivelsen blev udsat, og derved forlængedes igangsættelsen med risiko for byggeri i vintermånederne. Heldigvis traf Klagenævnet i august beslutning om, at klagen ikke skulle have opsættende virkning; kontrakten med entreprenøren er nu underskrevet, og forhåbentlig vil ibrugtagningen kunne ske i efteråret 2006.

Det valgte projekt, hvoraf der er vist to skitser, fremstår som en enkel bygning med en rolig og behersket arkitektur. Bygningen er vel-disponeret og fint indarbejdet i terrænet, hvor den store magasindel er søgt reduceret ved at lade den skære sig ned i terrænet. Indvendigt fremtræder kontorarealerne lyse og luftige. Og ikke mindst prisen på knap 30 mio. kr. er meget fordelagtig.

Hertil kommer så reoler til lidt under 20 mio. kr. for omkring 70 km hylder samt det ovenfor nævnte grundkøb på 3,5 mio. kr. Der bliver netkabling i alle magasiner, Erhvervsarkivet får ud over magasinerne to kontorer samt modtagelses- og ordningsrum, mens Statsbiblioteket får yderligere et antal rum, ligesom der indrettes fælles frokoststue, køkken etc. ♦

Skribenten er landsarkivar ved Landsarkivet for Nørrejylland og overarkivar ved Erhvervsarkivet i Århus

Tilgængeliggørelse af elektroniske arkivalier

Lone Smith Jespersen

I Statens Arkivers kontrakt med Kulturministeriet 2005–2008 indgår tilgængeliggørelse af elektroniske arkivalier som en af opgaverne. Baggrunden er en rapport fra Kulturministeriet fra 2003 om bevaring af kulturarven. Rapporten behandler også tilgængeliggørelse og anbefaler en fælles tilgængeliggørelsesløsning for alle elektroniske arkivalier. I den efterfølgende plan fra regeringen om langsigtet bevaring af kulturarven indgår som et punkt, at elektroniske arkivalier skal kunne stilles til rådighed for offentligheden, uden at der stilles krav om væsentlige IT-forudsætninger.

De overordnede mål i resultatkontrakten er, at tilgængeliggørelsen af elektroniske journaler (søgemidler) og ESDH-systemer (elektroniske sags- og dokumenthåndteringssystemer) skal gøre det muligt at søge og få vist oplysninger om sager og dokumenter. Tilgængeliggørelsen af registre skal gøre det muligt at indlæse data herfra i almindelig udbredte statistikprogrammer og databaseværktøjer.

Tilgængeliggørelse af elektroniske arkivalier er et helt nyt arbejdsområde. I 2005 har arbejdet derfor koncentreret sig om udarbejdelse

af strategi for tilgængeliggørelse og dernæst om planlægning af opgaverne 2006–2008.

Udgangspunktet er, at de elektroniske arkivalier findes som systemuafhængige arkiveringsversioner i det nugældende afleverings- og bevaringsformat, hvor data om selve data indgår i maskinlæsbar og standardiseret form. Det gør det muligt som grundlag for tilgængeliggørelsen at udvikle et program, der automatisk indlæser arkivaliets data i et standarddatabaseprogram. Det er imidlertid kun elektroniske arkivalier afleveret siden 2000, der findes i dette format. En forudsætning for tilgængeliggørelse af ældre elektroniske arkivalier er derfor format- og strukturkonverteringsprojektet, der vil blive omtalt i et kommende nummer af Nordisk Arkivnyt.

Langt de fleste elektroniske arkivalier indeholder personoplysninger og har derfor en tilgængelighedsfrist på 75 år. Enhver kan søge om adgang, men en adgangstilladelse kræver samtykke fra både den afleverende myndighed og Datatilsynet. Ideer om tilgængeliggørelse på internettet er derfor ikke aktuelle.

I strategien opstilles der tre for-

skellige scenarier for slutprodukt og serviceniveau. Ét scenarie er, at brugeren får udleveret arkivaliet i bevaringsformat på CD eller harddisk, og at arkivet stiller hjælpeværktøjer til rådighed som fx programmet til indlæsning i databaseprogrammel. Anvendelsen af hjælpeprogrammer og udarbejdelse af søgninger og udtræk ud fra den medfølgende dokumentation skal brugeren selv varetage. Det vil ikke blot kræve betydelige IT-forudsætninger af brugeren, men også viden om, hvad en systemuafhængig arkiveringsversion er, fx at den oprindelige funktionalitet ikke er bevaret. For en forsker, der skal arbejde intensivt med et arkivalie, er det ikke nødvendigvis noget problem. Men for brugeren, der blot har behov for at foretage opslag i et søgemiddel for at finde en sag eller et dokument, vil det være meget besværligt.

Et andet scenarie er, at arkivet foretager omformningen af alle eller udvalgte arkiveringsversioner til databaseformat, og at brugeren via PC på en læsesal kan få adgang til disse. En sådan løsning rejser imidlertid nogle problemer omkring sikkerhed for de arkivalier, der indeholder persondata. Bruge-

ren vil som i scenarie 1 selv skulle udarbejde søgninger.

I det tredje scenarie, der bygger på scenarie 2, skal brugerens arbejde med arkivalierne i databaseformat understøttes. For det første ved at arkivet sikrer, at der er udarbejdet søgninger. Det gælder især for journaler og ESDH-systemer, hvor det kan defineres, hvilke standardsøgninger der er behov for ved søgning efter sager og dokumenter. Det kan ligeledes være aktuelt med prædefinerede søgninger i visse registre, fx studieadministrative registre til udtræk af eksamensbeviser. For det andet er det ambitionen, at der skal udvikles en prototype af et program, der gør det muligt for brugeren at definere egne søgninger og udtræk, uden at det kræver kendskab til databasestruktur og forespørgselssprog.

Statens Arkiver har over for Kulturministeriet indstillet, at der arbejdes videre med scenarie 3. I

årene 2006–2008 er der planlagt en række delopgaver:

- Udvikling af program til indlæsning af arkivaliernes data i standarddatabaseprogrammel, herunder håndtering af dokumenter i ESDH-systemer
- Udvikling af program til understøttelse af indlæsning i fx statistikprogrammer
- Etablering af den nødvendige hardware
- Omformning af udvalgte arkivalier til databaseformat
- Udarbejdelse af søgninger i journaler og udvalgte registre
- Udvikling af prototype af et program, der understøtter brugerens egne forespørgsler og udtræk.

Herudover er der opgaver, der drejer sig om den del af tilgængeliggørelse, der har at gøre med brugerens søgning efter de elektroniske

arkivalier. Når de fleste elektroniske arkivalier er omfattet af tilgængelighedsfrister og krav om adgangsansøgning, er det hensigtsmæssigt, at brugeren på forhånd har gode muligheder for at identificere det rette arkivalie. Der skal derfor udvikles et program, der kan vise oplysningerne om, hvilke data arkivaliet indeholder (men naturligvis ikke selve data). Desuden skal der arbejdes med muligheden for, at arkivet udarbejder kortfattede beskrivelser af det enkelte elektroniske arkivalie. ♦

Skribenten er arkivar ved Rigsarkivets ITARK-sektion

Den anden lørdag i novembermåned siden 2001 har de nordiske arkiver fejret Arkivernes Dag. Her fortælles der om hvordan dette fælles nordiske arrangement foregik for femte gang.

Arkivernes Dag i Island

Eiríkur G. Guðmundsson

■ På arkivhjemmesiden fortæller Nationalarkivet om, hvordan Island præsenterer sig selv overfor andre lande med at vise arkivalier om verdensudstillingen i 1939. I udenrigsministeriets arkiv findes dette udklip fra en norsk avis.
Foto: Áslaug Stefánsdóttir.

På Arkivernes Dag i Island var det næsten alle vegne klart og smukt vejr i modsætning til den første dag i år 2001, da der var uvejr over det meste af landet. Dengang deltog 8 arkiver af 21 i arkivernes dag, men i år deltog 15 arkiver på den ene eller anden måde i arkivdagen.

Det udvalg, der forestod den fælles forberedelse af Arkivernes

Dag, foreslog som tidligere, at arkiverne havde udstillinger og holdt åbent hus. Så blev der lavet en hjemmeside som de tidligere år. På den findes materiale fra museerne og fælles materiale, f.eks. en konkurrence som sidste gang.

For at deltage i konkurrencen indebar det, at man besvarede 10 spørgsmål om gamle bilnumre, som blev afskaffede i 1989. De, der besvarer alle spørgsmålene, har mulighed for at vinde en gevinst, når konkurrencen bliver udtrukket den 1. december.

De sidste år er der blevet lavet en plakate for at reklamere for dagen. Det blev ikke gjort nu, men der blev i stedet trykt postkort. Der blev trykt 10.000 postkort og udsendt vidt og bredt, som f.eks. til biblioteker, museer, skoler og til restauranter, hvor de lå fremme. Så blev der sendt kort til privatpersoner, som f.eks. altingsmedlemmer, alle institutionsledere og ledere i Reykjavik Kommune og til alle byrådsmedlemmerne.

I alt 13 arkiver havde materiale inde på den fælles hjemmeside www.skjaladagur.is. Syv arkiver lavede udstillinger i deres lokaler, og nogle havde både materiale på hjemmesiden og udstilling på ste-

det. Statsbiblioteket – Universitetsbiblioteket deltog for første gang med en udstilling i bibliotekets indgangshal. Arkivernes deltagelse er dermed større nu end tidligere.

Den største vægt blev lagt på arkivhjemmesiden, og den indeholdt i år langt mere materiale end sidste år. Temaet „identitet“ blev præsenteret under slagordet „Vi“ og det udlagde arkiverne så på hver sin måde. Nationalarkivet arbejdede udfra hele nationen med „Vi islændinge“. På siden kunne man finde mange udlægninger som: Vi fra Reykjavík, vi sømænd, vi fiskere, vi ægteparret, vi skoledrenge, vi som kræver ligeret, vi turister, vi opskrifter osv.

De første besøgsmålinger viser, at hjemmesiden blev mere besøgt nu de første 7 dage, den var aktiv, end sidste år.

Nogle artikler, som blev skrevet i anledning af arkivdagen, blev publiceret i de største dagblade, og der blev fortalt om dagen i radioen. Selvom alt ikke er kommet for dagen i skrivende stund, kan man fremholde, at arkivdagen er gået godt i år i Island. ♦

Venner og fiender

på Arkivenes dag i Norge

I Norge ble Arkivenes dag i 2005 arrangert med temaet „Venner og fiender i Norden“, og det var naturligvis 100-årsminnet av unionsoppløsningen i 1905 som man siktet til. Alle statsarkiv og Riksarkivet hadde åpent hus, der foredrag og omvisninger var obligatoriske innslag. Men mange statsarkiv melder at de ikke gjorde store satsninger i år, verken når det gjelder program eller markedsføring. Noe som også merkes på besøkstallene. Mange hadde resignert over at store satsninger tidligere år ikke har trukket mye folk, og at det uansett tema er vanskelig å nå fram til den yngre delen av befolkningen.

Riksarkivet fikk imidlertid enorm publikumstilstrømning. Hele 500 personer kom innom! De kunne velge mellom en rekke aktiviteter som visning av arkivfilm (Suppa fra Sverige og Ulykker i hjemmet), kurs i gotisk håndskrift, kurs i søking i digitale kilder, spørrekonkurranser og hands-on-aktiviteter – som for eks. å lage et eget gammelt dokument, omvisninger, foredrag og barneaktiviteter. Dessuten kunne de beskue Riksarkivets nye publikumsarealer og høre på levende musikk. Temaene for foredragene var 1905, 7. juni-vedtaket, Den svensk-norske arkivsaken og allianseekteskap i middelalderen.

Statsarkivene i Kristiansand, Kongsberg og Stavanger samarbeidet med de lokale IKAene om sine arrangementer, med åpent hus, omvisninger, utstillinger og foredrag med tilknytning til året 1905.

■ Omvisninger i magasinene er alltid populært på Arkivenes dag. Her tar Gunn Løwe besøkere med til Riksarkivets indre.

Statsarkivet i Hamar og i Bergen hadde i tillegg til åpent hus med foredrag, også laget nettutstillinger.

Statsarkivet i Trondheim hadde invitert Kjell Hoffman, tidligere landsarkivarie ved Landsarkivet i Östersund, for å fortelle om slektsforskning i Sverige. Mange trønderske slektsforskere har jo svenske aner, så interessen var relativt stor. I et fullsatt møterom fortalte Hoffman om husförhörslängder, skattelengder og militære ruller.

I Tromsø hadde man i år gjort sin egen vri på Arkivenes dag. Man arrangerte dagen torsdag den 10. november isteden. Ettersom arkivet ligger på universitetsområdet mente man det var dumt å legge denne dagen til en lørdag når universitetet er tomt. Denne nye strategien slo godt an. Hele 80 personer var innom arkivet. I Tromsø satset man heller ikke på 1905 som tema, men

hadde leid inn forskere som har brukt arkivmateriale ved statsarkivet, til å holde foredrag. Foredragene handlet om utenlandsk påvirkning i navneskikk i Nord-Norge, behandlingen og evakueringen av sinnssyke under 2. verdenskrig og språket til byplanleggerne på 1800-tallet. Man viste også fram en fotosamling etter feltpresten Otto Pus-towka der fotomotivene var uidentifisert. Flere steder ble på arkivdagen identifisert av gjestene. Dagen var arrangert i samarbeid med IKA-Troms.

Antall besøkere:

Riksarkivet	500
Statsarkivet i Tromsø	80
Statsarkivet i Trondheim	40
Statsarkivet i Hamar	35
Statsarkivet i Kristiansand	30
Statsarkivet i Kongsberg	20
Statsarkivet i Stavanger	18
Statsarkivet i Bergen	6

Identitet på mange måder

Nogle indtryk fra Arkivernes Dag i Danmark

■ Dalum Papirfabrik, salen 1890. (Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv).

Arkivernes Dag, hvor arkiverne holder åbent hus og inviterer til besøg om et eller flere temaer, er en oplagt chance for arkiverne til at præsentere og profilere sig, at vise deres samfundsmæssige betydning som kulturinstitutioner, at vise hvad arkiverne rummer og kan bruges til og dermed at appellere til brugergrupper. I år er det fælles tema „identitet“. Det kan anskues under mange synsvinkler, blandt andet på nationalt, regionalt, lokalt og på individ-plan. Vi finder alle disse vinkler repræsenteret i det righoldige udbud, som lokalarkiverne præsenterede.

Nogle arkiver (Roskilde og Hejls) arrangerede udstillinger om udvandringen til USA, andre behandlede temaet under indtryk af den forestående strukturreform, hvor hhv. kommuner og amter slås sammen til færre storkommuner

og regioner. Atter andre har koncentreret sig om identiteten på lokalt plan. Og endelig har rigtig mange arkiver set temaet som en anledning til at orientere om slægtsforskning, og hvad arkiverne i den forbindelse har af relevant materiale. Nørhald Egns-Arkiv havde således åbent hus med fokus på identitet – mig selv.

På Gladsaxe Lokalhistoriske Afdeling arrangerede Eva Molin og Charlotte Bravo en udstilling „Identitet, børn og børnehjem“, der viser det identitetsskabende arbejde, de to børnehjem i Bagsværd har udført i 127 år. Til udstillingen blev der lånt billeder og lavet tekst- og billedplancher. Interviews med nuværende og forhenværende forstandere er resulteret i et teksthæfte om de to børnehjems historie. Ikke blot var tilslutningen til arrangementet fin (mindst 100 menne-

sker), men der var også tale om en meget blandet gruppe, yngre og ældre, skin-heads og damer i spadse-redragt.

På Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv var temaet Dalum-Hjallese identitet: Området består af landsbyen Hjallese og Dalum, der fra middelalderen havde et kloster, men som først voksede med industrialiseringen. Dalum Papirfabrik (billedet) fik stor betydning for områdets udvikling. Fabrikken eksisterer stadig efter nogle ejerskift. Der var arrangeret en udstilling om klosterets og papirfabrikens historie, om gårdene i Hjallese og om gadenavnenes historie. Desuden blev der holdt foredrag om Dalum klostres historie og vist skolebilleder fra Dalum Centralskole / Dalumskolen i håb om, at de besøgende kunne identificere nogle af personerne. Også her var der et godt fremmøde.

På Æ Fjandboarkiv viste man Dansk Folkemindesamlings udstilling „Tatere i Jylland“ – en udstødt klasse i Midtjylland. Udstillingen blev suppleret med arkivets oplysninger om tatere og natmandsfolk, der havde levet i Fjends Kommune, og som har efterkommere i lokalområdet.

Indtrykkene fra en række arkiver viser således, at emnet var velvalgt og gav mulighed for at vise publikum arkivmateriales mange anvendelsesmuligheder. ♦

Leon Jespersen

Arkivernes Dag på Færøerne 2005

Anja Andreassen

For tredje gang blev Arkivernes Dag holdt på Føroya Landsskjalasavn (Færøernes Landsarkiv) lørdag den 12. november 2005, og lige som ved de to foregående gange, var dagens arrangement en publikumssucces.

Føroya Landsskjalasavn holdt åbent hus fra klokken 14 til 18. Årets tema var tørv og tørveskær. I dagens anledning var der arrangeret en udstilling med arkivalier om tørv og tørveskær. Det ældste dokument var fra 1656 og det yngste fra 1943.

De besøgende fik lov til at se udstillingen, besøge læsesal og nærarkiv. Desuden var der arrangeret

foredrag med forfatter og forhenværende lærer Petur Jacob Sigvardsen, som har forsket i årets tema, og er i færd med at udgive et stort værk om færøsk tørv og tørveskær. Tidligere har Petur Jacob Sigvardsen udgivet et værk i fire bind om bygden Gjógv og dens historie, og i begge tilfælde har han været en ivrig og samvittighedsfuld bruger af arkivet. Til selve forelæsningsen var der ca. 60 tilhørere, og alt i alt benyttede flere end 70 gæster arkivernes dag som en mulighed for at besøge Landsarkivet. ♦

Christina Forssell

Arkivens dag opmærksammades i år på sedvanligt vis, for fjerde gangen i rad, den anden lørdagen i november, 12.11. En del arkiv ville fira dagen redan tidigare under veckan, vilket ledde till att Arkivens dag i praktiken blev något av en Arkivens vecka. Årets tema var identitet.

Startskottet gick redan den 4.11 då Årets arkivgärning offentliggjordes under Arkivföreningens traditionella höstseminarium. (Utmärkelsen Årets arkivgärning introducerades i samband med Arkivens dag år 2004.) Arkivfolket fick åter skicka in förslag på personer eller grupper som utträttat något särskilt förtjänstfullt inom arkivsektorn. Arbetsgruppen fick inom utsatt tid (senast 15.10) ta del av en hel del intressanta och välmotiverade förslag på personer och institutioner, som verkat för arkivens sak. Efter moget övervägande stannade gruppen för en vinnare och två hedersomnämmanden.

Vinnare av utmärkelsen Årets arkivgärning blev pastor Riitta Mäntylä från Libelits församling i norra Karelen. Pastor Mäntylä uppmärksammades för att hon under flera års tid visat särskilt intresse för arkivfrågorna i sitt prosteri. Hon har utvecklat arkivering, ordnat arkiv, arrangerat arkivutbildning för prosteriets personal, uppgjort arkivbildningsplaner m.m. Hennes aktivitet i arkivfrågor har smittat av sig på den övriga personalen och hon har höjt kyr-

Arkivens dag

2005 i Finland

kans profil i arkivfrågor inom det egna distriktet. Förslaget lämnades in av Kyrkostyrelsen.

Hedersomnämmande fick läraren *Raimo Laurila* från Tavastehus, som sedan 1997 regelbundet fört sina högstadiel elever till Tavastehus landsarkiv för att studera släktforskning. Under hans ledning har ca 40 elever årligen bekantat sig med arkiv och släktforskningsrelaterat material.

Det andra hedersomnämmandet gick till överinspektör *Markku Leppänen* vid Riksarkivet, som i flera år flitigt spridit information om arkivfrågor via arkivverkets gruppnetpost. Den leppänenska informations- och nyhetstjänsten har inte begränsat sig till hemlandet, utan har även med intresse bevakat och spridit information om arkivfrågor på andra håll i världen.

I övrigt firades Arkivens dag av ca 20 arkiv i hela landet. Programutbudet varierade, arkiven bjöd på utställningar, öppet hus, seminarier, rundvandringar etc. Som ett exempel på programutbudet i Helsingfors kan nämnas den författarafton kring Mika Waltari som Finska litteratursällskapet arrangerade tillsammans med arkivstiftelsen för tidningen *Päivälehti* (föregångare till stora dagstidningen *Helsingin Sanomat*). Sakkunniga och författare diskuterade frågor kring Waltari och utställningen om Waltari och hans internationellt kända verk *Sinuhe, egyptiern*, som öppnats redan i september kunde beskådas

■ Foto: Lehtikuva, Heikki Saukkomaa.

på tidningens museum, där tillställningen hölls. Evenemanget besöktes av ca 85 personer.

I Jyväskylä passade Lantmäteristyrelsens nya enhetsarkiv på att presentera sin verksamhet. I det nya huset ordnades under dagens lopp fem rundvandringar. Publiken fick bekanta sig med arkivets kartor och övriga material, med söksystem och serviceformer samt utrymmen. Sammanlagt ca 100 personer visade intresse för saken.

Också Näringslivets centralarkiv i S:t Michel lyckades över förväntningarna med sitt program. Temat identitet togs där upp utgående från ortsbefolkningens perspektiv. På programmet stod bl.a. en fotoutställning med bilder av gamla trähus från staden samt smalfilmföreläsning, rundvandring och försäljning av skrifter m.m.

Besökarantalet uppgick till 170 personer. Såväl pressen som lokalradio och -televisionen informerade allmänheten om evenemanget. Ortens största tidning *Länsi-Savo* innehöll en halv sida om Arkivens dag och programmen i S:t Michels landsarkiv och Näringslivets centralarkiv under rubriken *Arkiven väcker intresse*.

Allmänt taget kan konstateras att besökarantalet i de olika arkiven varierade kraftigt. Många av de arkiv som hade färre besökare kunde i stället notera att de som kom visade verkligt intresse och stannade länge. En del arkiv fick även motta värdefulla arkivleveranser av privatpersoner. ♦

Skribenten är överinspektör vid Riksarkivet.

Arkivens dag

i Sverige

■ I Fagersta samverkade Arkiv Västmanland med Hembygdsföreningen (30 år) och kommunens arkiv. Föreningens klipparkiv och material från IOGT-NTO-logen 620 Protests arkiv presenterades de c:a 80 besökarna. Kommunarkivarien tändde ljusen på födelsedagsbordet.
Foto: Christina Sirtoft Breitholtz.

Nu har det gått knappt en vecka sedan Arkivens dag gick av stapeln – den åttonde i ordningen i Sverige. Temat i år var "Det skall vi fira – jubileer och märkesdagar". Och det har funnits många saker att fira! Lokala arkivinstitutioner har firat sina egna jämna år. Man har också lyft fram föreningar, folkparker och bemärkta personer i bygden liksom festtraditioner. Arkivarier har varit extra festklädda och det har bjudits på kaffe, kakor och tårter. Men också nationella märkesdagar har lyfts fram såsom krigsslutet 1945 och hundraårsminnet av unionsupplösningen.

Temat

Det gemensamma temat har inte följts av alla, men för många är det

ett gott stöd, särskilt för de mindre institutionerna. Då är det lättare att välja vad man skall lyfta fram ur de rikhaltiga bestånden. När man nu slår på stora trumman och har "Öppet hus" vill man också gärna passa på att berätta om arkivens uppgifter för långsiktigt bevarande. Digitalisering, bokbinderi och hur man räddar bilder har visats upp på många håll. Kartor, foton och filmer kompletterar i utställningar. Intressanta och uppskattade föredrag har lockat fulla hus.

Samarrangemang

I Umeå t ex, samlades tio arkiv i Västerbottens museum och kunde räkna in åttahundra personer. På andra håll har man samarbetat med museer, bibliotek och föreningar också med goda resultat. Men det hindrar inte att mindre arkiv som är ensamma på sin ort satsar stort och lyckas – som kommunarkivet i Vimmerby där femtonhundra personer strömmar till, när man firar dansbanejubileum och brandkåren 100 år.

Åtskilliga arkiv har förstås mer beskedliga besöksiffror, men de 25–50 personer som kommer får i gengäld mer personlig handledning. Då har man god tid att ställa frågor och få svar.

Besökarna

Några kommentarer jag fått berättar om att man sett många nya besökare. Från Visby rapporterar man särskilt att det varit ovanligt många barnfamiljer och unga studenter bland besökarna i år. Årets äldsta besökare var kanske den 93-

åriga krutgumma i Luleå, som trotsat halka och dåliga kommunikationer för få att höra ett föredrag om den 100-årsjubilerande baptistkyrkan Ebeneser. Hon var född i huset och hade spelat orgel i kyrkan i sin ungdom.

Marknadsföring

Lokalpress och lokalradio har, som alltid, givit Arkivens dag stor uppmärksamhet. Än har jag inte fått in så många pressklipp, men av rapporteringen att döma, har det varit mycket positiva artiklar både inför, under och efter Arkivens dag. Problemet att engagera de stora drakarna är fortfarande stort. Av en nyhetsbyrå fick jag veta att detta på intet sätt är en prioriterad nyhet.

Dock har den nya tidskriften "Allt om historia" fyllt ett helt upplag i sitt oktobernummer, skrivet i en mycket positiv anda. Vidare har vi haft två länkannonser i "Populär Historia" som i alla enkelhet visat vår hemsidesadress.

Avslutningsvis

I år liksom förra året har drygt två hundra institutioner – enskilt eller i samverkan med andra – haft öppet hus. Presstäckningen är överlag god. Inkomna rapporter pekar på att uppåt 14.000 besökare. Många utställningar finns kvar att beskåda under flera veckor och föreläsningsserier pågår säsongen ut. Sammanfattningsvis kan man säkert säga att många fler kommer att få del av årets firanden. ♦

Skribenten är nationell samordnare Arkivens dag 2005.

Vestnordisk Arkivkonference

i Grønland, 1.–3. september

■ Deltagere i Vestnordisk Arkivkonference. Fra venstre: Erland V. Joensen (F), Björn Pálsson (I), Jóna Simonía Bjarnadóttir (I), John Kjær (F), Pétur Kristjansson (I), Jóna B. Guðmundsdóttir (I), Ole Christiansen (G), Erik Nørr (D), Hjördis Trónd (F), Niels Frandsen (G), Sámal T. F. Johansen (F), Ane Marie B. Pedersen (G), foran Sámal, Lena Nolsøe (F), Björk Ingimundardóttir (I), Anja Andreasen (F), Sólveig Magnúsdóttir (I), Kristjana Kristinsdóttir (I), Ólafur Ásgeirsson (I), Bjarni Þórðarson (I).

Foto: Eiríkur G. Guðmundsson.

*Nunarput utoqqarsuanngoravit
niaqqut ulissimavoq qiinik.
Qitornatit kissumiaannarpatit
Tunillugit sineriavit piinik.*

Isbjerge, glitrende gletchere og strålende sol bød femten færøske og islandske gæster velkomne til Grønland, hvor landets snekronede hoved tittede op af skydækket, da vi

landede i Nassarsuaq efter godt fem timers flyvning fra København.

Nuuk er en nutidig by på nordisk maner, ligner nordiske byer af samme størrelse bortset fra træer og blomsterhaver, som det er svært at dyrke, fordi der mangler jordbund. Byen er statelig og farvestrålende, og det flotte Katuaq kulturhus, som alle gerne ville have haft

bygget på sin hjemegn, er til pryd for byen. I dette hus indledtes Vestnordisk Arkivkonference den 1. september med, at Niels Frandsen førstearkivar i Grønland bød gæsterne velkomne og åbnede konferencen.

Elektronisk arkivering

Elektronisk arkivering var temaet

■ Konferencen fandt sted i Kulturhusets flotte lokaler. Foto: Eiríkur G. Guðmundsson.

på første session, og der drøftede man situationen for elektronisk arkivering, som den er i de tre lande.

Island. Eiríkur G. Guðmundsson talte om nationalarkivets undersøgelse, som fandt sted sommeren 2004 og blev sendt til ud 354 deltagere med en svarprocent på 71%, hvilket anses for tilfredsstillende. Formålet med undersøgelsen var at indsamle oplysninger om status og praksis i arkivføring hos de statslige myndigheder. Der blev lagt hovedvægt på de elektroniske arkivaliers størrelse og karakter.

45% af myndighederne har et ESDH system, og de fleste bygger

på Lotus notes fra IBM. I alt registrerer 64% af myndighederne deres arkiv, både papir og elektroniske arkivalier. Omkring 30% registrerer oplysninger om arkivalier på papir, medens 46% registrerer deres arkiver i elektroniske arkivsystemer.

I ESDH systemet registrerede 48 myndigheder under 1000 sager, 24 mellem 1000 og 10.000 sager, medens fire registrerede over 10.000 sager. I alt 64% af myndighederne anvender databaser, deraf bygger 69% på lov og bestemmelser og samme antal, 69%, har også data i papirform. At kun 64% af myndighederne registrerer deres

arkiver, løber os koldt ned ad ryggen, da det er mere end ti år siden, registreringspligt på alle sager hos alle statslige og kommunale myndigheder blev vedtaget ved lov.

Færøerne. John Kjær redegjorde for færøske realiteter på dette område og talte bl.a. om de vanskeligheder, der opstår, når man benytter elektronisk arkivering. Så kommer nye parter frem i dagslyset, som ikke har haft ret meget med arkivering og opbevaring at gøre, men som fokuserer på den tekniske udformning af edb-programmerne. Det fælles problem er at gøre alle klart, at det drejer sig om

samme slags oplysninger, som dem der har været gemt på papir og skind, men som nu registreres elektronisk.

Der ligger de samme kriterier til grund for bevaring af beskrivelser af samfundet til enhver tid, menneskerettigheder af enhver slags, og gennemskuelig og effektiv forvaltning. Offentlig arkivering er bevaringspligtig, mens arkivering i firmaer ude på markedet koncentrerer sig om udtynding i dokumenter. Her er tale om et virkeligt stridsspørgsmål. Man må gøre sig klart, at langtidsopbevaring af elektroniske arkivalier skal være uafhængig af styresystemer og oprindelige programmer og samtidig producenter.

Grønland. Niels Frandsen beskrev meget klart den grønlandske realitet, hvor en lille befolkning bor i et kæmpestort land. Udviklingen i benyttelse af elektronisk arkivering ligner den færøske og islandske. Der er blevet arbejdet på at sikre registrering og rigtig behandling af arkivalier fra offentlige institutioner, og et godt arbejde på hjemmebane er grundlæggende for at få hold på selve langtidsopbevaringen, som det også var fremgået af andre forelæseseres indlæg. Man er endnu ikke begyndt at tænke på modtagelse af elektroniske arkivalier.

Bygningshistorie

Anden session handlede om bygningshistorie. Her drøftede man udviklingen af tættere bebyggelse i periferien af det danske rige og de kilder, som arkiverne gemmer om huse og udviklingen i byggeriet.

Island. Jóna Símonía Bjarnadóttir regionalarkivar talte om de ældste kilder, som er bevaret om huses historie og udviklingen af bebyggelse på Ísafjörður. På Island forhindre-

de man med lovgivning, at der blev bygget handelspladser i landet, og den bestod til midten af den 18. århundrede, hvor man tillod spirer til bymæssig bebyggelse i Reykjavík. De første byer blev etablerede i 1786, men de foranstaltninger lykkedes kun i Reykjavík. I det 19. århundrede begyndte så tættere bebyggelse at dannes, i begyndelsen i det små, men for alvor omkring og efter midten af århundredet. For det meste dannedes byerne i Island på de gamle handelspladser.

På denne konference blev Ísafjörður valgt som eksempel, da Ísafjörður havde været handelsplads meget længe, og handelshuse, som endnu er bevarede, var blevet rejst i det 18. århundrede. Der er mange lighedspunkter med Tórshavn og Nuuk, hvor den ældste bebyggelse netop er handelspladser med lille fast bebyggelse i begyndelsen.

De ældste kilder er opbevaret i arkiver om monopoliseringen i Statens arkiver i Höfn, hvor der er kilder om husene på handelspladserne. Desuden findes kilder i kommunernes arkiver.

Her er en fuldstændig parallel

til etableringen af Tórshavns byggeudvalg fra 1856, og der findes beslægtede paralleller. Det kan nævnes, at samme ordning stadig er gyldig. Så kan nævnes byernes brandvurdering fra omkring 1874, som ligger i Erhvervsarkivet i Århus frem til det tidspunkt, hvor Brunabótafélag Íslands (Islands Brandforsikringselskab) blev oprettet i 1917. Jóna Símonía redegjorde med eksempler for, at selvom der fandtes mange nedskrevne kilder, er de ikke tilstrækkelige, idet der er ændret forskelligt fra de vedtagne tegninger og beskrivelser.

Færøerne. Erland Viberg Joensen fra Tórshavnar Býarsavn holdt foredrag om bygningshistorie og byudvikling i Tórshavn i det 20. årh. Oplæggets formål var at belyse både konkret bygningshistorie og træk fra Tórshavns byudvikling i det 20. årh. med henblik på forskningsmæssig perspektivering. Mht. Tórshavns byplanlægning havde den sin oprindelse i Tórshavns bygningskommission fra 1856. Den ældste del af kildematerialet er bevaret hos Føroya Lands-

■ Pétur Kristjánsson, Islands Nationalarkiv, fortæller om sysselmænd før i tiden. John Kjær var ordstyrer. Foto: Eiríkur G. Guðmundsson.

skjalasavn, medens det yngre materiale, fra 1916 og frem, findes i Tórshavns kommunearkiv. Materialet er enestående, og selvom det blot er ansøgninger fra borgere om byggetilladelse og forestående ændringer af byens huse og bygninger, så giver kildegruppen indblik i menneskers ønsker og deres tilrettelæggelse af deres hjemmeliv.

Det blev diskuteret, hvorledes man knytter bygningshistorie sammen med byudvikling. Her var altså ikke kun tale om byggetraditioner og – kultur, men hvorledes man kan få traditioner og kultur ind i en byudviklingsmæssig sammenhæng. Kildematerialet er ansøgningerne til bygningskommissionen i Tórshavn. Har vi en ejendoms matr. nr., så er tinglysningen det næste skridt. Her får vi bl.a. svar på, hvor i skøde- og panteprotokollerne ejendommen er ført ind.

Huse og bygninger er ligesom skriftlige kilder og arkivalier også historiske kilder. De fylder meget i landskabet, men de er vidnesbyrd om en svunden tid – hvad enten huset er fra 1854 eller 1964. De fortæller om mere end en bestemt epokegørende stil. De fortæller om menneskers levevilkår og arbejdspladsers samfundsnytte.

Grønland. Ole Christiansen fortalte om nogle eksempler på huse og bebyggelser på Grønland. Det er ikke mindst bemærkelsesværdigt, hvordan missionspladserne havde indflydelse herpå i lighed med den danske handels handelspladser. Det ældste hus fra Herrnhutermissionærerne blev bygget 1747, og der har Universitetet i Nuuk nu til huse, og Hans Egedes hus, som blev bygget i 1728. Her er der, som i Ísafjörður og Tórshavn harmoni i udførelsen af de huse, som blev bygget i det 18. og frem til midten af det 19. århundrede. Grønlænde-

■ Anja Andreasen beretter om FIHA-projektet. Foto: Eiríkur G. Guðmundsson.

re og færingere har bygget huse i denne stil frem i det 20. århundrede. I Ísafjörður nød man derimod godt af forbindelserne til Norge og importerede træhuse derfra, som sætter sit præg på byen og andre islandske byer fra dette tidspunkt.

Administrationshistorie

Tredje session handlede om administrationshistorie.

Grønland. Ane Marie B. Pedersen fra Grønland talte om tidlig socialhjælp i Grønland. Det begynder med Nordgrønlands Hjælpekasse, en social hjælpefond der blev oprettet 1783. Kassen blev hovedsagelig finansieret af grønlænderne selv gennem en andel af deres indtægter fra hvalfangsten, og formålet var fortrinsvis hjælp til enker og faderløse og i tilfælde af hungerperioder. Hjælpekassen blev bestyret af Nordgrønlands inspektør. En hjælpekasse for Sydgrønland blev oprettet i 1803.

I begyndelsen af 1860'erne blev forstanderskaberne oprettet som et begrænset lokalt selvstyre, der især tog sig af den sociale forsyning og dermed overtog Hjælpekassernes opgaver.

Island. På Island blev der straks i de første århundreder efter landets bebyggelse indført et kompliceret kommunalt forvaltningssystem med organiserede landkommuner. Kristjana Kristinsdóttir og Pétur J. Kristjánsson redegjorde meget klart for alle disse faktorer. Da Altinget blev etableret i 930, ser det ud til, at man af mange grunde kan regne med, at der har fandtes landkommuner under en eller anden form.

Deres rolle er defineret i Grágás eller den ældste lovgivning på Island, som blev nedskrevet i bog tidligt i det 12. århundrede. Fra forskellige kilder kan man afgøre, hvilket arbejdsområde kommunerne og deres ledere havde. Der var

fem kommunale ledere, og de blev alle kaldt sognefogder. Der gik dog knapt 900 år, før sognefogderne fik tilsendt instruks, men det skete i 1809. Efter at Island kom under Norge 1262–64 etablerede man med nye love sysselmandsembeder, som på det nærmeste var uændrede til 1986. Blandt andet var sysselmændenes lønsystem det samme hele denne periode. Sysselmandsembedet forbandt sognefogderne med landsstyret. Sysselmændene var kongelige embedsmænd (lensherrer før 1550) og havde domsmagten i herredet og fulgte sager op i Altinget.

Kommunernes vigtigste opgave alle vegne var forsørgelse af fattige, og Lena Nolsøe fra Færøerne fortalte om den problematik.

Færøerne. Lena Nolsøe kaldte sit indlæg Fattigforsorg på Færøerne 1767–1895. Efter at fattigtiende var afskaffet, var det den kongelige godkendelse i 1767 af fundatsen til en amtsfattigkasse, der blev grundlaget for en organiseret fattigforsorg på Færøerne. Fattigforsorgen før denne tid blev kort berørt. Oplægget var ellers en gennemgang af fattigforsorgens organisering ved indførelserne af ny lovgivning i 1767, 1855 og 1895 med henblik på bl.a. indtægterne, der tilfaldt fattigkassen, og hvordan hjælpen blev udbetalt.

I perioden skete der flere forvaltningsmæssige ændringer i det færøske samfund. På landsplan fik Færøerne status som selvstændigt amt i 1816, og det genoprettede lagting fik i 1852 flere forvaltnings- og tilsynsopgaver. I anden halvdel af 1800 tallet kom der efterhånden kommunalstyre over hele landet. Disse forandringer havde alle afgørende betydning for, hvordan fattigvæsenet blev forvaltet. Disse forandringer blev også behandlet.

Til sidst kom Lena ind på, hvordan denne skiftende forvaltning har sat sit tydelige præg på, at arkivalier om fattigvæsenet ligger spredt på mange forskellige arkiver.

Samarbejdsprojekter

Til slut blev der holdt en session om samarbejdsprojekter.

Fíha-vestnorden. Projektet er et vestnordisk pilotprojekt. Samarbejdspartnerne har hovedsageligt været Føroya Landsskjalasavn, Grønlands Landsarkiv og Borgarskjalasafn Reykjavíkur.

Fíha-Vestnorden er blevet finansieret af midler fra Nordisk Kulturfond og Færøernes Kulturministerium (Mentamálaráðið). En faglig sekretær, med kontor på Færøernes Landsarkiv, har været tilknyttet projektet i en halvtidsstilling.

Formålet med FíHA-Vestnorden har været at undersøge problematikken, der er forbundet med bevaring af private erhvervsarkiver i de vestnordiske lande. Det er dette arbejde, den faglige sekretær har koncentreret sig om. FíHA-Vestnorden-projektet var relativt kortvarigt, så det er vurderingen, at det ville være til gode for projektet at forsøge at vække opmærksomhed omkring det og formålet med det i relevante fora, fordi dette ville skabe god grobund for en dialog mellem implicerede parter om mulige løsningsmodeller.

Relevante fora i denne sammenhæng er f.eks. industrisammenslutninger, rederiforeninger, fagforeninger, advokatkontorer og lokalmuseer. Forhåbningerne består derfor i, at FíHA-Vestnorden kan fortsætte under en eller anden form, så denne interesse kan blive vedligeholdt og udnyttet i vestnordisk arkivararbejde i fremtiden.

■ Islands Nationalarkiv forærede Grønlands Nationalmuseum og Arkiv en bog. Førstearkivar Niels Frandsen takker for gaven. Foto: Eiríkur G. Guðmundsson.

På embeds vegne. Efter Anjas meget interessante indlæg tog den entusiastiske Erik Nörr fra Landsarkivet for Sjælland mm. ordet. Erik har i en årrække arbejdet på at få sat et skrift sammen om kilder til Nordatlantehavsområdets forvaltningshistorie. – Eriks utrolige interesse har givet dette projekt luft under vingerne, og Erik har aldrig givet efter i arbejdet.

Der udspandt sig en livlig debat om mulige samarbejdsprojekter, og især to blev nævnt: Elektronisk kopiering af handelsarkivalier fra det 18. århundrede og en mulig udformning af en database, samt samarbejde om bevaring af elektroniske arkivalier og samarbejde med flere, f.eks. Skotland. ♦

Ólafur Ásgeirsson nationalarkivar med assistance fra talerne på arkivkonferencen

Society of Bookbinders conference

i Bath, 18–21 augusti 2005

■ Pulteney Bridge och floden Avon i Bath.

Foto: Carl Åke Svanberg.

Carl Åke Svanberg

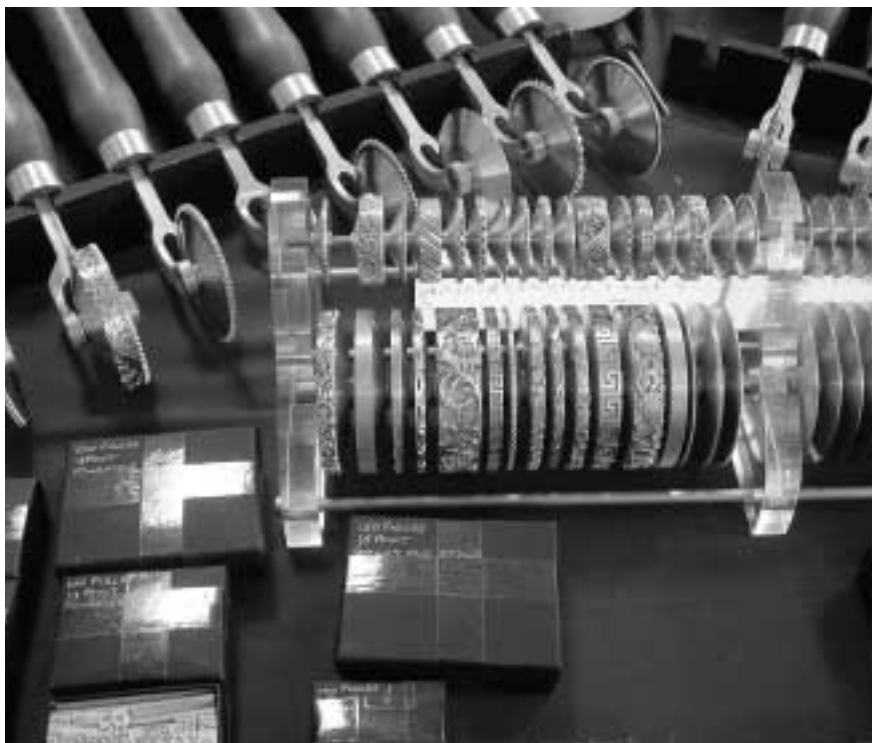
■ Katinka Keus från Holland visade tillverkning av ett enkelt bokomslag, om man inte vill binda in boken ordentligt.

Med jämna mellanrum träffas Society of Bookbinders i England på konferens. Demonstrationer, föredrag, bokutställning, försäljning av material och utrustning samt social samvaro blandas till ett nyttigt och trevligt arrangemang. I Bath deltog cirka 250 bokbindare från hela världen, även om värdlandet England dominerade.

Jag tog del av två föredrag om konservering/ombindning, ett föredrag om gamla italienska pappersband, jag gjorde ett studiebesök på ett handbokbinderi i Bath, deltog i flera demonstrationer av arbetsmoment och visning av pergamentstillverkning och besökte en marknad med en otrolig mängd material- och utrustningsfirmor (sett ur svensk synvinkel).

Materialfirmornas närvaro gav mig en möjlighet att visuellt se delar av deras utbud. Jag fick också ihop en lista med e-post adresser som kan komma till användning i framtiden. Material- och utrustningsutbudet för handbokbindning och bokkonservering är ringa i Sverige. ♦

Skribenten är bokbindare.

■ Försäljning av förgyllarrullar till guldtryck på böcker.

Foto: Carl Åke Svanberg.

■ Wim Vissher visar skrapning av pergament.

Foto: Carl Åke Svanberg.

Ellis Island

– porten till framtidslandet

Ellinor Melander

I farleden in till New York, i skuggan av Frihetsgudinnan, ligger Ellis Island Immigration Museum. Det har blivit en symbol för invandrarnationen USA. Man räknar med att förfäderna till ungefär 40 % av dagens amerikanska befolkning passerade genom immigrationsstationen på Ellis Island under dess verksamhetstid 1892–1954.

Kolonin Nya Sverige

De första svenska invandrarna kom till Nordamerika för nästan 400 år sedan. Mellan 1638 och 1655 existerade kolonin Nya Sverige som även hyste ett antal finska familjer. Kolonin erövrades först av nederländarna och senare av engelsmännen. Den kvarvarande svensk-finska befolkningen fortsatte dock att öka i antal och behöll länge sitt etniska kulturarv.

Invandringen kulminerade kring sekelskiftet 1900. Under decennierna 1890–1910 kom miljontals européer – varav en kvarts miljon svenskar – till immigrationsstationerna Ellis Island och Castle Garden i New York. Som mest slussades 5.000 personer varje dag genom kontrollen. Ett fåtal av dem stannade kvar i storstaden. De flesta fortsatte västerut till den billiga präriejorden.

■ De bevarade kappsäckarna efter några av de miljoner immigranter som anlände till Ellis Island.
Foto: Ellinor Melander

Nålsögat

För alla dem som anlände till Ellis Island efter en lång och många gånger svår båtresa framstod ön som själva porten till framtiden och drömmen om ett bättre liv. Men innan drömmen kunde förverkligas gällde det att passera

nålsögat i form av en sträng kontroll av läkare och annan personal. Redan i den stora ankomsthallen skedde den första utgallringen. Där fick man träffa läkare som efter en snabb undersökning markerade sin dom genom en kritstrecksmarkering på immigranternas armar.

■ Flera rum upptas av fotografier på immigranter som passerade Ellis Island kring sekelskiftet 1900.

Foto: Ellinor Melander

Ett X angav exempelvis psykisk instabilitet och ett H betydde problem med hjärtat. Den mest fruktade domen var dock att få ett E, vilket var lika med avvisning. Många avvisade hoppade i vattnet och försökte simma över till Manhattan istället för att återvända hem.

Sedan immigrantstationen stängts 1954 fick Ellis Island till en början förfalla. År 1965 blev ön en del av The Statue of Liberty National Monument. Detta medförde att byggnaderna började renoveras och 1990 öppnades platsen för besökare. Idag har de historiska byggnaderna förvandlats till ett intressant och gripande museum med drygt tre miljoner besökare per år. Till Ellis Island Immigration Museum kommer man från Battery Park på sydvästra Manhattan med en färja som går i linjetrafik med det första stoppet vid Frihetsgudinnan och det andra på Ellis Island.

Museet är inrymt i ett trettiotal lokaler i tre plan. Den stora samlingspunkten är den ankomsthall på bottenvåningen där läkarna utdelade sina kritstrecksdokument. Där kan man nu bland mycket annat beskåda en stor samling av koffer, pack säckar, korgar och knuten som tillhört immigranterna. Allt mot bakgrund av uppförstörade svartvita foton som föreställer ett urval av dem som anlände till ön. Som kontrast till dessa enkla och ålderdomliga utställningsföremål finns databaserad information, tryckt material och pedagogiska modeller, som visar hur invandringen skiftat över tid, vad beträffar immigranternas ålder, kön eller ursprungsländer.

Slavhandeln

En annorlunda vinkling på invandringen får man genom den information som presenteras om slavhandeln. Ofta tror man kanske att

de flesta slavar som fördes från Afrika hamnade i Nordamerika, men så var inte fallet. Dit skeppades bara ca 6 procent, medan merparten av de resterande 94 procenten såldes som slavar i Syd- och Mellanamerika.

På museets två övre plan skildras hur immigranterna togs emot vid ankomsten. Man kan gå runt och se de olika stationer som skulle passeras innan man blev godkänd eller, i undantagsfall, fick avslag. Man bedömdes inte bara medicinskt och mentalt, utan även kunskapsmässigt och som blivande arbetskraft. Här förvaras också omfattande samlingar av foton, kläder och föremål som immigranterna fört med sig från sina hemländer.

Söka sina släktingar

I museet finns ett antal dataterminaler där man kan söka information om släktingar som utvandrat till det stora landet i väster. De som kom in i landet via andra vägar finns inte med, utan här är det enbart de som passerade genom immigrantstationen Ellis Island som är upptagna. Den information som finns tillgänglig består av sammanställningar av de uppgifter som finns om respektive immigrant

■ Den stora ankomsthallen där den första utgallringen ägde rum. Idag utgör den museets entré.

Foto: Ellinor Melander

(passenger record), fartygens inskannade passagerarlistor (ship manifest) samt foton av fartygen med data om kapacitet, passagerarantal och liknande (ship image).

För att göra en sökning behöver man veta personens namn och födelseår. Har man dessa uppgifter går sökningen snabbt. Är man däremot osäker på förnamnet eller födelseåret, eller om efternamnet är mycket vanligt förekommande,

får man vara utrustad med tålamod. Ett annat problem rör fel-skrivningar och felstavningar. Ibland finns felet kanske redan i passagerarlistan. Andra gånger har felet uppstått vid registreringen i databasen. Ett enda exempel: Den finska orten Huopajärvi står fullt läslig i passagerarlistan men har, detta till trots, vid registreringen felaktigt skrivits Huopajora.

Databasen är även tillgänglig

via museets hemsida www.ellisland.org. Från den går det också att beställa kopior av passagerarlistor och övriga handlingar. Hemsidan innehåller dessutom massor av intressant information om Ellis Islands historia och immigrantverksamheten samt råd och tips för släktforskare. ♦

Skribenten är pressarkivarie.

Islands universitetsarkiv

Magnús Guðmundsson

Under redigeringen av en bok om Islands universitets byggnadshistoria 1986, upptäckte en professor i juridik att universitetets arkiv bevarades på ett "oförsvarligt" sätt. Korrespondens från universitetets början var otillgänglig i ett källarföråd. Professorn skrev ett brev till rektor, och denne upprättade följaktligen en nämnd för etablerandet av ett universitetsarkiv. Det var år 1987. Samtidigt förvandlades nämnden till en styrelse för universitetsarkivet med tre personer.

Nationalarkivet lånade i början lokaler för att arbeta med ordnande och förtecknande av det äldsta arkivmaterialet. Undertecknad anställdes 1988 för att sköta jobbet och samtidigt bygga upp ett fungerande universitetsarkiv. En del av detta var att leverera de äldsta delarna till Nationalarkivet, som ställer krav på handlingar som är äldre än 30 år. Arkivmaterialet mäter ca. 400 hyllmeter och består av drygt 20 förtecknade enskilda arkiv och lika många oförtecknade.

Bland mina första uppgifter var att skicka en förfrågan till övriga universitet i Norden gällande deras arkivpraxis och om inte arkivarierna vid de Nordiska universiteten borde etablera ett regelbundet samarbete. Efter några år av enskilda kontakter etablerade man, med stöd av Nordisk universitetssamarbete, NUAS, Planeringsgruppen för dokumenthantering och arkiv,

en permanent grupp som behandlar arkivfrågor. I alla de Nordiska länderna har vi organiserat konferenser med 30–75 deltagare, inte sällan anslutna till de Nordiska arkivdagarna.

Dokumenthantering

Efter leveranserna av universitetets äldsta material till Nationalarkivet blev det dags att skaffa arkivlokaler, upprätta ett arkivprogram och förbättra dokumenthanteringen på dryga 100 kontor i centraladministrationen, på fakulteter och institutioner spridda över hela Reykjavik. Från universitetets början 1911 hade centraladministrationen använt ett diarium (en journal) som härstammade från den danska administrationen innan Island blev ett självständigt rike. Men strax före 1930 slutade de diarieföra handlingar. Vår uppgift blev att dela ut enkla diarieföringsprogram i File-Maker-program, samt förbättra dossiersystemet, införa arkivbeständigt papper, standardisera rutiner m.m.

Övriga uppgifter

Bland arkivuppgifterna fick arkivarien även i uppdrag att redigera informationsbroschyrer och universitetets årsbok. Nästa uppdrag var att styra ett nytt PR-kontor för universitetet. PR-frågorna blev snart alltmer krävande. Att skicka ut ett pressmeddelande om nuets hän-

■ Magnus Guðmundsson universitetsarkivarie med bildsamling i Islands universitetsarkiv. Foto: Friðrik Rafnsson.

delser kunde inte vänta, medan förtecknande av gamla papper kunde göras imorgon.

Även om en assistent anställdes i arkivet, led "de gamla pappren" på bekostnad av andra aktiviteter. Senare tilläts arkivarien överge PR-kontoret, men behöll redigeringen av universitetets årsbok och deltagandet i redaktionen för universitetets externa tidskrift. Kontakt med publicering är bra för arkivet. I slu-

■ Helga Gestsdóttir arbetar med studentinformation i färg vid Islands universitet. System utvecklad vid univeristetsarkivet. Foto: Kristinn Ingvarsson.

tet av året 2005 arbetar fyra personer i arkivet på sammanlagt tre tjänster.

Dagböcker från studenter och insamling av äldre minnen

Även om vi universitetsarkivarier för det mesta är upptagna av att förteckna arkiv, ge råd om dokumenthantering och informera folk om arkivrutiner, både elektroniska och på papper, har vi ägnat lite tid åt skapandet av nytt arkivmaterial.

Det låter kanske som om vi inte hade tillräckligt med uppgifter! Det finns de arkivarier som inte anser att det är deras uppgift att skapa arkivmaterial – utan att de ska hantera och göra arkivhandlingarna tillgängliga. Vi tycker annorlunda.

Vi upptäckte att våra arkivhandlingar berättar endast om en del av studenternas liv. I samarbete med folkminnesavdelningen vid Islands Nationalmuseum samlade vi in minnen från studier vid Islands

universitet före 1960. Universitetsarkivet använde frågor från Åbo Akademi som grund till omfattande frågeformulär om hur det var att vara student vid universitet. Ca. femtio svar samlades in. Dessa kan bli grunden för forskning i den personliga delen av universitetets historia, som skall in på planen inför 100 års jubileet år 2011.

Med anledningen av att Islands universitet fyllde 90 år samlade arkivet in dagböcker från studenter. I samarbete med flera institutioner och studenterna bad vi dem skriva dagbok under en dag, den 24 januari 2001. De flesta skickade in den via e-post till en speciell hemsida. Resultatet publicerades i en bok på knappt 200 sidor, *Dagbækur háskólastúdenta*, där studenter beskriver en dag i deras studentliv.

Bland det mest efterfrågade arkivmaterialet är foton, som finns i massor inom universitetet. Först arrangerades de i speciella arkivkartonger och omslag och förtecknades. Nyligen har arkivet, i samråd med informationsenheten, köpt den norska programvaran FotoStation som bevarar digitala foton och äldre bilder som skannas in i programmet. En person har blivit anställd på heltid för att ta

■ Assistent Pétur Valsson har förtecknat professor Sigurdur Thorarinssons privata arkiv.

Foto: Friðrik Rafnsson.

hand om fotoarkivet, som är efterfrågat av allmänheten i långt större utsträckning än övriga arkivhandlingar. Universitetets personal söker också i större utsträckning efter delar av det äldre arkivmaterialet.

Elektronisk ärendehantering

När Islands universitet beslutade att 1998 införa elektronisk ärendehantering på den centrala administrationen blev universitetsarkivet ansvarigt för uppbyggandet. Det betydde att den centrala arkivfunktionen förstärktes, och alla in-

kommande brev och ärenden öppnas, registreras, skannas in och skickas via e-post till handläggarna. Vi använder en isländsk programvara som kallas GoPro Case som i sin tur var inkorporerad i Lotus Notes. De senaste åren har vi försökt sätta igång den elektroniska ärendehantering på fakulteterna med olika resultat. En del kontor vill spara sina elektroniska handlingar var för sig. Nationalarkivet förbereder att ta emot elektroniska filer och pappersarkivhandlingar från systemet, men tills dess tar vi,

universitetsarkivarierna, hand om dem.

På arkivets hemsida (<http://www.hi.is/page/skjalasafn>) försöker vi informera om våra tjänster på olika områden, framför allt till universitetets personal. Där finns också tillgängliga delar av de förteckningar av arkivets handlingar och enskilda arkiv som universitetsarkivet hyser. ♦

Arkivformidling

Leon Jespersen

Arkivforeningen i Danmark arrangerede i 2003 et nordisk seminar om arkivformidling i samarbejde med Arkivformidlernetværket, der tidligere har bidraget til NA (2004:3). Indlæg og diskussion fra seminaret foreligger nu i en rapport, hvor nogle dele måtte rekonstrueres ud fra referater. Det giver de enkelte indlæg en lidt forskellig længde, men budskaberne fremstår klart. De vedrører et yderst centralt og mangesidet tema, der bla. omfatter profilering og synliggørelse af arkiverne som kulturinstitutioner, deres funktion i samfundet, hvordan de kan få nye grupper i tale, hvem de skal henvende sig til og med hvilket formål.

Både Bente Jensen (Aalborg Stadsarkiv) og Eva Sjögren (Föreningsarkivet i Jämtlands län) diskuterer med eksempler fra ind- og udland arkivernes målgrupper. Arkiver lanceres ofte som „hele samfundets hukommelse“ og „for alle“, men i praksis må der prioriteres og kræfterne målrettes. I sit perspektivrige indlæg nævner Bente Jensen forskellige tiltag fra Aalborg Stadsarkiv: at arkivarer som plakatsøjler går på gaden som en „vandreudstilling“ for at kontakte kulturnatsbrugeren, at man deltager i en børnemesse eller inviterer til multietnisk kaffebord, at generationer mødes og diskuterer billedmateriale, hvilket alt sammen vil understrege arkivernes funktion som kulturinstitutioner. Eva Sjögren berører de praktiske forhold omkring arkivpædagogik og formidling og er inde i lignende tankebaner: arkivernes hhv. brede og snævre målgrupper, om det gælder social inclusion eller andet. Med „väskmodellen“ illustrerer

■ Arkivformidling. Rapport fra nordisk seminar afholdt af Arkivforeningen 14. marts 2003, Red. Karsten Gabrielsen. Kbh. 2004. 109 s. Illustreret. – www.arkivforeningen.dk

hun, hvordan man i samarbejde med pædagoger skabte kufferter med undervisningsmateriale for skolebørn.

Mens disse to indlæg ser formidlingsproblematikken fra arkivernes side, illustrerer de to følgende nye brugergruppers møde med arkivvæsenet. Journalist Peter Øvig Knudsen så det som „a clash of cultures“, der kræver en større socialisering. Hans bidrag viser konflikten mellem journalistens hurtige puls – med knappe deadlines – og arkivernes rutiner. Hurtige dokumentationsbehov forudsætter hurtig ekspedition, men også elementær rådgivning. Kort sagt: Skal journalister behandles anderledes? Journalist Peter Steen beskriver en anden situation: Han indgik i et samarbejde med et landsarkiv om et „kvadromedialt“ projekt: tv, ra-

dio, bog og web om „På sporet af slægten“. Problemet var her ikke socialisering, indføring i søge- og bestillingsprocedurer, men en afklaring af de involverede institutioners forskellige opfattelser af begrebet formidling. Flere fordomme blev aflivet, bl.a. at arkivarer var sure „og i det hele taget mærkelige“, og opskriften på et godt samarbejde er gensidig respekt for og viden om hinandens arbejde.

Marianne Vega Poulsen (Københavns Dag og Aften Seminarium) argumenterer i sit indlæg for sammenhængen mellem arkivformidling og historiedidaktik, forstået som mødet mellem fag / fagforståelse og læring / læringsopfattelse. Alle mennesker har en erindring, der formes gennem samspillet mellem studier af fortiden og deres sociale kontekst. Dermed får „den lille historie“ stor betydning – også i forhold til den store historie.

Marit Hosar, Opplandsarkivet, Norge, anskueliggør de muligheder og problemer, der knytter sig til et arkivs deltagelse i ABM-samarbejde, mens Christer Bogefeldt, Rigsarkivet, Sverige, afslutningsvis satte arkivformidlingsspørgsmålet ind i et internationalt perspektiv ved at redegøre for arbejdet inden for ICA/Committee on Outreach and User services. Bogefeldt benyttede sit afsluttende indlæg til at skitsere begyndelsen på løsningen af en stor opgave. Vinklerne på de enkelte bidrag er velvalgte, og læseren får belyst en række væsentlige aspekter ved arkivformidling. Debatten fortsætter, især i udlandet, men den kommer sikkert også til at brede sig i hele den danske arkivverden i de kommende år. ♦

Helene Gebele

Krigsarkivet 200 år

Årsbok för Riksarkivet och Landsarkiven 2005

Krigsarkivets tillkomst

Krigsarkivet har som sin uppgift att inom Riksarkivet vara arkivmyndighet för de myndigheter som hör till Försvarsdepartementet. Det är Sveriges till omfånget näst största arkivinstitution efter Riksarkivet samt ett av Nordens största arkiv. Detta arkiv fyller i år 200 år. Det är med anledning av detta jubileum som denna bok utges. Arton artikelförfattare har bidragit med att i sina texter skildra Krigsarkivets mångfacetterade 200-åriga historia. Det är ytterst välskrivna, kunskapsfyllda skildringar vi här får ta del av. Boken är även rikt illustrerad med bilder från Krigsarkivets digra samling av fotografier, kartor och ritningar.

Före detta riksarkivarien Erik Norberg ansvarar för beskrivningen av den äldsta historiken i sitt avsnitt. Krigsarkivets samlingar innefattade främst kartor, ritningar och krigsplaner samt vissa arkivalier och föremål från Sveriges krig. Inför större fälttåg utlånades ett stort antal kartor från Krigsarkivet till de olika arméernas fältarkiv. Först när Krigsarkivet anslöts till Generalstabens år 1878 började framväxten av en arkivdepå i egentlig mening. Gustaf Wilhelm af Tibell blev med sitt engagemang den utlösande kraften bakom inrättandet av ett krigsarkiv. Han blev även dess förste chef. Personalstyrkan utgjordes av två majorer, fyra kaptener, sex löjtnanter, lika många underlöjtnanter, en sekreterare, tre renritare samt en vaktmästare. Norberg påpekar att för att rätt bedöma Krigsarkivets måste man ändå beak-

ta tidens syn på arkiv. Emellertid var det för tidigt att tala om ett professionellt arkivyrke, menar Norberg.

Det gick fort att etablera Krigsarkivet när det väl kom igång. Bland de första leveranserna var den kungliga kartsamlingen som kom i en roddbåt från Karlbergs slott. Det inre arbetet kom till en början att överskuggas av kriget i Pommern, dit många av officerarna sändes för att tjänstgöra. I augusti 1807 kunde Tibell rapportera att arkivet var i ordning. Från första början disponerade Krigsarkivet ett och ett halvt rum i Krigskollegiets hus. 1927 tillkom ett valv på nedre botten i Kammarkollegiets hus på Riddarholmen.

Första kvinnliga arkivarien

Före detta krigsarkivarien Leif Gidlöf tar sedan vid i beskrivningen av Krigsarkivet från kartcentral till arkivmyndighet. 1876 fick Generalstabens nya och större lokaler på Riddarholmen i Schering Rosenhans palats. En del av källarvåningen samt några mindre lokaler kunde börja inredas för arkivändamål. Krigsarkivet huserade där fram till 1926. Åren kring 1880 kom att domineras av stora leveranser från Arméförvaltningen samt från regementen runt om i landet. Leveranser fördes därefter i snabb takt och de nya utrymmena började snart att tryta. Detta ledde så småningom till den i arkivsammanhang så välbekanta processen med uppsplittring på flertalet, små, provisoriska och mer eller mindre olämpliga depåer.

Krigsarkivets lokalbehov kom

■ Krigsarkivets första lokal i Piperska palatset, Munkbrogatan 2. Arkivet som låg i denna byggnad mellan 1805–1878, fanns bakom de fyra fönstren till höger om ingången. Fasadritning är 1806 av A.P. Boman Stads- och fästningsplaner, Stockholm 46h. Foto: Bertil Olofsson

tillfälligtvis upp för diskussion år 1900 i samband med ett förslag till nytt hus för Generalstabens men därav blev intet. Vissa lokaler för Krigsarkivet och avdelningens officerare kunde 1913 anskaffas i Kungliga slottet. Först på våren 1926 gav riksdagen klartecken till att lokaler i det nyuppförda Generalstabshuset skulle få disponeras av Krigsarkivet, under förutsättning att lokalerna i framtiden skulle kunna användas för andra ändamål. Denna lokallösning fick således karaktären av provisorium eftersom lokalerna inte blev till fullo arkivanpassade. Dagarna efter det tyska angreppet på Danmark och Norge i april 1940 tvingades Krigsarkivet evakuera dessa lokaler och i all hast flyttades större delen av beståndet dels till Nationalmuseum, dels till ett garage på Riddargatan.

Krigsutbrottet hade således ställt lokalkrisen på sin spets.

En av de mest namnkunniga krigsarkivarierna, den dristige Steckzén (1921–1959) strävade redan under 1930-talet att få till stånd en personalorganisation med civil utbildning och kompetens som norm. Personalmässigt stod Krigsarkivet under 1930-talet inte mycket bättre rustad än vid sekelskiftet, förutom några tillkomna värnpliktiga arkivbiträden. Fortfarande var Krigsarkivet i praktiken nästintill liktydigt med krigsarkivarien. Krigsarkivarien Steckzén hade som mål att minska antalet "arkivofficerare" för att istället öka antalet akademiker. Liksom lokalfrågan var även detta en mödosam process men som även detta lyckades genomföras tack vare Steckzéns okuvliga vilja. Bland de e.o. arkivarierna omnämns bland annat Elsa Nordström, som var den första kvinnliga arkivarien i statlig tjänst. Hon började sin bana i Krigsarkivet 1946 och slutade där 1981.

Den eviga lokalfrågan

Under 1940-talet inrättades Krigsarkivet som en egen myndighet och om detta redogör krigsarkivarie Ulf Söderberg. Ett resultat av försvarets starka ställning gjorde att dokumentationen och informationsflödet blev allt stridare. Frågor om tillväxt, gallring och bevarande blev därmed alltmer brännande.

1983 kom Krigsarkivet att tillhöra Försvarsmakten, men under 1990-talet började man istället koncentrera verksamheten inom Försvarsmakten till kärnverksamheten varigenom Krigsarkivet utslöts. För första gången i sin historia blev Krigsarkivet skild från det

militära. 1995 infördes Krigsarkivet i Riksarkivets organisation. Beskedet hade kommit i december 1994. I svensk förvaltningstradition brukar organisationsförändringar föregås av utredningar och diskussioner. Någon sådan process föregick inte beslutet om nedläggningen av Krigsarkivet som myndighet. Varken riksarkivarien eller krigsarkivarien fick någon som helst information innan beslutet var fattat och de av departementets tjänstemän som fick kännedom om beslutet beordrades att hålla tyst. Det är nu i efterhand mycket svårt att uppskatta vad förändringen inneburit för Krigsarkivet. Ulf Söderberg hävdar dock att Krigsarkivet förlorat i status och självständighet, men ändå kunnat behålla sin särprägel.

Lokalfrågan tycks vara det evigt stora dilemma i Krigsarkivet 200-åriga historia och som återkommer i flera av artiklarna i denna bok. I Krigsarkivets ämbetsarkiv finns en rik dokumentation kring denna problematik. Åtskilliga sägs de vara, de arkivchefer som drömt mar-drömmar om dåliga, trånga och provisoriska lokaler. En av dessa, krigsarkivarien Steckzén beskriver i sina minnesanteckningar hur han såg frågan som sitt huskors han släpade omkring på

"/_/ som pressade mig om dagarna och som jag drömde om på nätterna, som beredde mig många bekymmer och kom mitt hår att glesna..."

Ulf Söderberg ger i sitt avsnitt en detaljerad och mycket underhållande skildring av Steckzéns tillvägagångssätt som kom att utvecklas till en lång och utdragen process.

Byggnadsstyrelsen var bland de första instanser som Steckzén måste övertyga. Det visade sig vara lättare sagt en gjort. Generaldirektör Björk hade i ett nästan hysteriskt sinnestillstånd deklarerat sin stora olust för arkiv i allmänhet och krigsarkiv i synnerhet och därför föreslagit att lokalfrågan enklast skulle lösas om samlingarna brändes upp.

Därefter fick Steckzén fortsätta att försöka övertyga försvarsminister Sköld och finansminister Wigforss. Steckzén hade emellertid sina egna knep.

"När ingenting annat hjälpte, halade jag fram en volym, som under den kalla vintern 1940 blivit illa åtgången av råttor. Den såg ruggig ut och vad mina argument ej förmådde uträtta, det åstadkom denna skrämmande volym. Statsråd, statssekreterare och kansliråd kunde ej motstå denna konkretisering av vårt nödtillstånd."

Hans mödor slog emellertid väl ut, en proposition i frågan antogs av riksdagen 1942. Steckzéns arbete var dock inte slut i och med detta. Dels tillkom diverse byggnadstillstånd, dels startades en diskussion hur byggnaden skulle se ut. Efter otaliga turer var under våren 1946 alla eniga och i oktober igångsattes byggandet. Då uppstod genast nästa problematik. I byggplanerna ingick även ett torn i 12–14 våningar som skulle utgöra magasin och vid behov även kunna fungera i luftförsvarssyfte. Byggplanerna avstannade delvis då man endast lyckades erhålla byggnadstillstånd för fyra våningar av tornprojektet. Magasinet fick istället förlita sig på de

kompakthyllsystem som vid den aktuella tiden så påpassligt gjorde sitt intåg i arkivvärlden. Lokalsituationen var emellertid inte löst i och med denna nya byggnad. Vid mitten av 1950-talet hade Krigsarkivet elva fjärrdepåer runt om i Stockholm. Flera av dessa lokaler var dessutom inte avsedda som arkivlokaler. Ett försök att få byggnadstillstånd för en utbyggnad misslyckades. Lösningen blev att Krigsarkivet fick överta fjorton tomma förrådslokaler vid Solvalla travbana samt ett stort magasin i Försvarets bok – och blankettförråd. Efter mycket förarbete lyckades Krigsarkivet under 1990-talet skriva kontrakt med Stockholms hamn om att få hyra magasin 3 i frihamnen.

Krigsarkivets samlingar efterfrågas

I förste arkivarie Peter Nordströms kapitel skildras Krigsarkivets bestånd, som domineras främst av de militära organisationernas material och handlingar knutna till den militära tjänstgöringen. I samlingarna finns många viktiga pusselbitar för den historieintresserade. Förteckningar över Krigsskolegietts arkiv finns bevarade sedan slutet av 1600-talet. En mycket noggrann arkivförteckning färdigställdes 1827. Under 1870-talets slut överlämnades stora delar av Krigsskolegietts arkiv till Krigsarkivet. Under 1800-talet skedde även omfattande utgallringar, en stor del av artilleriräkenskaperna hade redan innan använts som patronpapper eller bränsle. Under hösten 1867 skedde en ny utgallring samt en flytt till Brandelska sockerbruket. När dessa handlingar skulle förtecknas upptäcktes att en stor del saknades. Enligt uppgifter hade åtskilliga av

handlingarna ramlat av vagnarna under flytten. Även lokalerna i Brandelska sockerbruket var av undermålig karaktär. Lokalerna var i ett bedrövligt skick, med överhängande brandrisk och som samtidigt fungerade som härbärge för hemlösa.

Förste arkivarie Karin Åström lko hävdar i sin redogörelse att inte mycket finns skrivet om tillsynsverksamheten i den svenska arkivvetenskapliga litteraturen. Krigsarkivets inspektionsverksamhet började 1923, dessvärre finns endast sporadiska dokumentationer bevarade t.o.m. 1960. Gallringen har alltid varit en betydelsefull fråga för Krigsarkivet eftersom arkivmassorna måste begränsas och material som är intressant för krigshistoriska forskare ska bevaras. Artikelförfattaren visar att synen på bevarande och gallring varierat och förändrats mycket under åren. Rationell arkivvård har även blivit problematiskt då krigsarkivets samlingar varit utspridda på en rad olika ställen. Om Krigsarkivets konservering och bokbinderi belyser konserveratorerna Gerd Crona och Elisabet Netinder i sitt avsnitt.

Arkivarien Ingrid Karlsson redogör i sitt kapitel för Krigsarkivets samlingar som hon uppskattar till ungefär 7 mil handlingar. År 2004 fattades ytterligare ett försvarsbeslut, med nedläggningar av många förband som följd. För Krigsarkivets del innebär det förmodligen att beståndet, på mycket kort tid, utökas med ännu ett par tusen hyllmeter, antar Ingrid Karlsson.

Krigsarkivets samlingar efterfrågas främst av forskare och anställda vid olika kultur- och forskningsinstitutioner, men även av ett

stort antal privatpersoner. De flesta utländska kontakterna har kommit till stånd på grund av Krigsarkivets unika bestånd av handritade kartor. Det gäller inte minst det senaste decenniet, då den stora kartsamlingen gjorts mer känd.

Både Jan Dahlström, förste arkivarie och historikern Lars Ericson belyser i varsitt avsnitt situation för Krigsarkivets forskare. Längre dominerade forskarsalen av militärer men sedan började det komma allt fler akademiker och privatpersoner. Under 1970-talet började antalet släktforskare att öka men även flera utländska besökare hittade till Krigsarkivet, som exempelvis svensk-amerikanska släktforskare och finländska historiker.

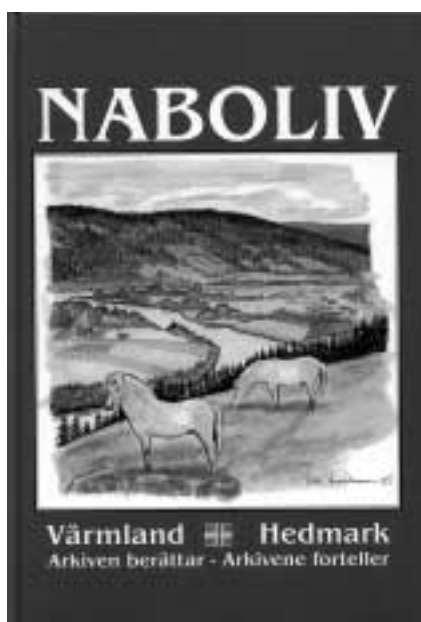
Förste arkivarie Björn Gäfvert redogör i sitt avsnitt för Krigsarkivets kartsamlingar. Ett kartarkiv skapades tidigt och det kom fortlöpande att utökas allteftersom kart- och ritningsarbeten strömmade in. Flera av Sveriges äldsta existerade kartor finns i Krigsarkivets samlingar, isynnerhet över tyska städer från 1600-talet. Flera av kartorna utnyttjas flitigt, främst av forskare, bland annat för Karl XII-forskningen. Krigsarkivet har även bidragit med ett flertal kartor vid olika större utställningar exempelvis vid Rigas 800-jubileum samt när S:t Petersburg fyllde 300 år.

Det stora projektet för arkivet nu och framtiden är att öka tillgängligheten av sitt material. Under de senaste åren har Krigsarkivets kartmaterial börjat finnas tillgängligt via Internet. ♦

Skribenten är fil mag i biblioteks- och informationsvetenskap.

En bok oss grannar emellan

Naboliv – Ett nordiskt samarbetsprojekt mellan Värmland och Hedmark

“En bok om unionsupplösningen, men inte om de stora män som ännu finns porträtterade på frimurarlogens väggar. Utan Naboliv, utgiven av Statsarkivet i Hamar tillsammans med Värmlandsarkiv i Karlstad, handlar om de vanliga människor som levde på båda sidor av gränsen”. Så inledde Värmlands Folkblad den 31 augusti sin presentation av resultatet av ett, i vår mening, lyckat samarbete, som har inneburit en del slit, men har varit berikande och innehållit en hel del trevliga stunder.

Hur dök idén kring detta samarbete upp, kan man undra. Inte direkt ur ingenting. Under det senaste decenniet har nämligen kon-

takterna och en riktig vänskap vuxit fram mellan våra arkivinstitutioner på var sin sida gränsen: Statsarkivet i Hamar på ena sidan och Arkivcentrum Värmland, dvs Värmlandsarkiv, Folkrorelsernas arkiv, Emigrantregistret och landstingsarkivet, på andra sidan. Vi har besökt varandra vid ett flertal tillfällen och vi har lärt av varandra på olika sätt. Det som går som en röd tråd i våra utbyten är viljan att öka tillgängligheten till arkiven. Arkivpedagogik och upprättande av forskningsguider som kan hjälpa forskare att hitta intressant information i våra respektive arkivbestånd har varit återkommande punkter i våra samtal.

Därför kändes det givet för oss, en solig dag i maj 2002, ute på gården av det vackra Utstein kloster i närheten av Stavanger, där vi båda var med på ett nordiskt landsarkivariemöte, att komma överens om att vi skulle “göra någonting tillsammans” år 2005 med anledning av hundraårsmarkeringen av unionens upplösning. Detta “någonting” skulle vara en bok, det var vi överens om. Vad den skulle innehålla, hade vi inte någon exakt idé om. Tiden och våra medarbetare skulle hjälpa oss med denna uppgift.

För drygt ett år sedan bestämde vi oss för att, så pedagogiskt och attraktivt som möjligt, i bokform presentera källorna till de vardagliga

kontakterna över gränsen från 1600-talets slut och fram till ca 1930, med en tyngdpunkt på tiden från ca 1850 till början av 1900-talet. Boken speglar naturligtvis i första hand kontakterna mellan Värmland och Hedmark, i andra hand de mellan Sverige och Norge i stort. Inspiration till denna bok utgjordes av ett annat, i arkivsamarbetsmanhang väl känt nordiskt samarbetsprojekt: Över Öresund.

Vår ambition har samtidigt varit att åstadkomma en allmänintressant historiebok om gränskontakterna. Tanken är förstås också att inspirera såväl yrkesforskare som fritidsforskare till vidare forskning i ämnet. Några exempel på forskningsresultat presenteras av akademiskt verksamma forskare. De övriga bidragen har arkivinstitutionernas egen personal svarat för.

Boken är dubbelspråkig vilket också framkommer av den kompletta titeln: “Naboliv. Värmland-Hedmark. Arkiven berättar-Arkiven forteller”. Begreppet “naboliv” är för detta ändamål ett nyskapat ord som är lätt att förstå både för norrmän och för svenskar, ett begrepp som vi tycker på ett kärnfullt sätt uttrycker vad boken handlar om. Varje författare har skrivit sitt bidrag på eget språk och vi beslöt till sist att helt avstå från alla ordförklaringar. Denna dubbelspråkighet har säkert inte förenklat re-

**Per-Öivind Sandberg och
Alain Droguet**

daktörens, Peter Olausson, i.e arkivarie vid Värmlandsarkiv, uppgift. Men han har på ett ypperligt sätt lyckats att få alla inblandade att dra åt samma håll.

Finansiering till tryckningen som gjordes i 1 800 exemplar har – för en gångs skull – inte varit så svår att få ihop: Region Värmland, Stiftelsen Riksarkivarien Ingvar Anderssons fond i Sverige, Sparebanken Hedmark, Hedmark Fylkeskommune och Hamar Historielag i Norge har varit generösa bidragsgivare, vilka vi härmed vill tacka. Tack vare denna finansiering har vi särskilt kunnat satsa på bokens lay-out och utformning: vi har anlitat en illustratör, Tore Andersson, vars kartor, teckningar och vinjetter i ett fint färgtryck lyfter produktionen.

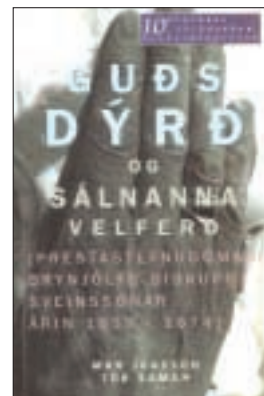
I skrivande stund (början av september) känns intresset för vår bok betydande – inte minst om vi kan ha det bemötande som vi fick på Rackstadsmuseet i Arvika den 2 september som måttstock. Under en dryg timme presenterade vi boken tillsammans med redaktör Peter Olausson och en av författarna, Thomas Kvarnbratt. Av ett 60-tal närvarande personer var det 19 som köpte boken! Vi har dessutom redan fått en hel del beställningar och satsar på marknadsföring vid olika tillfällen: utöver släktforskarstämman (som gick i slutet av augusti i Göteborg) planerar vi att va-

ra med på Bok- och biblioteksmässan i Göteborg och den värmländska bokmässan, som äger rum på Värmlands Museum den 12 och 13 november. Den 12 november arrangerar vi också Arkivens dag. I år skall vi ha olika aktiviteter (bl a kring Naboliv) på Bergviks köpcentrum i Karlstads utkanter. I Hamar skall Naboliv officiellt presenteras den 20 september vid ett seminarium om begivenheterna 1905.

På det nordiska landsarkivariemöte som ägde rum i Vasa den 2 juni i år diskuterades hur viktigt det är i det nordiska samarbetet att framställa produkter. Till Över Öresund har vi nu lagt vårt bidrag i form av Naboliv. Vi hoppas att fler liknande konkreta resultat kommer att läggas fram de kommande åren. Det är åtminstone Arkivcentrums Värmland och Statsarkivet i Hamars ambition att fortsätta sin vandring på den öppnade samarbetsvägen Över Kölen ... ♦

*Skribenten är
Statsarkivar vid Statsarkivet
i Hamar
Arkivchef vid Värmlandsarkiv*

En kilde- udgave af en Synodalbog

For nylig udkom bogen *Guðs dýrð og sálanna velfærd*. Prestastefnu-dómar Brynjólfs biskups Sveinssonar 1639–1674. På dansk kan titlen være *Guðs glorie og sjælenes velfærd*. Biskop Brynjólfur Sveinssons synode-domme.

I anledning af Brynjólfur Sveinssons 400 års jubilæum har Már Jónsson, professor ved Islands Universitet, lavet en kilde-udgave af hans synodalbog. *Guðs glorie og sjælenes velfærd* rummer, som det fremgår af titlen, de domme eller beslutninger, der blev vedtaget på biskop Brynjólfur Sveinssons (f. 1605–d. 1674) synodalforsamlinger i hele hans embedstid, perioden 1639–1674.

Biskop Brynjólfur er en af Islands kendteste biskopper. Han anses for at have være en dygtig embedsmand med en stærk moralsk optræden og lære. Han var en streng fader både som leder af kirken og i sit eget hjem.

Bogen er ganske vigtig og indlysende kilde om det islandske samfund i 1600-tallet. Bogen udkommer som 10. bind i en serie bøger tilegnet islandsk folkekultur. Bogen er på 513 sider og er udgivet af Universitetsforlaget. Originalen findes på Islands Nationalarkiv. Billeder af originalen findes på nettet:

www.skjaladagur.is/001_08.html.

Eiríkur G. Guðmundsson

Amatörfrågan inom svensk tävlingsidrott 1903–1967

Karin Wikberg: *Amatör eller professionist? Studier rörande amatörfrågan i svensk tävlingsidrott 1903–1967.*

359 s. SISU idrottsböcker. 2005.
ISBN 91-85138-39-8.

I dagens samhälle anses det inte fult att tjäna pengar på sin idrott. Tvärtom är det oftast en förutsättning för att kunna hävda sig, inte minst i internationell konkurrens. Det skrivs spaltkilometrar om idrottarens förmånliga kontrakt och hur mycket de tar in på en säsong.

Desto märkligare ter det sig att under i vart fall 1900-talets sex första decennier den svenska idrottsrörelsen var insvept i en ideologisk tvångströja, materialiserad i detaljerade amatörbestämmelser, som styrde tillvaron för både idrottsmän och deras ledare. Hur kunde detta ske och vilka var aktörerna?

Riksidrottsförbundets hantering av amatörfrågan

Karin Wikberg, förste arkivarie vid Riksarkivets statliga avdelning, har utrett frågorna i sin doktorsavhandling som ventilerades vid Stockholms universitet i mars 2005. I avhandlingen beskrivs och analyseras främst Riksidrottsförbundets hantering av amatörfrågan under 1900-talet. Bakgrunden utgörs av tidig svensk och anglosachsisk utveckling. Det var från början inte självklart att svensk idrott skulle styra in på den snövita amatörismens väg men från början av 1900-talet blev detta fallet. Tre fa-

ser kan urskiljas: 1903–1914, mellankrigstiden – 1950 och 1951–1967. Den första karakteriseras av skärpta bestämmelser som ledde till “amatörärenden” och ett antal konflikter. Den andra kännetecknades av en i takt med växande ekonomi mer praktisk tillämpning av amatörbestämmelserna samtidigt som perioden kulminerar med den kända proffsrafsten 1946 då bl a Arne Andersson, Gunder Hägg och Henry Kälärne diskvalificerades på livstid. Den tredje fasen utgör närmast en långsam väg utför som kulminerar med amatörbestämmelsernas avskaffande 1967.

Författaren har formulerat fyra huvudfrågor som ringar in begreppet amatörism, de konflikter tillämpningen ledde till, opinionens ställningstagande och på vilket sätt amatörfrågan speglar

idrottsrörelsens autonomi, ideologi och positionering inom fältet maktsträvan – ideal/ moral.

Med hjälp av aspekterna etik/ moral, klass/yrke, inkomst/utgifts-kompensation och etnicitet/traditionalism belyses innehåll och förskjutningar i amatörfrågan. Utgångspunkten är att denna fråga hade stor omfattning och betydelse samt var komplex och unik. Huvudfrågorna har undersökts på tre områden: reglementeringen (regelverkets utveckling), praktiken (effekterna av regelverket) och opinionen (inom idrottsrörelsen, pressen m m).

“att amatörfrågan som den utvecklades i Sverige var unik, komplex och av stor betydelse.”

I en konsekvent genomförd analys visar författaren övertygande att amatörfrågan som den utvecklades i Sverige var unik, komplex och av stor betydelse. Huvudaktören var Riksidrottsförbundet som var ständigt sysselsatt med frågan och det främsta yttre beviset var 1940-talets omfattande proffsrafst. Med ett klassiskt engelskt amatörideal i botten utformade man ett regelverk som skulle se till att idrottsmän och ledare skötte sina uppgifter utan hjälp av frikostiga trakamenten och ersättningar. Man hade här god hjälp av ideologiska meningsfränder inom Internationella olympiska kommittén och Internationella friidrottsförbundet.

Den obevekliga utvecklingen, bland annat i form av en växande ekonomi inom delar av idrottsrö-

Lars-Olof Welander

relsen och uteblivna internationella framgångar ledde till att det amatöristiska regelverket mer eller mindre i tysthet avvecklades 1967. De praktikfall som tas upp i avhandlingen visar hur bedömningarna från en inledningsvis hårdare attityd successivt väger över mot en mer pragmatisk inställning under intryck av marknadskrafterna som växer fram som det avgörande hotet mot amatöridealet. Detta trots några spektakulära uppgörelser med icke renläriga, främst Malmö FF – affären 1934 och friidrottsräftsten 1946. Opinionsläget kan bäst beskrivas som en vandring från en rent fundamentalistisk anslutning till amatöridealet under den första fasen över en ökad förståelse för professionella inslag till en helhjärtad uppslutning kring kravet på skrotning av regelverket. Här finns dock hela tiden nyanser mellan olika grupperingar och mellan vänster- och högerpress. Ett huvudresultat av författarens analys av amatörepokan inom svensk idrottsrörelse är att "det blandsystem RF organiserade på amatöristisk grund och med smärre professionella inslag var i längden omöjligt att driva med framgång på den internationella tävlingsarenan."

Standardverken inom svensk idrotts-historisk forskning

Huvudintrycket av avhandlingen är att författaren med de frågor hon ställer till materialet och den begreppsapparat som används på ett utomordentligt framgångsrikt sätt belyser amatörismens epok inom

svensk idrott: bakgrund, etablering och avveckling.

Tyngdpunkten i det källmaterial som utnyttjats ligger i olika arkiv inom idrottsrörelsen, främst Riksidrottsförbundets. Detta har behandlats med genomgående god akribi. Vid läsningen slås man av hur författarens offensiva inställning, vilja till analyser i kombination med en adekvat begreppsapparat kan avvinna materialet betydande resultat.

Utan tvekan kommer denna avhandling framöver att räknas till standardverken inom svensk idrottshistorisk forskning.

Karin Wikberg ställer själv i slutraderna samma fråga som recensenten här anslutit sig till:

Hur kunde amatöridealet över huvud taget tas upp och etableras i Sverige? Frågan är om det kan ha något med ett så vagt begrepp som den svenska nationalkaraktären att göra. Man antar ett regelverk, det må gälla EG:s instruktioner om att svenska äpplen som inte har en viss omkrets inte får kallas äpplen, eller regler som föreskriver att en idrottsman skall spela i landslaget utan ersättning för förlorad arbetsinkomst, för att sedan envist tillämpa det trots en gnagande misstanke om att det här kanske inte är den rätta modellen. ♦

Skribenten är arkivråd.

Julemanden i Grønland

Julemanden i Grønland har en postbrevkasse som er placeret i nærheden af Grønlands Nationalmuseum og Arkiv. Postkassens kæmpestørrelse kan ses af, at Hjørdis Trónd er ganske lille i forhold til kassen. Billedet blev taget på en ekskursion under den Vestnordiske arkivkonference. Om her ligger nogen arkivmæssige vinkler skal intet siges, men som man kan se er kassen halvfuld og skal tømmes næste gang jul, som der står på den.

Eiríkur G. Guðmundsson

Unionen i vardagen

Leif Gidlöf

Kulturutbytet västerut – sett från svensk horisont – har traditionellt koncentrerats till vissa områden där kontakterna varit som mest intensiva och där gränsen i det dagliga livet upplevts som minst relevant. Speciellt tänker jag på Skåne, Värmland och Jämtland, alla regioner med starkt eget kulturmedvetande. Utbyte får då tolkas i sin vidaste mening och innefatta även arbetsmarknad, handel, giftermål, kommunikationer och språklig påverkan.

På båda sidor Kölen har 2005 dominerats av 100-årsmarkeringen av unionsupplösningen och då inte bara i form av olika aktiviteter, utställningar m.m. utan också av mer bestående forskningsinsatser. Där bland märks det stora tvåbandiga jubileumsverket, en rad monografier och några nya källutgåvor men också samlingsvolymerna av mer lokal karaktär som Naboliv Värm-

land Hedmark – Arkiven berättar/Arkivene forteller (160 s, 2005).

Boken har tillkommit som ett resultat av det etablerade samarbetet mellan Värmlandsarkiv i Karlstad och Statsarkivet i Hamar med Peter Olausson från Värmlandsarkiv som redaktör. Ambitionen är att lyfta fram den bild som de lokala arkivkällorna ger om livet kring unionsgränsen med fokus på det sena 1800-talet och sekelskiftet fram till 1905.

De båda inledande artiklarna berör den administrativa rapporteringen 1905 från lensmännen i Nordre Odalen och kronfogden i Älvdals fögderi. Även med hänsyn till den oväld och ämbetsmannaton man förväntar sig lyser unionskonflikten påtagligt starkt med sin frånvaro. Också några andra artiklar tar upp de administrativa strukturer på ömse sidor som genererat flertalet av de arkivkällor vi har.

Flyttörelserna över gränsen var omfattande och kunde någon gång vara flykt från straff men för det mesta sökande av arbete där sådant fanns att få. Migration, handel och näringsliv i gränsbygderna behandlas i ett antal artiklar som lagts upp på litet olika sätt men ändå reflekterar varandra. Källmaterialet är då inte bara uppgifter i folkbokföringen utan kommer även från polisväsen, lokala domstolar m.m. Vad gäller gårdshandeln på den norska sidan hänvisas främst till de dagböcker som fördes på de större egendomarna liksom uppteckningar av olika slag. I den svenska motsvarande artikeln tas utgångspunkt

ten mer i bruksarkiv från järn-, trä- och glassektorn samt i tullhandlingar.

Några författare väljer att lyfta fram de enskilda människorna och opinionerna. Privat brevväxling och dagböcker hamnar då naturligtvis i centrum, men även andra lokala källor har kunnat avvinnas förvånande mycket mjukdata. Prästmän, militärer, ämbetsmän, tullare, nykterhetsmän och många andra passerar revy – alla naturligtvis med olika förhållningssätt till händelserna 1905. I bakgrunden skymtar mer eller mindre improviserade militära förberedelser, faktiska och inbillade spioner, en politisk process med oklar utgång.

Boken demonstrerar rikedomerna i det lokala källmaterialet men samtidigt de två bilder som präglar unionsupplösningen och ibland känns svåra att förena. I retoriken både centralt och lokalt dominerar upphetsning, stundtals krigsstämningar, patriotisk kompromisslöshet, känslor av avtalsbrott och nationell kränkning på ena sidan, på den andra kamp mot vad som upplevs som ett orättfärdigt lydrikesförhållande. Nere i den lokala verkligheten gäller lika fullt "business as usual", där vardagsliv, lokalförvaltning och näringar i stort sett flyter vidare som vanligt. ♦

Skribenten är arkivråd.

Der Archivar 2005

hæfte 3

Karl Peder Pedersen

I slutningen af september i år afvikledes de tyske arkivdage i Stuttgart, og derfor er det ikke så overraskende, at dette hæfte af Der Archivar næsten har karakter af et særnummer om Stuttgart og baden-württembergske arkivforvaltning. Det er imidlertid ikke kun som „arkivkongresstandort“, at byen og landet står i fokus lige nu. Den 1. januar 2005 gennemførtes en omfattende forvaltningsreform i Baden-Württemberg, som primært gik ud på at nedlægge en lang række mindre forvaltninger og overflytte opgaverne til amterne og landsregeringen. Også delstatens arkivvæsen blev berørt af reformen i form af en ny ledelses- og organisationsstruktur, hvorimod det har været et politisk krav, at det eksisterende antal arkiver skulle bevares. Da forvaltningernes løn- og driftsudgifter samtidig over de næste 5 år vil blive reduceret med 20 %, er der ingen vej uden om kraftige rationaliseringer, og dette har bl.a. fået arkivvæsenet til at gå langt mere aktivt ind i bevarings/kassations-beslutningsprocessen end tidligere. Man har en klar interesse i at holde arkivalietilvæksten mest muligt i ave, således at de i forvejen store udgifter til magasiner ikke under de kommende års strammere budgetrammer, vil komme helt ud af kontrol.

Om arbejdet med at reducere omfanget af bevaringsværdige arkivalier i den baden-württembergske justitsforvaltning beretter Jürgen Treffeisen, og her har en af metoderne været stikprøvebevaringer på

1–10 % suppleret med bevaring af særlige historisk interessante sager, dog således at alle akter, der omhandler 2. Verdenskrigs krigsofre bevares fuldstændigt.

I disse år er en af de allervigtigste opgaver for såvel store som små arkiver at få deres samlinger synliggjort på nettet, således at arkivbrugere og arkivinteresserede hjemme ved deres pc'ere kan se, hvilke herligheder og muligheder arkiverne rummer. I dag finder man på de fleste større tyske arkivers hjemmesider mere eller mindre summariske bestandsoversigter; men disse lister giver kun et meget overfladisk indtryk af arkivalierne, og går ikke ned på magasinshedsniveau (bind/pakke), således at det f.eks. ville være muligt at udfylde en bestillingsseddel. Som et smukt eksempel på, hvad man kan finde på nettet, kan Archivlandschaft Mecklenburg-Vorpommerns hjemmesider nævnes. Mathias Manke leverer i dette nummer af Der Archivar en fin præsentation af portalen, som man selv nemt kan finde på adressen: www.vda.lvmecklenburg-vorpommern.archiv.net.

Skal man have et fyldigt indtryk af de enkelte arkivfonde, bliver man stadig nødt til at kigge i de relevante registraturer, og derfor er det ikke overraskende, at man begynder at overveje, om ikke disse kunne indskannes og digitaliseres. På samtlige tyske arkiver under ét befinder der sig i dag 27 millioner maskinskrevne og 16 millioner håndskrevne registraturer, så det

er ikke nogen lille opgave, man her har stillet sig, og samtidig er det en opgave, som oplagt skal gennemføres inden for rammerne af et fælles projekt. I årene 2001–2003 udviklede man ved Hauptstaatsarchiv Düsseldorf værktøj til en sådan digitalisering med søgemuligheder, og i år er man gået gang på Landesarchiv Nordrhein-Westfalen. Om dette projekt, der er døbt V.E.R.A., kan man i parentes bemærket læse mere på arkivets hjemmeside.

Parallelt med denne indsats på at tilgængeliggøre arkivernes samlinger på internettet arbejdes der også på at få hjemmesiderne placeret bedst muligt, således at de opdages og benyttes af flest mulige brugere. En oplagt mulighed er regionale portaler, og her er den tidligere nævnte Archivlandschaft Mecklenburg-Vorpommern et fint og godt eksempel. En anden mulighed går ud på at koble sig på store, fagorienterede portaler, og i dette nummer fortæller den berlinske arkivar Sebastian Barteleit om arbejdet på at få tyske arkiver koblet på den store historikerportal Clio. Man satser på, at der også herfra skal kunne etableres links til de mange arkivregistraturer, således at man med ganske få klik kan nå frem til de, arkivalier, man kunne være interesseret i. ♦

Forfatteren er arkivar og seniorforsker ved Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm

Journal of the Society of Archivists

Vol. 26, no. 1. April 2005

Hvor Mabillon møder Derrida

Ragnheiður Mósedóttir

Det sidste årti har været en omvæltningstid for den engelske arkivverden og det kan godt mærkes ved læsning af JSA. Da jeg først begyndte at læse JSA, var det fyldt med artikler om adkomstdokumenter og lægdsruller samt andre hævdundne arkivsager. Elektroniske arkivalier og deres håndtering har efterhånden vundet mere og mere plads på tidsskriftets sider, og nu er dekonstruktionens grundlægger Jacques Derrida omsider blevet et emne for bladet.

Men inden vi når til ham, må vi lige se på resten af indholdet af dette nummer af JSA. Det hele begynder med Mabillon og hans bidrag til og indflydelse på moderne arkiveringsmetoder. Her argumenterer Caroline Williams, direktør for arkivaruddannelsen ved universitetet i Liverpool, meget overbevisende for at vi stadigvæk har brug for de gamle verificeringsmetoder ved brug af elektroniske arkivalier. I artiklen „Diplomatic Attitudes: From Mabillon to Metadata“ giver hun sit bud på hvordan diplomatikkens principper kan bruges ved verificering af elektroniske arkivalier. Williams beskriver diplomatikkens udvikling og især hvordan den er blevet modtaget og brugt i England. Hun giver et godt overblik over litteratur om og anvendelse af diplomatiske metoder i den engelske arkivverden, men har også en god analyse af hvordan disse kan og bør bruges i forbindelse med moderne arkiver. En artikel der løfter sig over den daglige arkivvirkelighed og forsøger at analy-

sere og fundere over grundlæggende principper i (post-)moderne arkivering.

I den postmoderne arkivverden i England er brugerundersøgelser blevet daglig kost. I sin artikel „Understanding Users and Use: A Market Segmentation Approach“ beskriver Geoffrey Yeo, lektor ved University College School of Library, Archive and Information Studies, hvordan man kan bruge dette redskab fra den kommercielle verden til at gøre indsatsen over for arkivbrugerne mere målrettet. Dette er en del af et større projekt der kaldes LEADER (se: <<http://sourceforge.net/projects/leaders>>).

I artiklen beskriver Yeo indsamling og analyse af data, understøttet af forskellige tabeller og grafer. Hans konklusion er at arkivverdenen under ledelse af ICA burde tage dette redskab til sig og herved forbedre brugerbetjeningen. Litteraturlisten er lang og omfattende og burde give interesserede noget at tygge på.

Margaret Procter er lidt inde på det samme som Yeo i sin artikel „On the Crest of a Wave or Swimming Against the Tide? Professional Education in an Information-conscious Society“. Procter har i mange år været lektor ved Liverpool University Centre for Archive Studies. Hun lægger ud med en lille historie om ansættelsen af en „records manager“ hvor 3 ud af 4 kandidater var uddannede arkivarer, men den 4. kandidat, som fik jobbet, var uddannet i informationsteknologi og dens anvendelse i

erhvervslivet. Så Procters hovedpointe er, om arkivaruddannelsen ikke burde tage større hensyn til den ændrede virkelighed inden for arkiverne, især som følge af lovgivning der giver offentligheden bredere adgang til information. Spørgsmålet er derfor om uddannelsen stadigvæk skal holde sig til de gamle traditioner og se på mens professionalismen flyttes til dem der har „informations-uddannelser“, eller om det ikke er på tide at svømme med bølgerne og ændre uddannelsen sådan at den kan tilbyde den ønskede specialisering ude i den virkelige verden.

I Glasgow har de været i gang med at udvikle nye registreringsmåder. De ansatte på universitetets arkiv synes at beskrivelser der bygger på proveniensprincippet og oprindelig orden, ikke er tilstrækkelige for moderne arkiver. Så de har igangsat et projekt for at afprøve og udvikle nye katalogiseringsmetoder i forbindelse med den traditionelle model. Som grundlag har de brugt arkiverne ved Skotlands højere uddannelsesinstitutioner, hvoraf mange allerede er tilgængelige over Internettet. Der skulle laves en funktions- og aktivitetsanalyse af institutionerne ved hjælp af en model (se: <http://www.jisc.ac.uk/index.cfm?name=srl_structure>). Projektet er endnu ikke afsluttet, så artiklen handler kun om hvordan det er opbygget, og hvilke modeller og ressourcer der bruges. Det er dog allerede konstateret at ved brug af ekstra funktions- og aktivitetsbeskrivelse er det muligt at

lade arkivalier og arkivarer, uanset alder (både fra det 15. og det 21. århundrede), snakke gnidningsløst sammen.

Den næste artikel er lidt mere konkret – den handler om redning og efterfølgende konservering af postkort fra et tysk krigsskib, SMS Karlsruhe, der sammen med den øvrige tyske flåde blev sænket ved Scapa Flow i Skotland den 21. juni 1919. Det viser sig at ombord var der en hel masse postkort indpakket i papir og opbevaret i metal kasser. I 2003 blev adskillige hundreder af disse bjærget fra skibet. Motiverne på postkortene er forskellige, der er billeder af krigsskibe og mere sentimentale motiver af børn. Hvad de skulle bruges til, oplyses ikke, hvilket ellers ville have været interessant at høre. Men artiklen koncentrerer sig om beskrivelsen af de forskellige konserveringsproblemer og konserveringsforløbet. Det har her været muligt at afprøve forskellige metoder og få erfaring med konservering af papir der har ligget under vand – og omgivet af metal – i over 80 år.

Som verden nu engang er skruet sammen, har der længe været brug for internationale domstole til bedømmelse af kriminalitet imod menneskeheden. I en tankevækkende artikel beskriver Tom Adami og Martha Hunt de problemer der er ved indsamling og arkivering af materiale i forbindelse med krigsforbryderdomstolen i Arusha i Tanzania, som tager sig af sager efter udryddelserne i Rwanda i 1994.

Sådanne domstole har der været før – i Nürnberg og Tokyo efter anden verdenskrig. Som følge af deres arbejde kom siden FNs konvention om forebyggelse og straf for folkemord fra 1948. Det er på grundlag af denne konvention at man har oprettet de to krigsforbryderdomstole der nu er i funktion, den ene i Arusha og den anden i Haag. Efter nogle indledende historiske bemærkninger om folke-mord, som fx i Armenien og Cambodja, samt fra anden verdenskrig, begynder forfatterne at fundere over hvordan man bedst kan konstruere en arkiveringspraksis for disse domstole der lever op til moderne krav om arkiver. Der er mange forskellige hensyn der skal tages, ved opbygning af juridiske arkiver som dem der bliver til ved disse domstole, ud over spørgsmålet om hvordan forskellige typer arkivalier, papir-, film- eller elektroniske arkivalier, skal kunne fungere sammen, samtidigt med at de opfylder moderne krav om tilgængelighed og langtidsopbevaring. Herudover skal der tages hensyn til vidner og deres beskyttelse, hvilket kræver anonymitet ved offentliggørelsen af arkivalierne. Det bliver klart ved læsning af denne artikel hvor vigtigt det er at man på forhånd konstruerer et bevarings-system som opfylder de forskellige krav et arkiv skal opfylde, og især hvad angår Rwanda, at der i fremtiden vil være tilgængelige arkivalier som beskriver og belyser denne episode i landets historie.

Ifølge Jacques Derrida er arkiva-

rens arbejde et stykke sørgearbejde. Og dette nummers sidste afsnit er også enslags sørgearbejde, der drejer sig om postmodernismen og arkiverne, under overskriften “Something is happening here and you don’t know what it is”: Jacques Derrida Unplugged.” af Verne Harris, hvor ud over Derrida, også Bob Dylan spiller en rolle! Harris tager udgangspunkt i Derridas bog *Archive Fever* (Mal d’archive) som udkom i en engelsk oversættelse i 1996, og bruger den først som en platform til en personlig hyldest til Derridas arbejde, samtidig med at han vurderer hans betydning for „det terræn vi kalder arkiv“. Harris er ansat ved Nelson Mandela Foundation i Sydafrika, og her spiller Derridas påstand at arkivarens arbejde i virkeligheden er et stykke sørgearbejde en rolle. Men det giver ikke nogen mening her at opsummere så personlige tanker som dem Harris giver luft under vingerne, så det kan kun anbefales at læses.

I det hele taget er dette nummer af JSA meget interessant og giver tankerne nok at arbejde med. Det er også værd at nævne at hver artikel nu har et lille uddrag i begyndelsen for at give læseren en forsmag på indholdet, en meget god ide. ♦

Skribenten er bibliotekar ved Den Arnamagnæanske Samling København.

Nye regionalarkivarer i Island

I løbet af godt et år har der været personaleudskiftning på nogle regionalarkiver i Island. De fleste regionalarkiver i Island er meget små, og i de fleste tilfælde er det ikke fuldtidsjob.

■ Kolbrún Zophaníasdóttir

Regionalarkivet i Blönduós

Regionalarkivet i Austur-Húnavatnsýsla i Blönduós (på Nordvestisland) har fået en ny regionalarkivar. Hun hedder Kolbrún Zophaníasdóttir og er født i Blönduós. Og dér har hun altid boet og arbejdet.

Kolbrún har realeksamen fra Eiðaskóli og studerede en vinter ved husholdningsskolen i Reykjavík. Hun har arbejdet ved meget forskelligt, men især kontorarbejde. Hun arbejdede bl.a. i en bank og hos et uldwarefirma. Den længste periode arbejdede hun ved bogholderi i brugsforeningen på egen. Kolbrún startede i september måned. Hun bliver fuldtidsansat, i hvert fald til at begynde med.

■ Jóhanna Skúladóttir

Regionalarkivet i Borgarnes

En ny arkivar er blevet ansat på regionalarkivet i Borgarnes (på Vestisland). Jóhanna Skúladóttir begyndte arbejdet som arkivar ved Regionalarkivet sommeren 2004. Arkivet er sammen med andre museer i museumsbygningen i Borgarnes. Jóhanna har arbejdet i museumsbygningen fra i august 2003, først og fremmest på biblioteket.

Hun studerer nu islandsk i fjernundervisning ved Islands Universitet og er kommet et langt stykke hen ad vejen. Inden Jóhanna begyndte at arbejde i museumsbygningen, var hun ansat ved kontorarbejde. Først 1984 på Vestislands

skoledirektion, hvor hun tog sig af arkivering af dokumenter og undervisningsmateriale og sidst på Borgarbyggd Kommune kontor.

På arkivet er der hovedsagelig arkivalier, som har tilknytning til landsdelens forvaltning. På grund af kommunesammenslutninger her der i de seneste semestre været afleveret en del arkivalier fra forskellige landkommuner, og der forventes flere endnu. Billeder og dokumenter fra foreninger og private er en stor del af arkivet. De dokumenter, Jóhanna synes, er de mest spændende, er fra privatpersoner, for de giver indblik i den almindelige befolknings liv i Island før i tiden.

Regionalarkivet i Mosfellsbær

Mosfellsbær er en nabokommune til Reykjavík. Þórunn Guðmundsdóttir overtager jobbet som regionalarkivar dér til december.

Þórunn er uddannet historiker, afsluttede MA-eksamen i 2002. I sit studie har Þórunn lagt vægt på helbredshistorie og hendes undersøgelser har først og fremmest været rettet mod jordemødres uddannelse og arbejde i det 18. århundrede. Þórunn har holdt forelæsninger om emnet og to af dem er kommet

Sigve Gramstad

ny statsarkivar i Stavanger

Maria Press

■ Þórunn Guðmundsdóttir

på tryk. De sidste 6 år har Þórunn arbejdet som sagkyndig hos deCode genetics ved udarbejdelse af en database med genealogiske oplysninger om islændinge i det 18. århundrede. Databasen er opbygget udfra originaldokumenter, som findes på Islands Nationalarkiv. Årene 1995–1999 arbejdede hun på et nordisk forskningsprojekt om børnedødelighed i Island 1750–1950.

Inden Þórunn tog fat på historien, arbejdede hun længe indenfor sundhedsvæsenet. ♦

Eiríkur G. Guðmundsson

Den 1. januar 2006 tiltrer Sigve Gramstad som statsarkivar i Stavanger. Han er født 1948 i Sauda i Rogaland, og har juridisk embetseksamen fra 1979. Gramstad har siden 1998 vært direktør i Eierskapstilsynet, og fra 2005 i Medietilsynet, der Eierskapstilsynet nå inngår. Gramstad har også lang fartstid i Kulturdepartementet der han har arbeidet i tre perioder fra 1981–1998, i til sammen 14 år, som ekspedisjonssjef, underdirektør og byråsjef. Her hadde han bl.a. Arkivverket som sitt arbeidsområde, og han har deltatt i flere utredninger vedrørende arkiv, for eksempel Bjørkvikutvalget som lå til grunn for mange av reformene som ble gjennomført i Arkivverket på 80-tallet. Gramstad sier selv at han kjenner Arkivverket godt på makronivå, men at han nok har en del å lære når det gjelder mikronivået. Gramstad var kultursjef i Bergen kommune i 1991–92, og utreder for Norsk kulturråd i 1987. Han arbeidet på 80-tallet som dommerfullmektig ved sorenskriverkontor i 4 år.

I tillegg til disse arbeidsoppgavene har Gramstad hatt flere verv,

hvorav mange på internasjonalt nivå. For eksempel sitter han i Europarådets ekspertkomité for mediemangfold, han er leder for Europarådets ekspertkomité for Det europeiske charteret for region- og minoritetsspråk, han er styremedlem i Norsk ordbok 2014, og er nestleder for Det norske Samlaget (Litteraturselskapet). Han har også vært aktiv på nordisk nivå som styremedlem i Nordisk kulturfond 1993–98 og i Nordisk kultursekretariat, og er i dag styremedlem i Nordens hus, Reykjavik. ♦

Alain Droguet

återvänder till Frankrike

“Arkivarier rör mer på sig än man tror” – så lät meddelandet på Alain Droguets telefonsvarare, men ur flera synvinklar kan det också sägas vara en träffande beskrivning av Alains karaktär och karriär. Nu avslutas hans sejour i det svenska arkivväsendet för den här gången då monsieur Droguet lämnar arkivcheftjänsten hos Värmlandsarkiv och återvänder till den franska arkivvärlden.

Alain Droguet är född 1950 i Le Mans, men växte upp i Marseille. Tidigt väcktes ett intresse för historia, och tanken om att arbeta med arkiv växte fram. Under studier i Paris träffade han sin blivande hustru, och följde med henne till Sverige. Alain arbetade under en tid som expeditionsvaktmästare vid Landsarkivet i Göteborg. Familjen återvände till Frankrike där Alain så småningom blev arkivchef i Saint-Brieuc i Bretagne. När Värmlandsarkiv 1995 fick landsarkivuppdraget för Värmlands län återvände Alain till Sverige, och tillträdde en tjänst som i:e arkivarie. Han arbetade huvudsakligen med tillsynsverksamhet och depåfrågor och ansvarade bland annat för flytten av landsarkivdepån från Göteborg till Karlstad och Arkivcentrum Värmland.

Till Sverige medtog Alain erfarenheter av hur man arbetade med arkiv i franska skolor. Ett arkivpedagogiskt arbete kom att inledas, vilket resulterade i att flera olika lä-

■ En inte alldeles ovanlig syn: arkivchef Alain Droguet i blåställ. Här räddas arkivet från Bäckmans färgaffär i Karlstad ur en rivningsshotad fastighet.

Foto: Lena Flinck Maechel, 2004.

romedel för skolbruk togs fram. Arbetet väckte stor uppmärksamhet i den svenska arkivvärlden. Arkivpedagoger finns idag både hos Värmlandsarkiv och många andra arkivinstitutioner.

Då Bode Janzon 1999 lämnade arkivcheftjänsten i Värmland för landsarkivarieposten i Uppsala tog Alain över rodret. Hans tid som arkivchef har kännetecknats av en fortsatt utveckling av verksamheten. Nätverksbyggande och samver-

Thomas Kvarnbratt

kan har varit viktiga begrepp för Alain. Projekt har genomförts både med andra arkiv, liksom över sektors- och nationsgränserna. Han har figurerat i internationella sammanhang, bland annat som ledamot av ICA:s kommitté för arkivlokaler. Hans sista uppdrag på Värmlandsarkiv blev att genomföra en omfattande flyttning av depån för enskilda arkiv till Zakrisdal i Karlstad.

När Alain nu väljer att återvända till Frankrike, förlorar Värmland och arkivsverige en handlingskraftig arkivchef, som både har ett stort kunnande inom arkivistikens område, men också förmågan att kunna omsätta den praktiska erfarenheten i ett visionärt arbete. Han har bättre än de flesta förstått vad det innebär att arbeta i en politiskt styrd organisation. För oss som medarbetare har det varit inspirerande att arbeta under en chef som haft förmågan att både ställa krav och ge förtroende. Han har sällan kunnat sitta still på sin arbetsstol, men ändå alltid varit närvarande i verksamheten. Alla som känner Alain önskar honom lycka till med den nya tjänsten som arkivchef i länet Var i Provence. ♦

Skribenten är tf arkivchef, Värmlandsarkiv.

En relik från en försvunnen förvaltningskultur

Eljas Orrman

I Riksarkivets konserveringsenhet har länge till allmänt beskådande stått ett särpräglad föremål om vars funktion och ändmål man inte hade någon uppfattning i arkivet. Det är fråga om en träkonstruktion i form av en upprättstående tresidig prisma på en rund svarvad fot med urblekt och svårt vattenskadad rysk text.

I anslutning till arbetet på en beståndsöversikt över arkivmaterialet från Gamla Finland, dvs. de områden som efter frederna i Ny- stad och Åbo 1721 och 1743 fram till 1812 lydde direkt under det Ryska imperiet, observerades tingesten av en slump. Den såg ut att till formen motsvara de tresidiga ställningar (*zercalo*, rättsspegel), med tre ukaser från 1722 och 1724 och krönta av den ryska dubbelörnen, som Peter den store påbjöd att alltid skulle vara uppställda hos alla myndigheter och domstolar i deras officiella sessionsrum och domsalar (*prisutsvennye komnaty*). Där skulle rättsspeglarna stå på bordet som var täckt med rött kläde. Om detta attribut saknades på föreskriven plats, var besluten som fattades av myndigheten att anse som ogiltiga. Detta myndighetsattribut var i bruk i det Ryska imperiet – med undantag av åtminstone stor-

■ Foto: Martti Kupiainen, Riksarkivet.

furstendömet Finland – ända fram till den ryska revolutionen 1917.

Den tresidiga prisma i Riksarkivet saknar dubbelörn och i motsats till föreskrifterna är texterna handskrivna, inte tryckta. Mittaxeln är dock avbruten så ursprungligen har någonting, antagligen en dubbelörn, prytt prisma. En jämförelse av textfragmenten, där även dateringar ännu är synliga, med de föreskrivna ukaserna visar att de tre texterna är de föreskrivna, men blott präntade för hand. Det står sålunda utom allt tvivel att föremålet är en rysk rättspegel, om än av det anspråkslösa slaget, utan tryckta texter och sirater i guld.

Denna relik från en försvunnen förvaltnings- och rättskultur, som under 1700-talet blev påbjuden i Gamla Finland, har tillsammans med arkivmaterial för tiden 1721–1812 från Viborgska guvernementet, dvs. Gamla Finland, hamnat i Riksarkivet. I storfurstendömet Finland inom det Ryska imperiet förblev den svenska förvaltnings- och rättskulturen förhärskande även under den autonoma tiden. Därför hade dessa rättspeglar inte längre någon funktion i Finland efter 1812, då Gamla Finland förenades med storfurstendömet. De flesta av dem har säkerligen gått förlorade. Hur många exemplar av denna föremålstyp som finns kvar i finska museer och andra samlingar är obekant. ♦

Register över årgang 50

Danmark

Hit med Historien – formidling af historie til børn	15
Nordiske kolleger besøgte SPE-projektet i Danmark	21
SPE-fund.....	46
Aftale om kopiering af sydslesvigske kirkebøger til Statens Arkivers læsesale	48
Søde Arkiva er børnenes arkiv-ven	49
Seminar om Dansk fiskeri i historisk perspektiv	50
Statens Arkiver fejrer H. C. Andersen.....	52
Nogle betragtninger om kontraktstyring.....	54
SPE-projektet	103
Daisy-indtastning i provinsen (DIP).....	106
Oprettelse af Rådet for udvikling af nationalt ABM-samarbejde.....	108
Kilde Indtastning Projektet ved Dansk Data Arkiv.....	109
Fra program til virkelighed	110
44 km. amtsarkivalier og en kommunalreform	178
Ny strategi for IT-bevaringsmedier – de første erfaringer	182
Perspektivrigt seminar om Kancelliets Brevbøger.....	184
Kancelliets Brevbøger afsluttet.....	185
Nyt magasinbyggeri til Erhvervsarkivet i Århus	187
Tilgængeliggørelse af elektroniske arkivalier.....	189

Færøerne

Færøske skoleelever som brugergruppe	18
Fíha-Vestnorden – et pilotprojekt	20

Finland

HisKi – projektet – från avskrifter till kyrkboksdatas	28
Utbildning av utbildare av nöden inom Arkivförvaltningen	30
Aladin-projektet vid Norra Karelens sjukvårdsdistrikt skapar modeller för elektronisk arkivering inom hälsovården.....	65
Mannerheim-utställning i S:t Petersburg	73
Internationellt forskarseminarium i Helsingfors om krigsfångar och personutlämningar	77
Finländska arkiv i Ryssland	116
Skall arkivverket överta krigsarkivet?.....	119
Digitalisering i arkivverkets regi – en översikt.....	167
Fräck stöld från arkivutställning	168
Arkivverket fick sin allmänna strategi	169
Digitalarkivet – från digitalisering av handlingar till integrerad systemhelhet.....	170
Utställning i Riksarkivet kring den finska kyrkans 850-åriga historia	172

Island

Nyt forskningsarbejde i Islands Nationalarkiv ...	11
Projekt om digital formidling af kulturarven i Island	14
På nordisk tjenesteudveksling i Islands Nationalarkiv	43
Langtidsopbevaring af elektroniske arkivalier i Island – Nye skridt	44
Ministerier på besøg	131
Et studieophold i Islands Nationalarkiv.....	176

Norge

Kartleggingsprosjekt om bevarings formidlings-situationen for lokalt- og regionalt kildemateriale	22
Ut av skattkammeret – arkiver for alle!	24
Samisk arkiv til Arkivverket.....	26
Det andre norske arkivmøte i Trondheim.....	56
Prosjekt om privat elektronisk arkivmateriale ...	59
Første steg mot eit nytt norsk arkivlandskap	61
Norske kvinner dokumenterer folkemord.....	112
Bergen Byarkiv til nye lokaler.....	114
Hvordan kan arkivene lage skoleprosjekter?	159
Gjestene er tilbake i Riksarkivbygningen.....	162
Markeringen av 1905 i det norske Arkivverket ...	165
Norske kirkebøker på Internett.....	166

Sverige

En dag på Bokmässan	3
Svenskt Diplomatarium – en pigg 175-åring	4
Allmänna handlingar och IT	7
Arkiv- (och konst-) delikatesser	8
“EB-nytt – Nyheter från Riksarkivets byrå för enskilda arkiv 2004”	10
Markeringen av 1905 i de svenska arkiven.....	122
Krigsarkivet 200 år	124
Provisional Section on Sports (SPO)	128
Bevarande av räkenskaper	130
Byråer blir avdelningar	130
Arkiv i Stockholms stad och län.....	130
Alternativrörelsen i Riksarkivet	
– myt eller verklighet?	173
Hitta rötterna hos SVAR	
en guldgruva för släktforskare.....	174

Norden

Møde om Arkivernes Dag.....	79
Vestnordiske Arkivdage 2005	80
Stockholmsseminarium om ljudhistoria.....	81
Nordisk ekspertseminar om elektroniske arkiver	133
Nordiska landsarkivariemötet i Vasa	136
Rigsarkivarmøde i Sønderjylland	141
Arkivernes Dag i Norden 2005	191
Vestnordisk Arkivkonference	197
Nordisk Arkivstatistik 2004	69–72

Uden for Norden

Chefen för Rosarchiv besvarar frågor	82
Society of Bookbinders conference	202
Ellis Island – proten til framtidslandet.....	204

Rigsarkivarens spalte

Styrningen av svenska myndigheter blir alltmer detaljerad (Se)	6
Bevara och utveckla (Fi)	75
Arkivfabulering (No)	111
Kommunalreform i Danmark (Dk)	177

Dokumentet

Spionasje (No)	38
Kongelige fødsler (Dk)	98
Kongeriget Island (IS).....	153
En relikv fra en försvunnen förvaltningskultur (Fi)	225

Personalia

Personalia	94–97, 152, 222–224
------------------	---------------------

Publikationer

Publikationer	31–33, 88–93, 144–151, 210–221
---------------------	--------------------------------

Tidskrifter

Tidskrifter.....	90–92, 145–146, 219–221
------------------	-------------------------

Institutionen/ Porträttet

Dansk Folkemindeindsamling (Dk)	34
Forskningsarkivet vid Umeå universitet (Se).....	86
Arkivarie Matti Walta (Fi)	142
Islands universitetsarkiv (Is)	207

Under den Vestnordiske arkivkonference kom disse glade børn, alene og besøgte en af Nationalmuseets udstillinger. Børnene står udenfor Grønlands Nationalmuseum og Arkiv med udstillingspjecen i hånden.

Foto: EGG.

Indhold

Hvordan kan arkivene lage skoleprojekter?	159
<i>Gunn Løwe</i>	
Gjestene er tilbake i Riksarkivbygningen	162
<i>Tine Berg Floater</i>	
Markeringen av 1905 i det norske Arkivverket	165
<i>Maria Press og Per Øivind Sandberg</i>	
Norske kirkebøker på Internett	166
<i>Maria Press</i>	
Digitalisering i arkivverkets regi – en översikt	167
<i>Eljas Orrman</i>	
Fräck stöld från arkivutställning	168
<i>P.H.</i>	
Arkivverket fick sin allmänna strategi	169
<i>Pertti Hakala</i>	
Digitalarkivet	170
<i>Pirkko Pirilä, Antti Laukkonen & Jani Laatikainen</i>	
Utställning i Riksarkivet kring den finska kyrkans 850-åriga historia.....	172
<i>Pertti Hakala</i>	
Alternativrörelsen i Riksarkivet – myt eller verklighet?	173
<i>Lars-Olof Welander</i>	
Hitta rötterna hos SVAR en guldgruva för släktforskare	174
<i>Maria Wennberg</i>	
Et studieophold i Islands Nationalarkiv	176
<i>Bjarni Þórðarson</i>	
Hvilke forberedelser kan der gøres på arkivfronten?	177
<i>Johan Peter Noack</i>	
44 km. amtsarkivalier og en kommunalreform	178
<i>Jesper Skov og Christian Larsen</i>	
Ny strategi for IT-bevaringsmedier	182
<i>Kirsten Madsen</i>	
Perspektivrigt seminar om Kancelliets Brevbøger.....	184
<i>Leon Jespersen</i>	
Kancelliets Brevbøger afsluttet	185
<i>Ole Degn</i>	
Nyt magasinbyggeri til Erhvervsarkivet i Århus	187
<i>Chr. R. Jansen</i>	
Tilgængeliggørelse af elektroniske arkivalier	189
<i>Lone Smith Jespersen</i>	
Arkivernes Dag i Island	191
<i>Eiríkur G. Guðmundsson</i>	
Venner og fiender på Arkivenes dag i Norge	192
<i>Maria Press</i>	

Arkivernes Dag i Danmark	193
<i>Leon Jespersen</i>	
Arkivernes Dag på Færøerne 2005	194
<i>Anja Andreassen</i>	
Arkivens dag 2005 i Finland	194
<i>Christina Forssell</i>	
Arkivens dag i Sverige	196
<i>Birgitta Stapf</i>	
Vestnordisk Arkivkonference i Grønland.....	197
<i>Ólafur Ásgeirsson</i>	
Society of Bookbinders conference i Bath	202
<i>Carl Åke Svanberg</i>	
Ellis Island – porten till framtidslandet	204
<i>Ellinor Melander</i>	
Islands universitetsarkiv	207
<i>Magnús Guðmundsson</i>	
Arkivformidling	210
<i>Leon Jespersen</i>	
Krigsarkivet 200 år	211
<i>Helene Gebele</i>	
Naboliv – Ett nordiskt samarbetsprojekt	214
<i>Per-Övind Sandberg och Alain Droguet</i>	
En kildeudgave af en Synodalbog.....	215
<i>Eiríkur G. Guðmundsson</i>	
Amatörfrågan inom svensk tävlingsidrott 1903–1967	216
<i>Lars-Olof Welander</i>	
Julemanden i Grønland	217
<i>Eiríkur G. Guðmundsson</i>	
Unionen i vardagen.....	218
<i>Leif Gidlöf</i>	
Der Archivar 2005 hæfte 3.....	219
<i>Karl Peder Pedersen</i>	
Journal of the Society of Archivists	220
<i>Ragnheiður Mósesdóttir</i>	
Nye regionalarkivarer i Island	222
<i>Eiríkur G. Guðmundsson</i>	
Sigve Gramstad ny statsarkivar i Stavanger	223
<i>Maria Press</i>	
Alain Droguet återvänder till Frankrike	224
<i>Thomas Kvarnbratt</i>	
En relik från en försvunnen förvaltningskultur	225
<i>Eljas Orrman</i>	
Register over årgang 50.....	226